

HA
Bİ
TUS

MARK FISHER

KAPİTALİST GERÇEKÇİLİK

BAŞKA ALTERNATİF YOK MU?

**HA
BI
TUS**

<< insan ne okursa odur >>

Kitabın Adı: Kapitalist Gerçekçilik Başka Alternatif Yok mu? **Yazar:** Mark Fisher

Çevirmen: Gül Çağalı Güven **Kitabın Orijinal Adı:** Capitalist Realism is There No Alternative? **Yayın Hakları:** © Mark Fisher 2008 © O Books/John Hunt Publishing 2009 © Habitus Yayıncılık 2010 **Kapak Tasarım:** Ahmet Söğütluoğlu

Sayfa Tasarım: Volkan Gökemre **Baskı ve Cilt:** Sena Ofset Litros Yolu 2.

Matbaacılar Sitesi B Blok No: 4 NB7-9-11 Topkapı – İstanbul Tel.: 212 613 03 21

ISBN: 978-605-88697-4-5 **Sertifika No:** 18067 **1. Baskı:** 2011, İstanbul

Habitus Yayıncılık Kemankeş Mahallesi Mumhane Caddesi No: 39/39 Karaköy
34425 Beyoğlu - İstanbul Tel.: 212 244 48 87 **e-posta:** info@habituskitap.com

web: www.habituskitap.com

mark Fisher
Kapitalist
GERÇEKÇİLİK
başka alternatif yok mu?

Karım Zöe'ye, anne-babam Bob'la
Linda'ya ve websitemin okuyucularına...

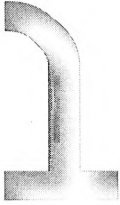
Mark Fisher: Yazar, kuramcı ve öğretim görevlisidir. Frieze, New Statesman, The Wire ve Sight&Sound dergilerinde düzenli olarak yazmaktadır. Cybernetic Culture Research Unit'in kurucu üyelerindendir. Şu anda Goldsmiths, University of London'da Kültürel Araştırmalar Merkezi'nde konuk öğretim üyesidir. Evli olan Fisher, Suffolk'ta yaşamaktadır. Weblog adresi: <http://k.punk.abstractdynamics.org>

Gül Çağalı Güven Çevirmen Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'ni bitirdi (1982); Boğaziçi Üniversitesi'nde tarih yüksek lisansı yaptı. Çeşitli dergi ve gazetelerde muhabir, Cumhuriyet Gazetesi'nde Çeviri Servisi Şefliği (1993-94), Aksoy Yayıncılık'ta editör (1997-98) olarak çalıştı. Tarih, edebiyat, felsefe ve medya/iletişim gibi alanlarda çevirileri bulunuyor.

İÇİNDEKİLER

1.] Dünyanın Sonunun Geldiğini Hayal Etmek, Kapitalizmin Sonunu Hayal Etmekten Kolaydır	07
2.] Bir Protesto Yapsanız ve Herkes Gelse Ne Olurdu?	19
3.] Kapitalizm ve Gerçek	25
4.] Otomatik İktidarsızlık, Hareketsizleştirme ve Liberal Komünizm	31
5.] 6 Ekim 1979: “Hiçbir şeye bağlanma”	41
6.] Katı Olan Her Şey PR’da eriyor: Piyasacı Stalinizm ve Bürokratik Üretim-karşıtlığı	49
7.] “... bir gerçekliğin bir diğeriyle üst üste binmesini seyredebilirsen”: Ayakta Düş Görme ve Bellek Bozukluğu Olarak Kapitalist Gerçekçilik.....	63
8.] “Merkezi Mübadele Diye Bir Şey Yok”	71
9.] Marksist Süperdadı	79

Dünyanın Sonunun Geldiğini Hayal Etmek, Kapitalizmin Sonunu Hayal Etmekten Kolaydır

Alfonso Cuarón'un 2006 filmi *Son Umut* (*Children of Men*)'ta Clive Owen'in oynadığı Theo karakteri, artık bir kamu binasıyla, özel koleksiyon karışımı bir yere dönüşmüş olan Battersea Enerji Santrali'nde bir arkadaşını ziyaret eder. Kültür hazineleri -Michelangelo'nun *Davud*'u, Picasso'nun *Guernica*'sı, Pink Floyd'un şişme domuzu- kendisi de bir kültür mirası eseri olarak yenilenmiş bu binada muhafaza edilmektedir. Kitlesel kısırlığa yol açan bir afetin etkilerine karşı saklanmış seçkinlerin yaşamlarına tek bakışımızdır bu: Bir kuşaktır tek bir çocuk bile doğmamıştır. Theo, "Madem hiç kimse görmeyecek, bütün bunların ne önemi var ki?" diye sorar. Bundan böyle gelecek kuşak filan olmayacağına göre, bunların saklanması için gelecek kuşaklar gerekçe gösterilemeyecektir. Yanıt, hiçlikçi hazcılıktır: "Aklıma getirmemeye çalışıyorum."

Son Umut'un distopyasının benzersiz yönü, geç dönem kapitalizme özgü olmasıdır. Sinemasal distopyalarda hep çiğnenmiş sakız olan o bildik totaliter senaryo değildir bu (bkz. örneğin, James McTeigue'nun 2005 *V for Vendetta*'sı). Filmin öyküsüne temel olan P. D. James romanında, demokrasi askıya alınmıştır

ve ülke bu göreve kendi kendine gelmiş bir Vasi tarafından yönetilmektedir, ama film bilgece bütün bunları geçiştirir. Çünkü tek bildiğimiz, her tarafta bulunan otoriter önlemlerin, kavramsal olarak, demokratik kalan bir siyasal yapıda yürütülüyor olabileceğidir. Terörizmle Savaş* bizi böyle bir gelişmeye hazırlamış durumda: Bunalımın normalleşmesi, bir acil durumla başa çıkmak için getirilmiş önlemlerin kaldırılması tasavvur dahi edilemez bir durum üretir (savaş ne zaman sona erecek?).

Son Umut'u seyretmek, bize kaçınılmaz biçimde Fredric Jameson ve Slavoj Žižek'e atfedilen, dünyanın sonunu hayal etmenin, kapitalizmin sonunu hayal etmekten daha kolay olduğu deyişini hatırlatıyor. Bu slogan, tam da benim 'kapitalist gerçekçilik' ile kastettiğim şeyi yakalıyor: Kapitalizm tek geçerli siyasal ve ekonomik sistem olmakla kalmaz, aynı zamanda artık ona tutarlı bir alternatif *hayal etmek* bile imkansızdır. Bir zamanlar, distopyacı filmler ve romanlar bu tür imgeleme edimleri alıştırmalarıydı –resmettikleri felaketler, farklı yaşam tarzlarının doğuşunun anlatısal gerekçesi olarak işlev görürdü. *Son Umut*'ta böyle olmaz. Yansıttığı dünya, bizimkine bir alternatif olmak yerine, onun bir son-modeli veya güçlenmiş halidir. Onun dünyasında, tıpkı bizimkinden olduğu gibi, ultra-otoritercilik ve Sermaye kesinlikle bağdaşmaz nitelikte değildir: Temerküz kamplarıyla franchise kafe-barlar bir arada bulunur. *Son Umut*'ta, kamusal uzam terk edilmiş, toplanmayan çöplere ve başıboş kol gezen hayvanlara teslim edilmiştir (içinde bir geyiğin koştığı metruk bir okulda geçen sahne özellikle çarpıcıdır). Neoliberaller, yani kapitalist gerçekçilerin önde gidenleri, kamusal uzamın yok oluşunu sevinçle kucaklamışlardır kucaklamasına, fakat resmî umutlarının tersine, *Son Umut*'ta devletin solup gittiği filan yoktur; sadece devlet en temel askeri ve polisiye işlevleri kalana dek, diğer tüm katmanlarından soyunmuştur ('resmî' umutları diyorum, çünkü neoliberalizm ideolojik olarak yerden yere vursa bile, el altından devlete bel bağlıyordu. Bu, neoliberal ideologların daveti üzerine, devletin bankacılık sistemini

* The War on Terror: 11 Eylül (2001) saldırılarından sonra ABD Başkanı George W. Bush tarafından Amerika ve İngiltere'nin önderliği ve NATO ülkelerinin işbirliğiyle teröre karşı savaş olarak adlandırılarak, önce Afganistan ardından Irak'ın işgaliyle devam eden siyasa –çn.

desteklemeye koşuşturduğu 2008 bankacılık krizinde özellikle nefes kesici biçimde açığa çıktı).

Son Umut'taki felaket ne yakında olacak ne de olmuş bitmiş durumda. Daha çok, şu anda başımızdan geçiyor. Kesin bir felaket anı filan yok; dünya bir patlamayla sona ermiyor, alevi usul usul sönüyor, çözülüyor, tedricen parçalanıp dağılıyor. Felaketin meydana gelmesine ne yol açtı, kim bilir; nedeni çok uzak geçmişte yatıyor, bugünden öylesine mutlak anlamda kopuk ki, kötücül bir varlığın kaprisi gibi görünüyor: negatif bir mucize, hiçbir kefaretin düzeltemeyeceği bir lanet. Böyle bir afet, ilk anda lanetin başlangıcında olması umulabilecek bir müdahaleyle dindirilebilir ancak. Eylem anlamsız; sadece saçma umut anlam taşıyor. Batıl inanç ve din, çaresizlerin ilk çareleri mantar gibi çoğalıyor.

Peki, ya felaketin kendisi? Kısırlık temasının bir mecaz olarak, başka tür bir kaygının yerine geçmiş bir şey olarak okunması gerektiği aşikar. Bu kaygının, kültürel terimlerle anlamlandırılmak için haykırdığını ileri sürmek niyetindeyim; filmin sorduğu soru şu: Bir kültür yeni olmaksızın nasıl varlığını sürdürebilir? Eğer gençler, sürprizler üretme gücünden artık yoksunsa ne olur?

Son Umut sonun halihazırda geldiği kuşkusuyla, geleceğin sadece bir tekrarlama ve tekrar-permütasyon habercisi olmasının pekala mümkün olduğu düşüncesiyle bağlantılı. Artık bir daha hiçbir soluklanma olmayacak mı, 'yeninin şokları' gelmeyecek mi? Bu tür kaygılar iki kutuplu bir salınımla sonuçlanma eğiliminde: Yeni bir şeyin gelecek olmasına dair 'zayıf mesihsel' umut, yeni hiçbir şeyin asla olamayacağı şeklindeki somurtuk kaniya bırakıyor yerini. Odak, Bir Sonraki Büyük Şey'den son büyük şeye kayıyor –ne kadar zaman önce olmuştu ve tam olarak ne kadar büyüktü?

T. S. Eliot *Son Umut*'un fonunda bir heyula gibi duruyor; film ne de olsa kısırlık temasını *Çorak Ülke*'den miras almış. Filmin kapanış kitabesi "shantih shantih shantih"nin[†] Upanişadlar'ın huzurundan çok, Eliot'un parçalı şiirleriyle ilgisi var. Belki de *Son Umut*'ta şifrelenmiş başka bir Eliot'un –"Geleniğin ve Bireysel

† Shanti: Hinduizm'in kutsal metinlerinden Upanişadlar'da kullanılan, anlayışı aşan bir huzur anlamına gelen mantra –çn.

Yeteneğin” Eliot’unun- kaygılarını görmek olası. İşte bu denemede Eliot, Harold Bloom’a[†] kehanet edencesine, yerleşik ve yeni olan arasındaki karşılıklı ilişkiyi betimler. Yeni, halihazırda yerleşik olana tepki olarak kendini tanımlar; aynı zamanda, yerleşik olanın yeniye tepki olarak kendisini yeniden şekillendirmesi gerekir. Eliot’un savı, geleceğin tüketilip bitirilmesinin bile bizi geçmişle baş başa bırakmadığıdır. Artık itiraz edilmediği ve değiştirilmediği zaman, geleneğin hiçbir önemi kalmaz. Sadece muhafaza edilen bir kültür, artık kültür filan değildir. Picasso’nun –bir zamanlar Faşist vahşetlere karşı ıstırap ve öfke çığlığı iken artık bir duvar süsüne dönüşen- *Guernica*’sının filmdeki yazgısı ibretliktir. Tıpkı filmde Battersea’deki asılma uzamı gibi, resme de her türlü olası işlev veya bağlamdan yoksun kaldığı anda ‘ikona’ statüsü verilir. Artık onu görecek yeni gözler kalmadığında, hiçbir kültür nesnesi kudretini elinde bulunduramayacaktır.

Kültürün müze parçalarına dönüşümünü görmek için *Son Umut*’un yakın geleceğinin gelmesini beklememize gerek yok. Kapitalist gerçekçiliğin gücü, kısmen kapitalizmin tüm önceki tarihi kapsama ve tüketme tarzından geliyor: İster dinsel ikonografya, ister pornografi, ister *Das Kapital* olsun, onun tüm kültürel nesnelere özgülediği ‘eşdeğerlik sistemi’nin bir etkisi, parasal bir değerdir. British Museum’de dolaşın, burada kendi yaşam dünyalarından koparılmış ve adeta bir tür Yırtıcı uzaygemisinin güvertesine toplanmış nesneleri görürsünüz ve bu sürecin işleyişinin güçlü bir imgesine tanık olursunuz. Âdet ve ritüellerin birer estetik nesneye indirgenmesinde, önceki kültürlerin inançları nesnel olarak ironize edilir, bunlar *artefaktlara*[§] dönüştürülür. Kapitalist gerçekçilik bu nedenle özgül bir gerçekçilik tipi değildir; daha çok kendi içinde gerçekçiliktir. Bizzat Marx ve Engels’in *Komünist Manifesto*’da gözlemledikleri gibi,

† Harold Bloom: Amerikalı yazar, edebiyat eleştirmeni ve Yale Üniversitesi profesörü. 19. yüzyıl Romantik şairlere düşkünlüğüyle, şiirsel nüfuza ilişkin benzersiz ve tartışmalı kuramlarıyla ve edebiyata estetik yaklaşım ve feminist, Marksist, Yeni Tarihçisi, post-yapısalcı edebiyat eleştirisine karşı olmasıyla tanınır –çn.

§ İnsan eliyle yapılmış olan –yn.

[Sermaye] dindar esrikliğin kutsal ürpertilerini de, şövalyece yüksek heyecanları da, dar kafalı burjuva duygusallığını da bencil hesapçılığın buz gibi suyunda boğmuştur. Kişisel değeri değişim değerine indirgemiş, sayısız belgeli ve kazanılmış özgürlüklerin tümünün yerine vicdansız, tek bir özgürlüğü koymuştur: Serbest Ticaret. Kısacası sermaye, dinsel ve siyasal gözbağlarıyla üstü örtülü sömürünün yerine, apaçık, utanmaz, dolaysız, çıplak sömürüyü koymuştur.

Kapitalizm, inançlar ritüel veya simgesel incelik düzeyinde çöktüğü zaman geriye kalan şeydir ve kalan tek şey, harabeler ve kutsal emanetler arasında tökezleyerek yürümeye çalışan tüketici-seyircidir.

Gene de, inançtan estetiğe, bizzat yapmaktan izleyiciliğe bu dönüş, kapitalist gerçekçiliğin erdemlerinden biri olarak görülür. Badiou'nun ifade ettiği gibi, “‘geçmişin ideolojileri’nin esinlediği ‘ölümcül soyutlamalar’dan bize ulaştırılmış” olduğunu iddia ederken, kapitalist gerçekçilik kendisini bize, bizzat inancın yarattığı tehlikelerden bizi koruyan bir kalkan gibi sunar. Post-modern kapitalizme pek münasip ironik mesafe tutumunun, fanatikliğin baştan çıkarmalarına karşı bizi muaf kıldığı varsayılır. Beklentilerimizi düşürmenin, terör ve totalitercilikten korunmak için ödenen küçük bir bedel olduğu söylenir bize. “Bir çelişkide yaşıyoruz” diye gözlemlemiştir Badiou:

derin biçimde eşitliksizci –tüm varoluşun tek başına parayla değerlendirildiği- amansız bir gidişat, bize ideal olarak sunuluyor. Tutuculuklarını aklamak için, yerleşik düzenin yandaşları bunu gerçekten ideal veya harika olarak adlandıramıyorlar. Bu yüzden de, bunun yerine geri kalan her şeyin korkunç olduğunu söylemeyi seçtiler. Elbette, diyorlar, kusursuz iyilik durumunda yaşıyor olmayabiliriz. Ama Kötülük halinde yaşamayacak kadar da talihliyiz. Demokrasimiz kusursuz değil. Ama kanlı diktatörlüklerden daha iyi. Kapitalizm adil değil. Ama Stalincilik kadar da mücrim değil. Milyonlarca Afrikalı’yı AIDS’ten ölmeye terk ediyoruz, evet, ama Milošević gibi de ırkçı milliyetçi beyanlarda bulunmuyoruz. Iraklılar’ı uçaklarımızla öldürüyoruz, tamam, ama boğazlarını Ruanda’da yaptıkları gibi palalarla kesmiyoruz ya... vb.

Burada ‘gerçekçilik’ her türlü olumlu durumun, her türlü umudun tehlikeli bir yanılsama olduğuna inanan bir depresifin sıkın perspektifine benziyor.

Marx’tan bu yana en etkileyici olduğu kuşku götürmeyen kapitalizm anlatılarında, Deleuze ve Guattari kapitalizmi, tüm önceki toplumsal sistemlere musallat olan bir tür karanlık potansiyel olarak betimler. Sermaye, derler, “adlandırılmayan Şey”, ilkel ve feodal toplumların “daha en baştan savuşturduğu” menfur şeydir. Fiilen geldiği zaman, kapitalizm beraberinde kültürün muazzam bir çiğnenişini de getirir. Bu, artık herhangi üstün Hukuk’un hakim olmadığı bir sistemdir; tam tersine, bunun gibi tüm kuralları söküp atar, hem de sadece onları *ad hoc* bir temelde yeniden yerleştirmek için. Kapitalizmin sınırları iradeyle belirlenmez, fakat pragmatik ve doğaçlama olarak tanımlanır (ve yeniden tanımlanır). Bu da kapitalizmi John Carpenter’in aynı adlı filmi *Şey*’e çok benzer bir şey yapar: Temasa geçtiği her şeyi metabolize eden ve içine emen canavarımsı, sınırsızca plastik bir varlık. Deleuze ve Guattari diyor ki, sermaye “şu ana kadar olan her şeyin alaca bulaca bir resmi”dir; ultra-modern ve arkaik olanın tuhaf bir melezi. Deleuze ve Guattari, iki ciltlik *Kapitalizm ve Şizofreni*’yi yazdıkları yıllarda, kapitalizmin yersiz-yurtsuzlaştırma dürtüleri finansla sınırlı kalarak, kültürü yeniden-yurtlaştıran güçlerin hakimiyeti altına terk etme eğiliminde gibi görünmekteydi.

Bu sıkıntı, yeni hiçbir şey olmadığı duygusu, kendi başına yeni bir şey değil elbette. Burada kendimizi, Berlin Duvarı’nın çöküşünün ardından Francis Fukuyama tarafından ilan edilen şu dile düşmüş ‘tarihin sonu’nda buluyoruz. Fukuyama’nın, tarihin liberal kapitalizmle doruğuna ulaşmış olduğu tezi, yaygın bir alay konusu olmuş olabilir, ama kültürel bilinçdışı düzeyinde kabul gördü, hatta varsayıldı. Ama unutulmaması gerekir ki, tarihin “ölümcül kumsal”^a ulaşmış olduğu fikri, sadece üstünlük inancı değildi.

^a The Terminal Beach: İngiliz yazar J. G. Ballard’ın 1964’te yayımlanan bilimkurgu öyküleri derlemesi. Aynı adlı öyküde, karısıyla oğlunun vakitsiz ölümünü kabullenemeyen bir adam, vaktiyle nükleer silah testleri için kullanılan bir adanın kumsalına sığınır. Okuyucu, adada parçalanıp dağılan binalar arasında adamın zihinsel ve fiziksel çöküşünü izler –çn.

Fukuyama, kendi ışıltılı kentinin tekinsiz olabileceğini uarmıştı uarmasına, ama onun hayaletlerinin Marksist olmaktan çok, Nietzscheci olacağı kanısındaydı. Nietzsche'nin en ileri görüşlü sayfalarından bazıları, onun "aşırı tarihe boğulmuş çağı" betimlediği yerlerdir. "Bu, kendi içinde tehlikeli bir ironik ruh hali çağına götürür" diye yazdı *Zamansız Düşünceler*'de, "ve akabinde daha da tehlikeli bir sinizm çağına", hem de "kozmpolit parmakla gösterme"nin, her şeyden kopuk bir izleyiciliğin, katılım ve yarışmanın yerini aldığı bir çağdır bu. Nietzsche'nin Son Adam'ının durumu buydu işte; her şeyi gören fakat tastamam bu (öz) farkındalığın aşırılığıyla yıkılmakta olan dermansız adam.

Fukuyama'nın konumu bazı yönlerden Fredric Jameson'inkinin aynı imgesidir. Jameson o ünlü iddiasını dile getirerek post-modernizm "geç dönem kapitalizmin kültürel mantığıdır" dedi. Geleceğin başarısızlığının, post-modern bir kültürel sahnenin ana bileşeni olduğunu ileri sürdü; bu sahneye, son derece doğru kehanet ettiği gibi, pastiş ve dini uyanış egemen olacaktı. Jameson'ın post-modern kültür ile tüketimci (veya post-Fordist) kapitalizmdeki belirli eğilimler arasındaki ilişkiye dair inandırıcı bir sav oluşturduğu düşünülmürse, kapitalist gerçekçilik kavramına hiç ihtiyaç olmadığı düşünülebilir. Bazı bakımlardan bu doğrudur da. Benim kapitalist gerçekçilik diye adlandırdığım şey, Jameson'ın kuramlaştırdığı şekliyle post-modernizm başlığı altında sınıflandırılabilir. Gene de, Jameson'ın kahramanca durulaştırma çabasına karşın, post-modernizm, anlamları son derece uygun fakat hiç de yardımcı olmayacak şekilde durulmamış ve çoklu olmasıyla, muazzam ölçüde tartışma yaratan bir terim olmayı sürdürüyor.

Son tahlilde, kapitalist gerçekçilik terimini post-modernizme yeğlememin üç nedeni var. Jameson'ın post-modernizm kuramını ilk geliştirdiği 1980'lerde, kapitalizme en azından ismen siyasal alternatifler vardı. Gelgelelim, şu anda tartıştığımız şey, kültürel ve siyasal kısırlığın daha derin, çok daha yayılğan bir tüketilmişlik anlayışı. 80'lerde "Gerçekten Varolan Sosyalizm", çöküşünün son evresinde olmasına karşın, hâlâ direniyordu. İngiltere'de sınıf çatışmasının fay hatları, 1984-85 Madenciler Grevi gibi bir olayda alabildiğine açığa çıkmıştı ve madencilerin yenilgisi, kapitalist ger-

çekçiliğin gelişmesinde, simgesel boyutunda olduğu kadar pratik etkilerinde de en az düzeyde olmak üzere, önemli bir an oluşturdu. Kuyuların kapatılması, tastamam bunları açık tutmanın ‘ekonomik olarak gerçekçi’ olmayacağı gerekçesiyle savunuldu ve madencilere yok oluşa mahkum bir proleter romansında son oyuncuların rolü verildi. 80’ler, kapitalist gerçekçilik için savaşım verilen ve Margaret Thatcher’ın –kapitalist gerçekçiliğin umut edebileceğiniz kadar özlü bir sloganı olarak- ileri sürdüğü “başka alternatif yok” doktrininin zalimce kendini gerçekleştiren bir kehanet olduğu zaman, yerleştirildiği dönem oldu.

İkinci olarak, post-modernizmin modernizmle bir ilişkisi vardı. Jameson’ın post-modernizm üzerine eseri, Adorno gibilerince kucaklanan fikrin, yani modernizmin tek başına biçimsel yenilikçilikleri sayesinde devrimci potansiyellere sahip olduğu düşüncesinin sorgulanmasıyla başlıyordu. Jameson bunun yerine modernist motiflerin popüler kültüre eklemlenmesinin (örneğin, ansızın Sürrealist tekniklerin reklamcılıkta belirivermesi gibi) gerçekleştiğini gördü. Aynı zamanda, özgül modernist formlar massedildi ve metalaştırıldı, modernizmin düsturlarına –varsayılan elitizm inancı ve tek yönlü, yukarıdan aşağı kültür modeli- ‘farklılık’, ‘çeşitlilik’ ve ‘çoğulluk’ adına meydan okunarak reddedildi. Kapitalist gerçekçilik artık modernizmle bu türden bir çatışmayı sahnelemiyor. Tam tersine, modernizmin yenilgisini veri kabul ediyor: Modernizm artık dönemsel olarak geri dönebilen bir şey, ama asla bir yaşam ideali olarak değil, donmuş bir estetik üslup olarak.

Üçüncü olarak, Berlin Duvarı’nın yıkılışının üzerinden tam bir kuşak geçti. 1960’lar ve 1970’lerde, kapitalizm dışarıdan enerjileri nasıl sınırlandırıp soğuracağı sorunuyla yüzleşmek zorunda kalmıştı. Şimdiyse, aslında, sorunu bunun tam tersi; dışsallığı, olanca başarıyla eklemlemiş olarak, kolonize edip sahiplenebileceği bir dışarıyı olmaksızın nasıl işlev görebilecek? Avrupa ve Kuzey Amerika’daki yaşı yirminin altındakilerin çoğu için, kapitalizme alternatifin yokluğu artık bir mesele bile değil. Kapitalizm, tasavvur edilebilir olanın ufuklarını kesintisiz olarak işgal ediyor. Jameson, kapitalizmin halkın düş yaşamını sömürgeleştirmiş olması gerçeğinin doğal gibi kabul edildiğini, o kadar ki artık üzerine yorum

yapmaya değer görülmediğini dehşet içinde yazıyordu. Yakın geleceğin siyasal potansiyellerle dolu bir tür cennetten düşme öncesi dönem olduğunu hayal etmek tehlikeli ve yanıltıcı olur, bu yüzden yirminci yüzyılın başından sonuna kültür üretiminde metalaştırmanın oynadığı rolü unutmamak gerekiyor. Gene de, *suiistimal* ve şifa bulma, yıkıcılık ile eklemeleme arasındaki eski mücadele yapıp bitmişe benziyor. Şu anda karşı karşıya olduğumuz şey, vaktiyle yıkıcı potansiyellere sahip gibi görünen malzemelerin sisteme sonradan eklemlenmesinden ziyade en başından dahil edilmesi: Arzuların, özelemlerin ve umutların kapitalist kültür eliyle önceden formatlanması ve şekillendirilmesi. Söz gelişi, yerleşik ‘alternatif’ veya ‘bağımsız’ kültür bölgelerinin kurulmasına bir bakın, eski isyan ve itiraz jestlerini sanki ilk defalığına gibi sonsuzcasına yineleyişlerine. ‘Alternatif’ ve ‘bağımsız’ olanın, aslında ana-akım kültürün dışında bir şeyi tanımladığı yok; daha çok, bunlar ana-akım içerisindeki üsluplar ve aslına bakılırsa *egemen* üsluplar. Hiç kimse bu kördüğümü Kurt Cobain ve Nirvana’dan daha iyi temsil (ve bununla mücadele) etmedi. Tüylar ürpertici dermansızlığı ve hedefsiz gazabı içinde, Cobain her bir hamlesi daha olmadan beklenen, izi sürülen, alınan ve satılan tarih sonrası kuşağın umutsuzluğunun bezgin sesini veriyor gibiydi. Cobain, kendisinin de temaşa manzarasının bir parçasından ibaret olduğunu, MTV’ye karşı bir protestonun en çok MTV’ye yakışacağını biliyordu; her bir hareketinin peşin peşin yazılmış bir klişe olduğunu biliyordu, bütün bunları anlamının kendisinin bile bir klişe olduğunu biliyordu. Cobain’i felç eden çıkmaz, tastamam Jameson’ın belirttilediği şeydir: Genelde post-modern kültür gibi, Cobain kendisini “üslupçu yenilikçiliğin artık mümkün olmadığı, geri kalan her şeyi ölü üslupların taklidi, maskelerin ardından ve hayali müzelerin üslupçu sesleriyle konuşmak olduğu bir dünyada” buldu. Burada, başarı bile başarısızlık anlamına geliyordu, çünkü başarmak sadece sistemin besleneceği taze et olmanız demektir. Fakat Nirvana ve Cobain’in yüksek varoluşsal kaygısı, daha eski bir âna aittir; onların yerini alansa, geçmişin formlarını hiç kaygı duymaksızın yeniden üreten bir pastiş-rock oldu.

Cobain’in ölümü, rock’ın ütopyacı ve prometeci ihtiraslarının yenilgisini ve özümşenmesini teyid etti. Öldüğü zaman rock, küre-

sel başarısı yukarıda değindiğim şekilde, sermayenin daha en başından kendisini formatlamış olmasına bağlı olan hiphop'ın gölgesine girmişti bile. Hiphop'ın çoğunda, gençlik kültürünün herhangi bir şeyi değiştirebileceğine dair her türlü "naif" umudun yerine, 'gerçekliğin' acımasızca indirgenmiş bir versiyonunun açık göz bir kucaklanması konulmuştu. Simon Reynolds, 1996'da *The Wire* dergisinde çıkan bir denemesinde, 'hiphopta' der,

"gerçeğin" iki anlamı vardır. İlk, müzik endüstrisine satılmayı reddeden ve genetik değişim için mesajını yumuşatmayı reddeden otantik, tavizsiz müzik demektir. "Gerçek" aynı zamanda müziğin, geç dönem kapitalist ekonomik istikrarsızlığı, kurumsallaşmış ırkçılığı, artan gözetlemeciliği ve polisin gençliği tacizi tarafından oluşturulan bir "gerçekliği" yansıttığı anlamına da gelir. "Gerçek" toplumsal ölüm demektir: Şirketlerin, artan kârlara karşılık ücretleri yükseltmek veya sosyal imkanları geliştirmekle değil ... tensikat (sosyal imkanlardan veya iş güvenliğinden yoksun, part-time ve serbest çalışan işçilerden yüzergezer bir istihdam havuzu yaratmak için daimi işgücünün çıkartılması) ile yanıt vermesi demektir.

Sonunda, gerçeğin ilk –tavizsiz- versiyonunun, gerçeğin ikinci versiyonuna böyle bir otantikliğin pazarlanabilirliğinin yüksek olduğu kanıtlanmış, geç dönem kapitalist ekonomik istikrarsızlığın gerçeğine soğrulmasını sağlayan da, ilk versiyonun hiphop performansı oldu. Gangster rap müziği, ne birçok taraftarının ileri sürdüğü gibi önceden mevcut toplumsal koşulları yansıtır ne de eleştirmenlerinin savunduğu gibi sadece bu koşullara neden olur –daha çok, hiphop ve geç dönem kapitalist toplumsal alanın birbirini beslediği kapalı devre, kapitalist gerçekçiliğin kendisini bir çeşit anti-mitik mite dönüştürme araçlarından biridir. Hiphop ile *Yaralı Yüz*, *Babalar*, *Rezervuar Köpekleri*, *Sıkı Dostlar*, *Ucuz Roman* gibi gangster filmleri arasındaki yakınlık, hepsinin duygusal yanılsamalar dünyasını soyup çıkardığı ve 'gerçekten ne olduğunu' gördüğüne dair ortak iddialarından doğar: Tümüne karşı Hobbesçu bir savaş, aralıksız bir sömürü sistemi ve genelleşmiş suçluluk. Reynolds, hiphopta "gerçeğe ulaşmak, köpeklerin köpekleri yediği, sizin ya bir kazanan ya da kaybeden olduğunuz ve pek çokları-

nın da kaybeden olacağı bir doğa durumuyla yüz yüze gelmektir” diye yazar.

Aynı yeni-kara dünya görüşü, Frank Miller’ın çizgi romanlarında ve James Ellroy’un romanlarında da bulunabilir. Miller ve Ellroy’un eserlerinde bir tür mitlerden arıtma maçoluğu vardır. Süper kahraman çizgi romanı ile geleneksel polisiye romanın, varsayılan yalın ahlaki ikiliğine uyabilsin diye dünyayı güzel göstermeyi reddeden gözü pek gözlemciler gibi görünürler. Burada şaşaalı yozlaşmaya saplantılarıyla, ‘gerçekçilik’ aşınmak yerine, bir parça vurgulanır –gerçi her iki yazarda gaddarlık, hıyanet ve yabanıllık üzerinde abartılı ısrar çabucak pantomime dönüşür. Mike Davis, 1992’de Ellroy’dan bahsederken, “Zifiri karanlığında” demişti, “gölgeler bırakacak kadar bile ışık kalmamıştır ve kötülük adli tıplık bir bayağılığa dönüşür. Sonuç, Reagan-Bush çağının gerçek ahlaki dokusuna çok benzer gelir insana: Artık öfke, hatta ilgi bile uyandırmakta başarısız olan, süper-doygunluğa ulaşmış bir yozlaşma.” Gene de, tam da bu duyarsızlaşmanın kendisi, kapitalist gerçekçilik için bir işlev görür: Davis “L. A. *noir*’ın rolü, *homo reaganus*’un doğuşunu desteklemiş” olabileceği varsayımında bulunur.

2

Bir Protesto Yapsanız ve Herkes Gelse Ne Olurdu?

Gangster rap ve Elroy örneklerinde, kapitalist gerçekçilik en acımasızca yırtıcılık halindeki sermayeyle bir çeşit süper-özdeşleşme biçimini alır, ama durumun ille de bu olması gerekmez. Aslına bakılırsa, kapitalist gerçekçilik belirli bir anti-kapitalizmi dışlamaktan çok uzaktır. Ne de olsa, Žižek'in kışkırtıcı bir şekilde işaret ettiği gibi, anti-kapitalizmin tohumları kapitalizmin içine geniş biçimde saçılmıştır. Tekrar tekrar, Hollywood filmlerinde kötü adamın 'habis şirket' olduğu ortaya çıkacaktır. Kapitalist gerçekçiliği baltalamak şöyle dursun, jeste dayalı bu anti-kapitalizm aslında onu pekiştirir. Disney/Pixar'ın *Wall-E*'sini (2008) alın mesela. Film, insanların artık iskan edemeyeceği kadar kirlenmiş bir yeryüzünü gösterir. Bu tahribattan tüketimci kapitalizm ve şirketlerin –daha doğrusu tek bir dev şirket, Buy n Large'ın- sorumlu olduğu konusunda hiçbir kuşkuyla yer bırakılmaz; ve en nihayet dünya dışındaki sürgünlerimizde gördüğümüz insanlar, çocuksu ve obezdirler, ekran arayüzleri aracılığıyla etkileşir, kocaman motorize sandalyelerde taşınır ve fincanlardan aralıksız bir şeyler yudumlarlar.

Burada elimizde olan, Jean Baudrillard'ın anladığı şekliyle, bir denetim ve iletişim vizyonudur; bu vizyon içinde boyun eğme artık dışsal bir hayalete teslim olma biçimini almaz, daha çok bizi etkileşmeye ve katılmaya davet eder. Öyle görünüyor ki, bazı sağcı gözlemcilerin tiksintiyle irkilmeye ve Disney/Pixar'ı kendi izleyicisine saldırmakla suçlamalarına yol açan bu hicvin hedefi sinema izleyicisinin kendisidir. Fakat bu çeşit ironi, kapitalist gerçekçiliğe meydan okumaktan ziyade, onu besler. *Wall-E* gibi bir film, Robert Pfaller'in 'interpasiflik'* adını verdiği şeyi örnekler: Film bizim anti-kapitalizmimizi bizim yerimize ifa ederek, bizim cezadan muaf kalarak tüketmeye devam etmemizi sağlar. Kapitalist ideolojinin rolü, propagandanın yaptığı tarzda aşık bir dava öne sürmek değil, sermayenin operasyonlarının öznel olarak benimsenmiş hiçbir türden inanca dayanmadığı gerçeğini saklamaktır. Faşizmi veya Stalcılığı propaganda olmaksızın algılamak olanaksızdır –fakat kapitalizm hiç kimsenin onu savunmasına gerek kalmadan kusursuzca ilerleyebilir, hatta bazı yönlerden daha da iyi yürür. Žižek'in öğüdü burada altın değerini korur: “İdeoloji kavramı, yanılsamanın bilgi içinde yer aldığı klasik kavramsa” der,

o zaman günümüz toplumu post-ideolojik olsa gerektir: Yürürlükteki ideoloji sinizmdir; insanlar artık ideolojik gerçeğe inanmıyorlar; ideolojik önermeleri ciddiye almıyorlar. Ne ki, ideolojinin temel düzeyi, işlerin gerçek durumunu maskeleyen bir yanılsama değil, kendi toplumsal gerçekliğimizi yapılandıran (bilinçdışı) bir fantezi olmasıdır. İşte bu düzeyde, bizler hiç kuşkusuz post-ideolojik toplum olmaktan çok uzağız. Sinik mesafe sadece ... kendimizi ideolojik fantezinin yapısal gücüne karşı köreltmenin bir yoludur: Şeyleri ciddiye almadığımız zaman bile, ironik bir mesafeyi koruduğumuz zaman bile, *hâlâ bunları yapıyoruzdur*.

* Interpassivity: Linz Üniversitesi felsefe profesörü Robert Pfaller ve çalışma arkadaşlarının, kültür araştırmaları ve psikanaliz alanında geliştirdikleri kuram. Interpasiflik, kişinin kendi benliğini uzak hedeflere yani kişilere veya şeylere yansıtmayı, bunu yaparken de duyumsamayı o kişi veya nesneye devretmesidir. Interpasiflik kuramı temelde zevkler alanına gönderme yapar, dolayısıyla 'devredilmiş haz' olarak da tanımlanabilir –çn.

Genelde kapitalist ideoloji, diye ileri sürer Žižek, sergilediğimiz ve davranışlarımızda dışsallaştırdığımız inançlar aleyhine, tastamam -içsel öznel tutum anlamındaki- inanca aşırı değer vermekten oluşur. Kapitalizmin kötü olduğuna (yürekten) inandığımız sürece, kapitalist mübadeleye katılmaya devam etmekte özgür kalırız. Žižek’e göre, genel olarak kapitalizm bu inkar yapısına dayanır. Paranın hiçbir içkin değere sahip olmayan anlamsız bir simge olduğuna inanırız, ama gene de kutsal bir değeri varmışçasına *hareket ederiz*. Dahası, bu davranış tastamam önceki inkara dayanır –parayı eylemlerimizde fetişleştirmeyi, ancak kafalarımızda paraya karşı ironik bir mesafe koymamız nedeniyle başarırız. Şirket anti-kapitalizmi, otantik bir anti-kapitalist hareketten ayırt edilebiliyorsa önemsizdir. Gene de, Dünya Ticaret Merkezi’ne 11 Eylül saldırılarınca ivmesi yavaşlatılmadan önce bile, sözüm ona anti-kapitalist hareket de kapitalist gerçekçiliğe fazlasıyla teslim olmuş görünüyordu. Kapitalizme tutarlı bir alternatif siyasal-ekonomik model çıkarmayı başaramadığından, kuşku, fiili hedefin kapitalizmin yerini almak değil, onun en kötü aşırılıklarını yumuşatmak olmasıydı; ve faaliyetlerinin biçimi, siyasal örgütlenmeden çok protestolar sahneleme eğilimi gösterdiğinden, anti-kapitalizm hareketinin, karşılanmasını hiç mi hiç beklemediği bir dizi isterik talepler yapmaktan ibaret olduğuna ilişkin bir anlayış vardı. Protestolar kapitalist gerçekçiliğe, bir tür karnavalımsı fon gürültüsü oluşturmaktaydı ve anti-kapitalist protestolar, siyasetçilerden yoksulluğu yok eden yasalar çıkarmaları gibi fahiş talepleriyle birlikte, 2005’teki Live 8 tarzındaki hiper-şirket olaylarıyla çok fazla iç içe geçmişti.

Live 8, tuhaf türden bir protestoydu; herkesin hemfikir olabileceği bir protesto: Aslında kim yoksulluğu ister ki? Ve mesele Live 8’in ‘indirgenmiş’ bir protesto olması da değil. Tam tersine, protestonun mantığı en saf haliyle Live 8’de kendini ortaya koymuştu. 60’ların protesto dürtüsü, kötücül bir Baba’yı, (varsayımsal olarak) gaddarca ve keyfi bir şekilde topyekûn haz ‘hakkı’nı inkar eden bir gerçeklik ilkesinin habercisini varsayıyordu. Bu Baba’nın kaynaklara sınırsız erişimi vardı, fakat onları bencilce –ve duyar-sızca- istifiyordu. Gene de, bu Baba tasvirine dayanan kapitalizm

değil, protestonun ta kendisidir; ve mevcut küresel seçkinlerin başarılarından biri, gençliğe dayattıkları 'gerçeklik' 60'larda protesto ettikleri koşullardan *yabana atılmayacak ölçüde daha şiddetli* olsa bile, istifçi Baba figürüyle özdeşleştirilmekten kaçınabilmeleridir. Aslına bakılırsa, -Richard Curtis ve Bono gibi gösteri yıldızları biçiminde- Live 8 olayını düzenleyen de küresel seçkinlerin ta kendileriydi elbette. Gerçek bir siyasal failliği geri istemek, her şeyden önce bizim *arzu düzeyinde* amansız Sermaye'nin et öğütücüsüne sokulmamızı kabul etmek demektir. Fantazmatik Öteki'nin kötülük ve cehaletinin sefilliğinde reddedilen gezegensel baskı ağlarındaki kendi suç ortaklığımızdır. Akılda tutulması gereken, *gerek* kapitalizmin hiper-soyut bir gayri şahsi yapı olduğu *gerek* bizim işbirliğimiz olmaksızın bir hiç olacağıdır. Sermaye'nin en Gotik tasviri, aynı zamanda en doğru olanıdır da. Sermaye, soyut bir asalak, doymak bilmez bir vampir ve zombi-imalatçısıdır; ama ölü emeğe dönüştürdüğü canlı et bizimdir ve ürettiği zombiler de bizleriz. Siyasal seçkinlerin bizim hizmetkarlarımız *olduğuna* ilişkin bir anlayış var; bize sağladıkları sefil hizmet, libidolarımızı yıkamak, reddedilen arzularımızı sanki bizimle hiçbir ilişkisi yokmuş gibi, bize lütfen yeniden sunmaktır.

1985'teki ilk Live Aid konserlerinden beri hep süren ideolojik şantaj, 'önemseyen bireylerin' kıtlığa, herhangi bir siyasal çözüm veya sistemik yeniden örgütlenmeye gerek kalmadan, dolaysız olarak son verebileceklerini ısrarla ileri sürmektedir. Doğrudan harekete geçmemiz gerektiği söylenir bize; siyasetin ahlaki dolaysızlık adına askıya alınması gerekmektedir. Bono'nun Product Red[†] markası, hayırsever araçlarla bile dağıtılmak istendi. "Hayırseverlik hippî müziği gibidir, el ele tutuşmak gibidir" diye ilan etti Bono. "Kırmızı ise daha çok punk-rock, hiphop gibidir, bu sıkı ticaret gibi duyumsanabilir." Amaç, kapitalizme bir alternatif önermek değil -tam tersine, Product Red'in 'punk-rock' veya 'hiphop' karakteri, kapitalizmin kasabadaki tek oyun olduğunun 'gerçekçi' kabulüne

† Product Red (Kırmızı Ürün): 2006'da U2'nun solisti ve eylemci Bono tarafından Afrika'da AIDS'e karşı bilinci yükseltmek ve hastalığı ortadan kaldırmak üzere bağış toplamak üzere oluşturulan kampanya. Kampanya, hastalıkları pazarlama aracı olarak kullanmakla suçlanarak pek çok eleştiriye neden oldu.

dayanır. Hayır, amaç sadece belirli ticari işlemlerin iyi amaçlarla el ele gidebilmesini sağlamaktı. Fantezi, Batılı tüketimciliğin, sistemik küresel eşitsizliklere içkin olarak yer almaktan çok uzak, bunları kendi başına çözebileceğidir. Tek yapmamız gereken, doğru ürünleri satın almaktan ibarettir.

3

Kapitalizm ve Gerçek

'Kapitalist gerçekçilik' benim icat ettiğim özgün bir terim değil. 1960'larda bir grup Alman Pop sanatçısı tarafından olduğu gibi, Michael Schudson tarafından 1984'te çıkan *Advertising, The Uneasy Persuasion* başlıklı kitabında da kullanıldı; gerek Alman sanatçılar gerek Schudson, sosyalist gerçekçiliğe parodik göndermeler yapıyorlardı. Benim bu terimi kullanmamda yeni olan husus, benim ona atfettiğim anlamın daha kapsamlı –hatta fahiş- olması. Benim anladığım haliyle kapitalist gerçekçilik, sanata veya reklamcılığın işlediği yarı-propagandist yöntemle sınırlanamaz. Daha çok, yalnız kültürün üretimini değil aynı zamanda iş ve eğitimin düzenlenmesini koşullayan ve düşünce ve eylemi kısıtlayan bir çeşit görünmez engel gibi hareket eden yayılgan bir *atmosfere* benzetilebilir.

Kapitalist gerçekçilik bu kadar kesintisiz bir bütünlük halindeyse ve eğer mevcut direniş biçimleri bu kadar umutsuz ve iktidardan yoksunsa, etkili bir meydan okuma nereden gelebilir? İstiraba yol açan yöntemlerini vurgulayarak yapılacak kapitalizmin ahlaki bir eleştirisinin tek sonucu, kapitalist gerçekçiliği pekiştir-

mek olacaktır. Yoksulluk, kıtlık ve savaş, gerçekliğin kaçınılmaz bir parçası olarak sunulabilirken bu ıstırap biçimlerinin kolaylıkla ortadan kaldırılabilceği umudu naif ütopyacılık olarak tasvir edilebilir. Kapitalist gerçekçilik, ancak bir şekilde tutarsız veya çürük olduğunun gösterilmesi halinde tehdit altında kalacaktır; başka bir deyişle, kapitalizmin görünüşteki 'gerçekçiliğinin' hiç de öyle olmadığı ortaya çıkarılırsa.

Söylemeye bile gerek yok ki, 'gerçekçi' sayılan, toplumsal alanda herhangi bir noktada mümkün görünen şey, bir siyasal kararlar silsilesiyle tanımlanır. İdeolojik bir konum, benimseninceye değin asla gerçekten başarılı olamaz ve bir olgudan çok bir değer olarak görüldüğü sürece benimsenmesi de mümkün değildir. Bu anlamda, neoliberalizm ahlaki anlayışta değer kategorisinin ta kendisini bertaraf etmeye çalışmakta. Son otuz yılı aşkın zamandır, kapitalist gerçekçilik, sağlık ve eğitim de dahil, toplumdaki her şeyin bir şirket gibi yönetilmesi gerektiğinin *apaçık* olduğu bir 'iş ontolojisini' başarıyla yerleştirdi. Brecht'ten Foucault ve Badiou'ya dek, tüm radikal kuramcılarının ileri sürdüğü gibi, özgürlükçü siyaset daima bir 'doğal düzen' görünümünü yıkmak, zorunlu ve kaçınılmaz olarak sunulan şeyin bir olumsuzluktan ibaret olduğunu ortaya çıkarmak zorunda kalır, tıpkı önceden imkansız diye bir kenara atılanın ulaşılabilir olduğunu göstermesi gerektiği gibi. Şu anda gerçekçi olarak adlandırılan şeyin, bir zamanlar 'olanaksız' olduğunu hatırlamaya değerdir: 1980'lerden beri meydana gelen özelleştirme katliamları, bundan sadece on yıl öncesine değin düşünülemezdi ve bugünkü siyasal-ekonomik manzara (sahipsiz kalmış sendikalar, gayri millileştirilmiş kamu hizmetleri ve demiryolları) 1975'te hayal bile edilemezdi. Bunun aksine, bir zamanlar ziyadesiyle mümkün olan artık gerçekdışı sayılıyor. Badiou, "Modernleşme" diye gözlemler acı acı, "mümkünün katı ve süfli bir tanımlanışının adıdır. Bu 'reformlar' değişmez biçimde elverişli olanı (en büyük kitle için) olanaksız yapmayı, eskiden öyle olmayanı da (egemen oligarşi için) kârlı yapmayı amaçlar."

Bu noktada, belki de Žižek'in çağdaş geçerlilik kazandırmak için yaptığı gibi Lacancı psikanalizden temel nitelikte bir kuramsal farkı getirmek yerinde olur: Gerçek ile gerçeklik arasındaki fark.

Alenka Zupancic'in izah ettiği gibi, psikanalizin bir gerçeklik *ilkesi* varsayımı, bizi kendisini doğal olarak sunan her türlü gerçeklikten kuşkulandırmaya davet eder. "Gerçeklik ilkesi", diye yazar Zupancic,

şeylerin nasıl olduğuyla ilişkilendirilen bir tür doğal yol değildir... Gerçeklik ilkesinin kendisi, ideolojik olarak aktarılır; kendisini amprik olgu olarak (veya biyolojik, ekonomik...) zorunluluk şeklinde sunan (ve bizim ideolojik-olmayan olarak algılama eğiliminde olduğumuz) ideolojinin, ideolojinin en yüksek biçimini oluşturduğunu bile iddia edebilir. İşte tam da burası, ideolojinin işleyişine karşı en uyanık olmamız gereken yerdir.

Lacan'a göre Gerçek, her türlü 'gerçekliğin' bastırması gereken şeydir; aslına bakılırsa, gerçeklik kendisini tam da bu baskı aracılığıyla oluşturur. Gerçek, bir betimlenemez X, ancak görünür gerçeklik alanında parçalar ve tutarsızlıklar halinde şöyle bir görülebilecek travmatik bir boşluktur. Bu yüzden kapitalist gerçekçiliğe karşı bir strateji, kapitalizmin bize sunduğu gerçekliğin altında yatan Gerçek(leri) çağırmaı gerektirebilir.

Çevresel felaket işte böyle bir Gerçek'tir. Şüphesiz, bir düzeyde, Yeşil meseleler kapitalist kültür açısından 'betimlenemez boşluklar' olmaktan çok uzak gibi görünebilir. İklim değişimi ve kaynakların kuruma tehdidi, reklamcılık ve pazarlamaya eklemenecek kadar bastırılmamış durumda. Çevresel felaketin bu şekilde ele alınması, kapitalist gerçekçiliğin dayandığı fantezi yapısını örnekler: Kaynakların sonsuz olduğu, yeryüzünün kendisinin sadece sermayenin belirli bir noktada tıpkı ölü bir deri gibi silkip atabileceği bir kabuk olduğu ve piyasa tarafından her türlü problemin çözülebileceği ön varsayımı (Sonuçta, *Wall-E* bu fantezinin bir versiyonunu sunar –sermayenin sonsuz genişlemesinin mümkün olduğu, sermayenin işgücü olmaksızın gelişip büyüyelebileceği- dış dünya gemisi Axiom'da bütün işleri robotlar yaparlar; Yeryüzü'nün kaynaklarının kuruyup tükenişinin sadece geçici bir arıza olduğu ve uygun bir iyileşme döneminin ardından, sermayenin gezegeni yeniden yaşanabilir hale getirip yeniden kolonize edebileceği fikri.) Oysa çevresel felaket geç dönem kapitalist kültürde sadece bir çeşit suretten ibarettir, kapitalizm açısından gerçek sonuçları

sisteme özümlememeyecek kadar travmatiktir. Yeşil eleştirilerin önemi, bunların ayakta durabilecek tek siyasal-ekonomik sistem olmaktan çok uzak olan kapitalizmin aslında tüm insani çevrenin başlıca yıkıcısı olduğunu ileri sürmeleridir. Kapitalizm ile ekofelaket arasındaki ilişki ne rastlantısalıdır ne de arızı: Sermaye'nin 'sürekli genişleyen bir piyasa ihtiyacı', 'büyüme fetişi', kapitalizmin doğası gereği herhangi bir sürdürülebilirlik kavramına karşı olması anlamına gelir.

Fakat Yeşil meseleler şimdiden bir çekişme bölgesi, şimdiden siyasallaşma mücadelesinin verildiği bir yer olmuştur. Bunun ardından, kapitalist gerçekçilikte, henüz aynı derecede hiçbir şey kadar siyasallaşmamış olan, iki diğer tıkanmanın altını çizmek istiyorum. İlki, zihinsel sağlık. Aslına bakılırsa, zihinsel sağlık, kapitalist gerçekçiliğin işleyişinin bir paradigma örneğidir. Kapitalist gerçekçilik, zihinsel sağlığı sanki doğal bir gerçekmiş gibi, hava gibi tedavi etmek ister (ama aslında hava da artık siyasal-ekonomik bir etki kadar doğal bir gerçek değildir). 1960 ve 1970'lerde, radikal kuram ve siyaset (Laing, Foucault, Deleuze ve Guattari, vb.) şizofreni gibi uç zihinsel durumlar çevresinde birleşerek, sözgelimi, deliliğin doğal değil, siyasal bir kategori olduğunu ileri sürdüler. Fakat şimdi gereken çok daha yaygın bozuklukların bir siyasallaştırılmasıdır. Aslına bakılırsa, söz konusu olan bu yaygınlığın kendisidir: İngiltere'de, depresyon şimdi NHS (Ulusal Sağlık Dairesi) tarafından en çok tedavi edilen bozukluktur. *The Selfish Capitalist* adlı kitabında, Oliver James inandırıcı bir şekilde yükselen zihinsel sıkıntı oranları ile İngiltere, ABD ve Avustralya gibi ülkelerde uygulanan neoliberal kapitalizm arasında bir bağlantıyı ortaya koydu. James'in iddialarıyla aynı doğrultuda, ben de kapitalist toplumlarda gittikçe büyüyen stres (ve sıkıntı) sorununu yeniden çerçevelemek gerektiğini ileri sürmek istiyorum. Kendi psikolojik sıkıntılara çözüm bulma sorumluluğunu bireylere yükleyerek tedavi etmek yerine, yani son otuz yıldır gerçekleşen stresin geniş çaplı özelleştirilmesi yerine, şunu sormamız gerekiyor: Bu kadar çok kişinin, özellikle bu kadar çok gencin hasta olması nasıl olur da kabul edilir hale gelebildi? Kapitalist toplumlarda 'zihinsel sağlık vebası', işleyen tek toplumsal sistem olmak yerine, kapitalizmin

özü gereği işlevsiz olduğunu ve işliyor gibi görünmesinin bedelinin çok ağır olduğunu düşündürüyor.

Dikkate getirmek istediğim diğer olguysa bürokrasi. Sosyalizme karşı çıkarılarken, neoliberal ideologlar çoğu zaman varsayimsal olarak kurumsal kireçlenmeye ve ekonomilerin denetiminde etkisizliğe yol açan bürokrasiyi yerden yere vuruyorlardı. Neoliberalizmin zaferiyle, bürokrasinin modasının geçmiş olduğu varsayıldı; artık o, hiç yası tutulmayan Stalinci geçmişin bir yadigarı olmuştu. Gene de bu düşünce, geç dönem kapitalizmde çalışan ve yaşayan, gündelik yaşamlarının hâlâ önemli bir parçası olarak bürokrasiye tanıklık eden çoğu insanın deneyimleriyle çelişir. Demek ki, bürokrasi ortadan kalkmak yerine, biçim değiştirmiştir; ve bu yeni, adem-i merkeziyetçi biçim, onun daha da gelişip büyümesine izin vermektedir. Geç dönem kapitalizmde bürokrasinin ayak direyişi, kendi başına kapitalizmin işlemediğini göstermez –daha çok, kapitalizmin fiilen işleyiş tarzının kapitalist gerçekçiliğin sunduğu resimden çok farklı olduğunu düşündürür.

Zihinsel sağlık sorunlarına ve bürokrasiye odaklanmayı tercih etmemin nedeni, kısmen her ikisinin de ağırlıklı olarak gitgide kapitalist gerçekçiliğin zorunluluklarının egemenliği altında kalmaya başlayan bir kültür alanında önemli rol oynamasıdır: Eğitim. İçinde bulunduğumuz on yılın büyük bölümünde, bir meslek yüksek okulunda hoca olarak çalıştım ve dolayısıyla deneyimlerimin büyük bölümünü orada edindim. İngiltere’de yüksek okullar, çoğunlukla işçi sınıfı kökenli ailelerden öğrencilerin, daha resmî devlet eğitim kuruluşlarına bir alternatif istedikleri zaman gittikleri yerlerdi. 1990’ların başında yüksek okulların yerel yönetim denetiminden çıkarıldığından beri, bunlar hem “piyasa” baskılarına hem de hükümetin dayattığı hedeflere maruz kaldılar. Eğitim sisteminin ve kamusal hizmetlerin geri kalanının tamamına yayılacak değişimlerin öncü kolu oldular –neoliberal eğitim ‘reform’larının denendiği bir çeşit laboratuvar; ve bu özellikleriyle de, kapitalist gerçekçiliğin etkilerinin bir çözümlemesi için kusursuz bir başlangıç yeri.

4

Otomatik İktidarsızlık, Hareketsizleştirme ve Liberal Komünizm

1960'lar ve 1970'lerdeki atalarının tersine, bugün İngiliz öğrenciler siyasetle ilgilenmiyor gibi görünüyor. Fransız öğrencilerin hâlâ sokaklarda neoliberalizmi protesto ettikleri görülürken, durumları onlarla mukayese kabul etmeyecek kadar kötü olan İngiliz öğrenciler, kaderlerine teslim olmuşa benziyor. Fakat ben bunun ne bir kayıtsızlık ne de sinizm meselesi, aksine *otomatik iktidarsızlık* sorununu olduğunu ileri süreceğim. Her şeyin kötü gittiğini biliyorlar, ama bunun da ötesinde, bu konuda hiçbir şey yapamayacaklarını biliyorlar. Fakat bu 'bilgi', bu dönüşlülük, işlerin halihazırda varolan durumunun edilgin bir gözlemi değil. Bu, kendi kendini gerçekleştiren bir kehanet.

Otomatik iktidarsızlık, İngiliz gençliği arasında dünya görüşünün ifade edilmemesine kadar tırmanıyor ve yaygın patolojilerle bağıntılı. Birlikte çalıştığım yeniyetmelerin birçoğunun zihinsel sağlık sorunları ve öğrenme güçlükleri vardı. Depresyon çok yaygın. Bu bozukluk, Ulusal Sağlık Dairesi'nin en çok uğraştığı sorun ve gitgide daha genç yaştaakilere musallat oluyor. Disleksinin (okuma güçlüğü) bir çeşidinden yakınan öğrencilerin sayısı inanılmaz. Geç dönem kapitalist İngiltere'sinde bir yeniyetme olmanın artık

bir hastalıkla sınıflandırılmak anlamına geldiğini söylemek hiç de abartı değil. Bu marazileşme zaten en başta her türlü siyasallaşma olanağını bloke ediyor. Bu sorunların özelleştirilmesiyle –onları sanki bireyin ve/veya aile geçmişlerindeki nörolojisindeki kimyasal dengesizliklerin sonucu gibi ele almakla- toplumsal sistemle illiyeti meselesi daha baştan reddedilmiş oluyor.

Karşılaştığım yeniyetme öğrencilerin birçoğu, depresif haz olarak adlandırabileceğim bir duygu durumu içindeydi. Depresyon genellikle bir haz yitimi olarak nitelendirilir, fakat bahsettiğim duygu durumu, yalnız zevk alma yetersizliğiyle kalmayıp zevkin peşine düşmek *dışında* herhangi bir şey yapamamakla da birlikte yürüyor. “Bir şeylerin kaçırılmış olduğu” hissi var –ama bu gizemli, eksik eğlencenin ancak zevk ilkesinin *ötesinde* erişilebileceği anlayışı yok. Büyük bölümü itibarıyla bu, disiplinci kurumların özneleri olarak eski rolleriyle, hizmetlerin tüketicileri olarak yeni rolleri arasında sıkışıp kalmış öğrencilerin muğlak yapısal durumunun bir sonucu. “Denetim Toplamlarına Dipnot” başlıklı çok önemli denemesinde Deleuze, Foucault’nun fabrika, okul ve hapishanenin kapalı mekanları çevresinde örgütlenmiş olarak betimlediği Disiplin toplumlarıyla, tüm kurumların dağınık bir eşgüdümle iliştiirildiği yeni Denetim toplumları arasındaki ayrımı yapar.

Deleuze, Kafka’nın Denetim toplumlarına özgü dağıtılmış, si-bernetik iktidarın peygamberi olduğunu söylerken haklıdır. Kafka, *Dava*’da sanığın elindeki iki aklanma tipi arasında önemli bir ayrım yapar. Kesin aklanma, şayet olduysa bile artık mümkün değildir (“aklanma örnekleri veren antik davalarda ancak efsanevi anlatılarına sahibiz”). O zaman geri kalan iki seçenek, 1] sanığın niyet ve amaçlarının aklandığı, ama belki daha sonra, belirsiz bir zamanda, bütün suçlamalarla yüz yüze kalabileceği ‘Görünüşte aklanma’, veya 2] sanığın çok uzun süreli (sınırsız olması umulan) bir hukuki mücadeleye gireceği, böylece ürkütücü son hükmün bir türlü gelmeyeceği ‘Belirsiz süreyle erteleme’dir. Deleuze, Denetim toplumlarının bizzat Kafka tarafından, ama aynı zamanda sınırsız ertelemeyi kullanan Foucault ve Burroughs tarafından da tasvir edildiğini gözlemler: Eğitim ömür boyu devam eden bir süreçtir... Öğretim çalışma hayatınız devam ettiği sürece kalır... İşe eve götürmek... Evden çalışmak, işten eve

dönmek. Bu 'belirsiz' iktidar tarzının bir sonucu, dışsal gözetlemenin içsel zapturaptla gerçekleşmesidir. Denetim ancak siz onunla işbirliği yaparsanız işler. Dolayısıyla, Burroughs 'Denetim Bağımlısı'nı betimler: Kontrol etmeye bağımlı, ama aynı zamanda, kaçınılmaz olarak Denetim tarafından ele geçirilmiş, sahip olunmuş kişi.

Ders verdiğimiz yüksek okuldaki neredeyse her sınıfa girin, derhal post-disipliner bir çerçevede olduğunuzu anlarsınız. Foucault büyük bir titizlikle disiplinin katı beden duruşlarının dayatılmasıyla yerleştirilme yöntemini saymıştı. Gelgelelim, bizim yüksek okuldaki dersler sırasında, öğrenciler sıraya yığılabiliyor, neredeyse aralıksız konuşuyor, kesintisiz biçimde atıştırıyor, veya hatta, ara sıra, tam bir öğünlerini ders sırasında yiyebiliyorlar. Zamanın eski disiplinci bölümlenmesi artık bozuluyor. Disiplinin hapishane-ye özgü düzeni, aralıksız tüketim ve sürekli gelişim sistemleriyle denetim teknolojileri tarafından aşındırılıyor.

Meslek yüksek okulunu finanse eden sistem, sözcüğün gerçek anlamıyla, istemesi halinde, öğrencilerin dışlanmasını karşılayabiliyor. Yüksek okullara, başarı (sınav sonuçları), devamlılık ve öğrencilerin elde tutulması hedeflerini ne kadar iyi karşıladıkları temelinde kaynak tahsis ediliyor. Bürokratik olarak tanımlanan 'hedefler' ile birlikte bu piyasa şartları kombinasyonu, şu anda kamu hizmetlerini düzenleyen 'piyasacı Stalinist' girişimlerin tipik özelliğidir.* En azından değinmemiz gerekirse, etkili disiplin sistemlerinin yokluğu, öğrencinin öz-güdülenmesiyle telafi edilir. Öğrenciler, arka arkaya birkaç hafta derse girmedikleri ve/veya hiçbir ödev yapmadıkları takdirde, anlamlı bir yaptırımla karşılaşmayacaklarının farkındadır. Tipik olarak bu özgürlüğe projelere katılmak yerine, hazcı (veya haz-yitimsel) bitaplığa yuvarlanarak tepki gösterir: Hafif uyuşma, Playstation'ın atıştırmalı yemek hazzı, bütün gece televizyon ve marihuana.

* Market Stalinism: Naomi Klein, Rolling Stone China'da yazdığı "Back to China's All-Seeing Eye" başlıklı makalesinde, Shenzhen kentinin son 30 yıl içinde bir bataklıktan megakente dönüşmesini sağlayan koşulları anlatırken kullandığı kavramı, "toplumsal örgütlenmenin yeni bir yolunu temsil eden, kimi zaman 'market Stalinizmi' olarak adlandırılan bu yöntem, otoriter komünizmin küresel kapitalizmin amaçlarının hizmetine koşulduğu en kudretli siyasal gereçlerinden –merkezi planlama, acımasız baskı, aralıksız gözetim- oluşan bir melezdir" şeklinde betimler –çn.

Öğrencilere ödev olarak bir-iki cümleyi aşan bir şey okumalarını söyleyin ve birçoğu –üstelik bunlar A’lık öğrencilerdir– derhal *yapamayacaklarını* söyleyerek itiraz ederler. Hocaların en sık duyduğu yakınma, bunun *sıkıcı* olduğudur. Buradaki mesele, yazılı malzemenin içeriği değildir pek; okuma ediminin kendisi ‘sıkıcı’ olarak kabul edilir. Burada karşı karşıya olduğumuz şey, oldum olası varolan öğrenci tembelliği değil, ‘konsantre olamayacak kadar yerinde duramaz’, post-okuryazar ‘New Flesh’† ile çürüyüp dağılan disiplin sisteminin kısıtlayıcı, yoğunlaşmacı mantığı arasındaki uyumsuzluktur. Sıkılmak düpedüz mesaj atmanın iletişime dayalı duyumsal-uyarıcı matrisinden, YouTube’dan ve fastfood’dan uzak kalma anlamına geliyor; bir anlığına bunlar kısıtlanırsa, kesintisiz yapay haz akışı talebi başlıyor. Bazı öğrenciler, tıpkı bir hamburger ister gibi Nietzsche istiyorlar; Nietzsche’nin hazmedilemezliğini, güçlüğünü kavramayı başaramıyorlar –üstelik tüketimci sistemin mantığı da bu yanlış anlamayı körüklüyor.

Bir örnek: Bir öğrenciye neden sınıfta her zaman kulaklıklarıyla oturduğunu sordum. Bunun hiçbir önemi olmadığını, çünkü aslında müzik çalmadığını söyledi. Başka bir derste, kulağına takmadığı kulaklığından çok alçak sesle müzik dinliyordu. Kapatmasını istediğimde, müziği kendisinin bile duyamadığını söyledi. İnsan müzik çalmadan neden kulaklık takar veya kulaklığını takmadan neden müziği açar ki? Çünkü kulaklardaki kulaklığın varlığı veya (kendisi işitemese de) müziğin çaldığı bilgisi, matrisin *hâlâ orada*, erişim menzilinde olduğunun teminatıydı. Bunun yanı sıra, interpasifliğin klasik bir örneğinde, müzik hâlâ çalışıyorsa, o duymasas bile, hiç değilse müzikçalar bu zevkin tadını çıkarabilirdi. Kulaklık kullanımı burada önemli –pop kamusal alanda etkileri olabilen bir şey olarak değil, mahrem “Oedipod”‡ tüketici saadetine bir inziva, toplumsala karşı bir duvar yükseltme olarak deneyimleniyor.

† New Flesh, Hard Rock grubu Wildhearts’ın 1 Ekim 2007’de single olarak çıkarttığı parça. Nakarat şöyledir: “Bizler, bizler, bizler taze etiz/Bizler, tek geri kalanlarız/ Bir zamanlar feci benzettiğiniz köpeğiz/ Köşeye kısırlanmış direnen fareyiz/ Sisteminizden beslenen virüsleriz.” –çn.

‡ Oidipus ile i-pod’un bileşimi –çn.

Eğlence matrisinin kancasına takılmak seğirmeli, tedirgin bir interpasiflik, yoğunlaşma veya odaklanma yetersizliğiyle sonuçlanıyor. Öğrencinin, şu anki odaklanma eksikliğini, gelecekteki başarısızlığıyla bağlantısını kurma yetersizliği, zamanı herhangi tutarlı bir anlatıyla sentezleme becerisinin yokluğu, sadece motivasyon eksikliğinden öteye geçen bir semptom. Aslına bakılırsa bu, uğursuz şekilde Jameson'ın "Post-modernizm ve Tüketim Toplumu"ndaki analizini hatırlatıyor. Jameson, Lacan'ın şizofreni kuramının doğrumakta olan eğlence-sınai kompleksi karşısında öznelliğin parçalanmasını anlamak için "anamlı bir estetik model" sunduğunu gözlemledi. "İmleyen zincirinin kopmasıyla" diye özetliyordu Jameson, "Lacancı şizofren katıksız olarak maddi bir imleyiciler deneyimine, veya başka bir deyişle, zaman içinde katıksız ve ilişkisiz bu anlar dizisine indirgenir." Jameson 1980'lerin sonunda –yani, öğrencilerimin çoğunun dünyaya geldiği dönemde- yazıyordu. Şu anda sınıfta karşı karşıya bulunduğumuz şey, tarihsiz, belleksizleştirici bip kültürüne doğan bir kuşak –yani, zamanı daima dijital mikro-dilimlere sıkıştırılmış olarak algılayan bir kuşak.

Disiplin figürü işçi-mahkum idiyse, kontrol figürü de borçlu-bağımlıdır. Siber-uzamsal sermaye, kullanıcılarını bağımlıya dönüştürerek işler; William Gibson *Neuromancer*'da[§] Case ve diğer siber-uzay kovboylarının matrizen ayrıldıkları zaman derinin-altındaki böcekleri hissettirmekle tanımlamıştı (Case'in amfetamin alışkanlığı çok daha soyut bir hıza olan bağımlılığın açık bir ikamesidir). O halde, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu gibi bir durum bir patolojidir, geç dönem kapitalizminin bir patolojisi –hiper-aracılı tüketim kültürünün eğlence-denetim devrelerine bağlı olmanın bir sonucudur. Aynı şekilde, disleksi diye adlandırılan şey, birçok örnekte *post-leksi* anlamına geliyor olabilir. Yeniyetmeler sermayenin imge-yoğun verilerini hiç okumaya gerek duymaksızın son derece etkili şekilde işleyebiliyor –net-mobil-magazin enformasyon düzleminde yolunu bulmak için slogan-tanıma yeterli oluyor. Deleuze ve Guattari *Anti-Oedipus*'ta "Yazma, hiçbir zaman kapitalizmin olayı olmadı. Kapitalizm derinle-

§ Neuromancer: William Gibson'ın 1984'te yayımlanan, siber-punk türünün çığır açan *The Sprawl* üçlemesinin ilk romanı. Roman, nihai bir bilgisayar korsanlığı işi için gizemli bir işveren tarafından tutulan eski bilgisayar korsanını anlatır.

mesine cahildir” diye ileri sürdüler. “Elektrik dili ses veya yazı yoluyla gitmez: Veri işleme bunlarsız da idare eder.” Nitekim birçok başarılı iş insanlarının disleksik olmasının nedeni de budur (fakat onların post-leksik etkinliği, başarılarının nedeni midir, sonucu mu?)

Hocalar şimdi geç dönem kapitalist tüketicinin post-okuryazar özneliliği ile disiplinci rejimin (sınavları geçmek, vb) arasını bulmak için dayanılmaz bir baskı altındalar. Bu, fildişi bir kulede ‘gerçek dünya’dan güvende olmaktan çok uzaktaki eğitimin, toplumsal gerçekliğin yeniden üretiminin makine ambarında, kapitalist toplumsal alanın tutarsızlıklarıyla dolaysız yüzleşmesidir. Hocalar kolaylaştırıcı-eğlendiriciler olmakla disiplinci-otoriter olmak arasında sıkışıp kalmış durumda. Hocalar sınavları geçmeleri için öğrencilerine yardım etmek istiyorlar; onlarsa bizim kendilerine ne yapmaları gerektiğini söyleyen otorite figürleri olmamızı. Hocaların öğrenciler tarafından otorite figürleri olarak görülmesi ‘sıkıntı’ sorununu daha da hararetlendiriyor, çünkü otorite tarafından gelen her şey a priori sıkıcı değil midir? İronik biçimde, tam da kurumlardaki disiplinci yapıların dağılmakta olduğu şu dönemde, dispiplincilik rolü eğitimcilerden her zamankinden de çok talep ediliyor. Ebeveynin her ikisinin de çalışmasını gerektiren bir kapitalizmin baskısı altında iki büküm olmuş ailelerle, artık hocaların gittikçe artan şekilde vekil anne-baba olarak hareket etmesi, öğrencilere en temel davranış kurallarını telkin etmesi ve bazı örneklerde asgari düzeyde sosyalleşmiş yeniyetmelere bir rahip gibi veya duygusal destek sağlaması gerekiyor.

Benim ders verdiğim öğrencilerden hiçbirinin üniversiteye devam etmek için yasal yükümlülük altında olmadığını burada vurgulamak istiyorum. İstedikleri anda bırakabilirlerdi. Fakat hiçbir anlamlı iş fırsatının olmaması, hükümetin sinik teşvikiyle birleşince, üniversitenin daha kolay, daha güvenli bir seçenek gibi görünmesine yol açıyor. Deleuze, Denetim toplumlarının kuşatmadan çok borca dayandığını söyler; fakat mevcut eğitim sisteminin öğrenciyi hem borçlandırıp hem de kapatmasının bir yolu var. Kendi sömürünüzün parasını ödeyin, diye üsteliyor mantık –borçlanın ki, daha on altı yaşındayken okulu bıraksanız dahi girebileceğiniz aynı Mcİş’e girebilesiniz...

Jameson, “geçiciliğin bozulması ansızın şimdiki zamanı, onu odaklayıp bir praksis uzamına dönüştürebilecek tüm faaliyetlerin-

den ve maksatlarından serbest bıraktı.” Fakat eski praksis tiple-
rinin işlediği bağlama nostalji duymanın faydası olmadığı açık. Bu
yüzdendir ki Fransız öğrenciler son tahlilde dönüşlü İngiliz iktidarsız-
lığına bir alternatif oluşturmuyorlar. Neoliberal *Economist*’in, kapita-
lizme karşı Fransız muhalefetini alaya alması hiç de şaşırtıcı değil,
ama Fransız ‘hareketsizleşmesi’nin alaya alınmasının bir anlamı
var. “Elbette son protestoları başlatan öğrenciler, ebeveynlerinin
Charles de Gaulle [meydanına] yayıldıkları Mayıs 1968 olaylarını
yeniden sahnelediklerini sanıyor gibi görünüyorlardı” deniliyordu 30
Mart 2006’daki başmakalede.

Onların sloganını (“Kaldırım taşlarının altı, plaj!”) ödünç aldılar ve sim-
gelerini (Sorbonne Üniversitesi) gasp ettiler. Bu anlamda ayaklanma,
hükümeti olağanüstü hal ilan etmek zorunda bırakan [2005’in] banli-
yö ayaklanmalarının doğal bir uzantısı gibi görünüyor. O zaman asiler,
kendilerini dışarıda bırakan bir sisteme karşı ayaklanan işsiz, etnik alt
sınıflardı. Gene de, son protesto hareketinin çarpıcı özelliği, bu kez asi
güçlerin, tutuculuğun tarafında olmaları. Banliyölerin asi gençlerinin ter-
sine, öğrencilerin ve kamu sendikalarının hedefi değişimi önlemek ve
Fransa’yı olduğu haliyle muhafaza etmek.

Hareketsizleştiricilerin birçoğunun, kendilerini 68’in varisleri
olarak gören, öncekilerin tam tersi başka bir grup olması şaşırtıcı:
Doymak bilmez kâr hırsı ile ekolojik kaygı ve toplumsal sorumluluk
retoriğini birleştiren George Soros ve Bill Gates gibi ‘liberal komü-
nistler’. Toplumsal kaygılarının yanı sıra, liberal komünistler çalış-
ma uygulamalarının, ‘akıllı olmak’ kavramıyla uyumlu olarak (post)
modernleşmesi gerektiğine inanırlar. Žižek’in açıkladığı gibi,

Akıllı olmak, merkeziyetçi bürokrasiye karşı dinamik ve göçebe olmaya;
merkezi otoriteye karşı diyaloga ve işbirliğine; rutine karşı esnekliğe; sı-
nai üretime karşı kültür ve bilgiye; sabit hiyerarşiye karşı anlık etkileşime
ve öz yaratıma inanmak anlamına geliyor.

Hepsi birlikte ele alındığında, kapitalizme sadece direnilebi-
leceğine dair zımni ödünleriyle birlikte hareketsizleştiriciler [im-

mobilizer] ile, kapitalizmin ahlak dışı aşırılıklarının hayırseverlikle savuşturulabileceğini ileri süren liberal komünistler, kapitalist gerçekliğin mevcut siyasal olanakları kuşatabildiği yolunda bir anlayış verir. Hareketsizleştiriciler 68-tarzı protesto biçimini, ama bu kez değişime direniş adına alıkoyarken, liberal komünistler enerjik bir şekilde yeni olanı kucaklarlar. Žižek, liberal komünizmin, resmî kapitalist ideolojiye herhangi bir tür ilerici düzeltme oluşturmak şöyle dursun, şimdi kapitalizmin başat ideolojisini oluşturduğunu ileri sürerken haklıdır. ‘Esneklik’, ‘göçebelik’ ve ‘anındalık’ post-Fordist, Denetim toplumunda yönetimin ayar damgasının ta kendisidir. Fakat sorun, esnekliğe ve adem-i merkezîyetçiliğe her türlü muhalefet, öz-yıkıcı olma riskine girer, zira esneklikten uzaklık ve merkezileşmeye çağrılar, en hafif ifadesiyle, canlandırıcı değildir.

Her durumda, ‘yeni’ye direniş solun destekleyebileceği veya desteklemesi gereken bir dava olamaz. Sermaye, emeği nasıl yenmek gerektiği hakkında çok dikkatle düşünmüştü; gene de post-Fordizmin koşullarında sermayeye karşı işleyecek taktikler ve bu koşullarla başa çıkmak için hangi *yeni dilin* yaratılabileceği hakkında yeterince düşünmedi. Kapitalizmin ‘yeni’yi sahiplenmesine meydan okumak önemlidir, ama ‘yeni’nin iadesini istemek, kendimizi içinde bulduğumuz koşullara uyarlanma sorunu olamaz –bunu oldukça iyi yaptık zaten ve ‘başarılı uyarlanma’ işletme yönetiminin başlıca stratejisidir.

Gerek Badiou gerek David Harvey’nin savunduğu şekilde, neoliberalizmin ‘Restorasyon’ terimiyle sürekli ilişkilendirilmesi, sermayenin yenilikle ilişkilendirilmesinde önemli bir düzelticidir. Harvey ve Badiou’ya göre neoliberal siyaset, yeni hakkında değil, sınıf iktidarı ve imtiyazının *dönüşüyle* ilgilidir. “Fransa’da” der Badiou, “‘Restorasyon’, İhtilal ve Napolyon’un ardından Kral’ın 1815’te dönüş dönemine gönderme yapar. Şimdi böyle bir dönemdeyiz. Bugün liberal kapitalizmi ve siyasal sistemi olan parlamentarizmi, tek doğal ve kabul edilebilir çözümler olarak görüyoruz.” Harvey, neoliberalleşmeyi anlamının en iyi yolunun onu “sermaye birikimi için koşulları yeniden kurmak ve ekonomik seçkinlerin iktidarını geri getirmek amaçlı bir *siyasal* proje” olarak görmek olduğunu söyler. Harvey, yaygın biçimde ‘post-politik’ olarak betimlenen

bir çağda, sınıf savaşının sürdüğünü, ama sadece tek bir tarafın mücadele ettiğini gösterir: Varlıklı olanlar. “1970’lerin sonlarında neoliberal siyasaların uygulanmasından sonra” diyerek ifşa eder Harvey,

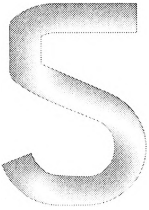
gelir gruplarının en üst yüzde 1’lik diliminin ulusal gelirdeki payı hızla uçarak... yüzyılın sonuna gelindiğinde ... yüzde 15’e yükseldi. Gelir gruplarının en üst yüzde 0,1’i ABD’de ulusal gelirdeki paylarını 1978’deki yüzde 2’den, 1999’a kadar yüzde 6’ya çıkarırken, CEO’ların ücretleriyle çalışanların ortalama tazminat oranı 1970’te 30’a 1’den, 2000’e kadar 500’e 1’e yükseldi. ... ABD bu gelişmede yalnız değil: Gelir gruplarının bu en tepedeki yüzde 1’lik dilimi İngiltere’de ulusal gelirdeki paylarını 1982’den beri yüzde 6,5’ten yüzde 13’e çıkardı.

Harvey’nin gösterdiği gibi, düşünce kuruluşlarını kapitalist gerçekçiliğin gelişip güçlenebileceği ideolojik iklimi yaratmak için entelektüel öncü kolu olarak kullanan neoliberaler, Leninist’lerden de daha Leninist’ti.

Hareketsizleştirici model –Fordist-disiplinci rejimi alıkoyma talebine kadar varan- İngiltere’de veya neoliberalizmin halihazırda ele geçirdiği diğer ülkelerde yürütülemedi. Fordizm İngiltere’de kesin biçimde yıkıldı ve eski siyasetin örgütlendiği yerleri de beraberinde sürükledi. Denetim denemesinin sonunda, Deleuze denetim-karşıtı siyasetinin alabileceği yeni biçimleri merak eder:

En önemli sorunlardan biri sendikaların yetersizliğiyle ilgili olacak: Disipline karşı veya kısıtlanmış uzamlar içindeki mücadele tarihlerine bağlanıp kalmış olarak, uyum sağlamayı başaracaklar mı yoksa denetim toplumlarına karşı yeni direniş biçimlerine mi bırakacaklar yerlerini? Pazarlamanın zevklerini tehdit etmeye muktedir, doğmakta olan biçimlerin kabataslak hatlarını şimdiden yakalamamız mümkün mü? Birçok genç tuhaf bir şekilde ‘motive’ olmakla övünüyor; çiraklık ve sürekli eğitimi yeniden talep ediyorlar. Neye hizmet etmek üzere hazırlandıklarını keşfetmek onlara kalmış, tıpkı büyüklerinin zorlukla da olsa disiplinlerin amacını öğrendikleri gibi.

Yapılması gereken, motivasyon/demotivasyon ikiliğinin dışına çıkmanın, böylece keyifsiz bir kayıtsızlıktan başka bir şey olan denetim program kayıtlarıyla özdeşleşmekten kurtulmanın bir yolunu keşfetmek. Bir strateji, siyasal alanı kaydırmak -sendikaların geleneksel ücrete odaklanmaktan uzaklaşıp post-Fordizmine özgü hoşnutsuzluk biçimlerine dönmek olabilir. Analize devam etmeden önce, post-Fordizmin fiilen ne olduğunu daha derinlemesine incelememiz gerekiyor.

6 Ekim 1979: “Hiçbir Şeye Bağlanma”

Organize suç şebekesi patronu Neil McCauley, Michael Mann'ın 1995 filmi *Büyük Hesaplaşma*'da, “Bir zamanlar adamın biri bana dedi ki” der, “köşeyi dönüp de sıcaklığı hissettiğinde tastamam 30 saniyede bırakıp gitmek istemeyeceğin hiçbir şeye bağlanma.” Fordizm ile post-Fordizm arasındaki farkları yakalamanın en kolay yolu, Mann'ın filmini, Francis Ford Coppola ve Martin Scorsese tarafından 1971 ve 1990 arasında yapılmış gangster filmleriyle karşılaştırmaktır. *Büyük Hesaplaşma*'da, her şey Eski Ülke'yle bağları olan Aileler tarafından değil, köksüz bir ekip tarafından, cilalı krom ve modüler tasarım mutfaklı, özelliksiz otoyollar ve gece geç saatlere kadar açık küçük yemek mekanlı bir Los Angeles ortamında yürütülür. *Baba* ve *Sıkı Dostlar* gibi filmlerin dayandığı tüm yerel renk olan mutfak aromaları, kültürel birey-dillerin üzeri yeniden boyanmış ve yeniden döşenmiştir. *Büyük Hesaplaşma*'nın Los Angeles'ı, işaret nişanından yoksun bir dünya, tanınabilir nitelikteki bir yaşam alanının, yerini sonsuzcasına yinelenen franchise replikalarına bıraktığı, markalı bir Sprawl'dur.* Scorsese ve

* Bir şehrin yayılımını, sürekli olarak genişlemesini, sonu ve merkezsiz yapısını ifade eder -yn.

Coppola'nın sokaklarında kol gezen Yaşlı Avrupa'nın hayaletleri, şeytan çıkarma ayinleriyle yok edilmiş; eski düşmanlıklar ve ateşli kan davalarıyla birlikte antik bifttekler de, çok-uluslu kafelerin altında bir yerlere gömülmüştür. 'Neil McCauley' ismini düşünerek *Büyük Hesaplaşma*'nın dünyası hakkında pek çok şey öğrenebilirsiniz. Bu anonim bir isim, tarihten yoksun sahte bir pasaport ismidir (gene de, ironik biçimde, İngiliz tarihçi Lord McCauley'nin ismini yankılar). 'Corleone' ile karşılaştırın ve Baba'nın isminin bir köyden geldiğini hatırlayın. McCauley belki de De Niro'nun oynadığı, bir aktörün kendi kişiliğine en yakın roldür: Bir ekran, bir şifre, derinliksiz, katıksız hazırlık, araştırma, Yöntem'e kadar soyunmuş ("Yaptığım işi en iyi yaparım") buz gibi bir profesyonel. McCauley bir mafya Patron'u değildir, Katolik Kilisesi'ninkiler kadar ağırbaşlı ve gizemli kurallarla yönetilen ve binlerce kan davasının kanıyla yazılmış barok bir hiyerarşinin en tepesine tünemiş kendini beğenmiş bir şef değildir. Ekibi profesyonellerden, düsturları *Cosa Nost-ra* aile bağlılığının tam tersi olan tecrübeli girişimci-spekülatörler, suç-teknisyenlerinden kuruludur. McCauley'nin, işgüzar detektif Pacino karakteri Vincent Hanna'ya söylediği gibi, aile bağları bu koşullarda sürdürülemez niteliktedir. "Şimdi, üzerime gelersen ve ben hamle ettiğimde sen de etmek zorundaysan, bir evliliği sürdürmeyi nasıl beklersin ki?" Hanna, cisimsizliğini, daimi hareketsizliğini kabullenmek zorunda kaldığı McCauley'nin gölgesidir. Tüm diğer hisse sahipleri grubu gibi, McCauley'nin ekibini bir arada tutan müstakbel gelir ihtimalidir; tüm diğer rabitalar, neredeyse kesinlikle tehlikeli, opsiyonel ekstra niteliğindedir. Düzenlemeleri geçici, faydacı ve yanaldır –hepsi kendisinin değiştirilebilir makine parçaları olduğunu, hiçbir teminat olmadığını, hiçbir şeyin sonsuza dek sürmeyeceğini bilir. Bununla karşılaştırıldığında, sıkı dostlar, kökleri ölmekte olan topluluklarda, mahvolmaya mahkum topraklarda olan yerleşik duygusallar gibi görünür.

McCauley'nin benimsediği *ethos*, Richard Sennett'in işin post-Fordist yeniden örgütlenmesinin yarattığı duygusal değişimlerin çığır açan araştırması *Karakter Aşınması-Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*'nde incelediği olgudur. Yeni koşulları özetleyen slogan "uzun vadeli hiçbir şey yok"tur. Eskiden çalı-

şanların tek bir beceri edindiği ve katı bir örgütsel hiyerarşi içinde yükselmeyi beklediği yerde, şimdi artık kurumdan kuruma, rolden role geçtikçe dönemsel olarak yeniden beceri kazanmaları beklenmekte. Çalışmanın örgütlenmesi adem-i merkezileştikçe, piramit hiyerarşilerin yerini yanal ağlar aldıkça, 'esneklik' prim kazanmakta. McCauley'nin *Büyük Hesaplaşma*'da Hanna taklidini yansılayan ("Bir evliliği sürdürmeyi nasıl beklersin ki?") Sennett, daimi istikrarsızlık koşullarının aile yaşamına getirdiği tahammül edilmez stresleri vurgular. Aile yaşamının dayandığı değerler –yükümlülük, güvenilir olmak, bağlılık- tastamam yeni kapitalizmde modası geçmiş olarak kabul edilen değerlerdir. Gene de, kamusal alanın saldırıya maruz kalması ve eskiden 'Dadı Devlet'in sağladığı güvenlik ağlarının parçalanmakta olmasıyla, aile gitgide istikrarsızlığın sabite olduğu bir dünyanın baskılarından soluk alma yeri haline geliyor. Post-Fordist kapitalizmde ailenin durumu, tam da geleneksel Marksizm'in beklediği tarzda çelişkilidir: Kapitalizmin (anarşik toplumsal-ekonomik koşulların getirdiği psikolojik yaraların merhemi, işgücünün üretim ve bakımında temel araç olarak) aileye ihtiyacı vardır, hem de (ebeveynlerin çocuklarıyla vakit geçirmesini yadsıyarak, birbirleri için tek duygusal teselli kaynağı haline gelen çiftlerin üzerine katlanılmaz stresler yükleyerek) onu baltaladığı halde.

Marksist iktisatçı Christian Marazzi'ye göre, Fordizm'den post-Fordizm'e değişime çok belirli bir tarih verilebilir: 6 Ekim 1979. Bu, ABD Merkez Bankası'nın faiz oranlarını 20 puan artırarak, şu anda ağına yakalandığımız 'ekonomik gerçekliği' oluşturan üretimin önündeki tüm engelleri kaldırmaya dayanan ekonominin yolunu döşediği tarihi. Faiz oranlarındaki yükseliş yalnız enflasyonu sınırlamakla kalmadı, üretim ve dağıtım araçlarının yeni bir örgütlenmesini de mümkün kıldı. Fordist üretim bandının 'katılığı' yerini yeni bir 'esnekliğe', bugün her çalışanın belkemiğinde hissettiği ürpertiye yaratan o sözcüğe bıraktı. Bu esnekliği, rastlantı-sallaşmış işgücü (gittikçe artan sayıda işçinin geçici bir temelde istihdam edilmesi) ile birlikte, Sermaye ve emeğin deregülasyonu (küralsızlaştırılması) ve taşeronlaştırılması tanımlıyordu.

Sennett gibi, Marazzi de yeni koşulların iş ortamının artan siberleşmesini hem gerektirdiğini hem de ondan doğduğunu kabul

eder. Fordist fabrika, farklı emek tiplerinin fiziksel olarak binanın kendisiyle sınırlanmasıyla, kabaca mavi ve beyaz yakalı işlere bölünmüştü. Gürültülü ortamlarda çalışan, müdürler ve şeflerin gözetiminde olan işçilerin, iletişim üretimi kesintiye uğrattığı için, ancak molalarda, tuvalette, işgününün sonunda veya sabotajla uğraştıkları zamanlarda dile erişimleri vardı. Fakat post-Fordizm’de, montaj hattı bir ‘bilgi akışı’na dönüştüğü zaman, insanlar iletişim kurarak çalışırlar. Norbert Wiener’in öğrettiği gibi, iletişim ve denetim bir diğerini gerektirir.

Çalışma ve yaşam birbirinden ayrılmaz hale gelir. Sermaye, düş görürken bile peşinizi bırakmaz. Üretim ve dağıtımın yeniden yapılandırılması gibi, sinir sistemleri de öyledir. Tam-zamanında üretimin bir bileşeni olarak etkili işlev görmek için, öngörülmemiş olaylara tepki gösterme kapasitesi geliştirmeniz, bütüncül istikrar-sızlık ya da yeni icat edilen çirkin terime uygun şekilde “*precarity*” koşullarında[†] yaşamayı öğrenmeniz gerekir. Çalışma dönemlerinin ardından işsizlik dönemleri gelir. Tipik olarak kendinizi bir dizi kısa süreli işlerde çalışıyor, gelecek için plan yapamayacak halde bulursunuz.

Hem Marazzi hem Sennett, istikrarlı çalışma kalıplarının çözümlenmesinin kısmen çalışanların arzularıyla güdülendiğine işaret eder –çok haklı olarak, kırk yıl boyunca aynı fabrikada çalışmak istemeyenler onlardı. Pek çok yönden sol, Sermaye’nin Fordist rutinden özgürleşme arzusunu mobilize ve metabolize etmesiyle bozulan dengesine bir daha asla kavuşamadı. Özellikle İngiltere’de, işçi sınıfının geleneksel temsilcileri –sendikalar ve işçi liderleri-Fordizmi fazlasıyla kafa dengi buluyorlardı; uzlaşmaz çelişkisinin istikrarı, onlara garantili bir rol veriyordu. Fakat bu, post-Fordist Sermaye taraftarlarının kendilerini statükonun muhalifleri olarak sunarak, sendika liderleri ve siyasetçilerin amaçlarına hizmet eden, ancak, temsil ettikleri iddiasında oldukları sınıfın umutlarını gerçekleştirmekte pek az işe yarayan kısır bir ideolojik uzlaşmazlığa ‘anlamsızca’ bağlanmış âtil bir örgütlü emeğe cesurca direnmesinin kolay olacağı anlamına geliyordu. Uzlaşmazlık şimdi dışsal

† Precarity: Maddi veya manevi huzuru etkileyecek şekilde öngörülebilirlik (predictability) veya güvenlik (security) yoksun bir varoluş durumu -yn.

olarak, sınıf bloklarının arasındaki çarpışma hattında değil, ama içsel olarak, bir işçi olarak eski usul sınıf çatışmasıyla ilgilenen, ama emeklilik fonuna sahip biri olarak aynı zamanda yatırımlarının getirisinin azamileştirilmesiyle de ilgilenen işçinin psikolojisinde yerleşiktir. Artık tanımlanabilir bir dış düşman yoktur. Sonuç, der Marazzi, post-Fordist işçiler, 'kölelik evini' terk ettikten sonraki Eski Ahit Yahudileri gibidirler: Geriye dönmek istemedikleri eski bir bağdan özgürleşmiş, fakat aynı zamanda önlerindeki yol hakkında kafaları karışık bir halde çölde terk edilmiş durumdadırlar.

Bireylerin içinde köpürüp taşan psikolojik çatışkının zayıyata yol açacağı muhakkaktır. Marazzi, bipolar bozukluktaki (iki uçlu duygudurum bozukluğu) artışla post-Fordizm arasındaki bağlantıyı ve, Deleuze ve Guattari'nin ileri sürdüğü gibi, nasıl ki şizofreni kapitalizmin dış uçlarına damgasını basan hastalıksa, bipolar bozukluğun da kapitalizmin 'iç kesimine' uygun düşen zihinsel hastalık olup olmadığını araştırıyor. Hiç durmayan ani yükseliş ve iniş döngüleriyle, dönemsel olarak manik (akıldışı hayalciliğin coşkusu) ile depresif düşüş arasında yalpalanan kapitalizmin kendisi temelde ve indirgenemez şekilde bipolardır. Bir dereceye kadar diğer toplumsal sistemlerin hiçbirine benzemeksizin kapitalizm, halkların ruh hallerinden hem beslenir hem de onları yeniden üretir. Hezeyan ve güven olmaksızın, sermaye işlev göremezdi.

Post-Fordizmle, yaygınlaşmış psikiyatrik ve duygudurum bozukluklarının 'görünmez vebası', sessizce ve sinsice, 1750 civarından (yani sınai kapitalizmin en başından) beri yeni bir aciliyet seviyesine ulaşmıştır. Burada, Oliver James'in çalışması önemli. *The Selfish Capitalist*'te, James son 25 yıldır 'ruhsal sıkıntı' oranlarındaki önemli artışa işaret eder. "Çoğu ölçüte göre", diye belirtir James,

Bunalım oranları 1946'da (1982'de otuz altı yaşında) ve 1970'de doğan (2000'de otuz yaşında olan) insanlarda iki katına çıktı. Örneğin, 1982'de otuz altı yaş kadınlarının yüzde 16'sı kendilerini "asabı bozuk, keyifsiz, sıkıntılı veya üzgün" olarak betimlemişken, 2000'de kendilerini böyle hissedenler, otuz yaşındakilerin yüzde 29'unu oluşturuyordu (erkeklerde bu oranlar 1982'de yüzde 8 iken, 2000'de yüzde 13'e çıktı).

James'in aktardığı İngiltere'de yapılan başka bir araştırma (nevrotik semptomlar, fobiler ve depresyonu da içeren) psikiyatrik hastalık düzeylerini, 1977 ve 1985'teki bireysel örnekler arasında karşılaştırır. "1977 örneğinde yüzde 22 oranında psikiyatrik hastalık bildirilirken, 1986'da bu oran neredeyse nüfusun üçte birine (yüzde 31) yükselmışti." Bu oranlar James'in 'bencil' olarak adlandırdığı kapitalizmin uygulandığı ülkelerde, diğer kapitalist ülkelerden çok daha yüksek olduğundan, James bencil (yani neoliberalleştirilmiş) kapitalist siyasalar ve kültürün suçlanması gerektiği varsayımını öne sürer. Özellikle, James'e göre bencil kapitalizmin beslendiği şey,

gerçekleştirebilecekleri özlemler ve beklentilerdir... Girişimsel fantezi toplumunda, bu hezeyan, herkesin Alan Sugar veya Bill Gates olabileceği hayaliyle beslenir; bu olayın gerçekten olma olasılığının 1970'lerden beri çok azalmış olmasının hiç önemi yoktur -1958'de doğan bir kişinin, 1970'te doğan birine göre, sözcüğü eğitimi aracılığıyla yukarıya doğru hareketliliği başarma olasılığı daha yüksekti. Esenliğe karşı en zehirli Bencil Kapitalist toksinler, maddi zenginliğin başarının anahtarı olduğu, sadece zenginlerin kazananlar olduğu ve tepeye erişimin, ailevi, etnik veya toplumsal arka planı ne olursa olsun, yeterince sıkı çalışmaya istekli herkese açık olduğu fikirlerinin sistemli teşvikidir -eğer başaramadıysanız, suçlanacak tek kişi vardır.

James'in özlemler, beklentiler ve fanteziye dair varsayımları, benim İngiliz gençliğindeki 'hazcı depresyon' adını verdiğim gözlemlerimle de uyumludur.

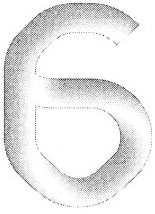
Artan ruhsal hastalık oranlarının var olduğu bu bağlamda, Yeni İşçi Partisi'nin iktidardaki üçüncü döneminde, hak iddia edenlerin hepsi değilse de, birçoğunun hasta numarası yaptıklarını ima edecek şekilde, Maluliyet Aylığı alanları bu kapsamdan çıkarmaya kendisini adanması da çok ilginçtir. Bu varsayımın tam tersine, Maluliyet Aylığı almak isteyen kişilerin çoğunun -ve bunların sayısı iki milyon gibi uç noktaya ulaşmıştır- Sermaye'nin zayıfatı olduğu sonucuna varmak saçma olmaz. Bu statüye başvuranların önemli bir bölümü, örneğin, madencilik gibi sanayilerin

artık ekonomik olarak ayakta duramaz olduğuna dair kapitalist gerçekçi ısrarın bir sonucu olarak psikolojik hasar gören kişilerdir. (Kaba ekonomik terimlerle düşünülduğünde bile, 'ayakta kalırlık' argümanlarını, özellikle malul vergi mükelleflerine ve diğer sosyal haklara maliyetindeki faktörleri ayırdığınızda, çok daha az ikna edici görünür.) Birçokları post-Fordizmin tüyler ürpertici istikrarsız koşullarına düpedüz boyun eğmiştir.

Mevcut yönetim ontolojisi, ruhsal hastalığın toplumsal bir neden-sonuç ilişkisine dair her türlü olasılığı yadsır. Ruhsal hastalığın kimyasal-biyolojikleştirilmesi, kuşkusuz onun depolitizasyonu ile doğru orantılı yürüyor. Ruhsal hastalığın bireysel bir kimyasal-biyolojik sorun olarak kabul edilmesinin kapitalizme sayısız yararları oluyor. İlk, Sermaye'nin atomlaştırılmış bireyselleşme dürtüsünü pekiştiriyor (siz, beyin kimyanız yüzünden hastasınızdır). İkincisi, çok-uluslu ilaç şirketlerinin ürünlerini sattıkları devasa ölçekte kârlı piyasayı sağlıyor (SSRI'larımızla sizi iyileştirebiliriz).[†] Söylemeye bile gerek yok ki, tüm ruhsal hastalıklar nörolojik temellidir, ama bu, hastalıkların *nedeni* konusunda hiçbir açıklama getirmez. Örneğin, depresyonun düşük serotonin düzeyleriyle ortaya çıktığı doğruysa, gene de neden belirli bireylerin düşük serotonin düzeylerine sahip olduğu, hâlâ açıklanması gereken bir husus olarak kalmakta. Bu, toplumsal ve siyasal bir açıklama gerektiriyor; ve eğer sol hâlâ kapitalist gerçekçiliğe meydan okumak istiyorsa, ruhsal hastalığı yeniden politize etmek acil bir ödev olarak önünde duruyor.

Ruhsal bunalımda artış ile işçilerin performans değerlendirmelemlerindeki yeni kalıplar arasında koşutluklar görmek hayalpe-restlik değil. Şimdi bu 'yeni bürokrasi'ye daha yakından bir göz atalım.

† *Selective Serotonin Reuptake Inhibitors*: Seçici Serotonin Geri Alım İnhibitörü; Tekrarlayan depresyonlar, obsesif-kompulsif bozukluklar, panik atak, sosyal fobi, bulimia nervosa bozukluklarının tedavisinde kullanılan, diğer anti-depresanlardan yatıştırıcı özelliğinin görece azlığıyla ayrılan, temel etkisi serotonin hormonunun seçici geri alımına dayanan ilaç grubu –çn.

Katı Olan Her Şey PR'da Eriyor: Piyasacı Stalinizm ve Bürokratik Üretim-karşıtlığı

Mike Judge'ın çok haksız şekilde yeterince ünlenmeyen filmi *Ofis Çılgınlığı* (1999), 1990'lar/2000'lerin işyerinin çok zekice bir anlatısıdır; tıpkı Schrader'in *Mavi Tasma*'sının (1978), 70'lerin emek ilişkilerine dair anlatısı gibi. Bir fabrikadaki sendika temsilcileri ve yönetim arasında çatışma yerine, Judge'ın filmi yönetsel 'üretim-karşıtlığı'yla iskeletleştirilmiş bir şirketi gösterir: Çalışanlar, farklı yöneticilerden tastamam aynı şeyi söyleyen birçok not alırlar. Doğal olarak, not, bürokratik bir uygulamayla ilgilidir: Amaç, raporlara 'kapak sayfası' koyma şeklindeki yeni bir kurala uyulmasını sağlamaktır. *Ofis Çılgınlığı*'daki, 'akıllı olmak' ethosuna ayak uydurmuş yönetim üslubu, gömlek kollarının sıvanmasına izin verildiği bir rahatlıkla, sessiz yetkeciliğin bir karışımıdır. Judge, bu yönetim anlayışının ta kendisinin, büro çalışanlarının rahatlatmaya gittiği şirketleşmiş kafe zincirlerinde aynen hüküm sürdüğünü gösterir. Burada, çalışanların üniformalarını 'yedi parça ayırıcı'yla (yani rozet veya kişisel simge) süslemeleri istenir: 'Yaratıcılık' ve

'kendini ifade'nin, Denetim toplumlarında emeğe içkin hale geliş tarzının muhteşem bir göstirisidir bu; Paolo Virno, Yann Moulier Boutang ve diğerlerinin işaret ettiği gibi, artık bu, tıpkı üretkenlik talepleri gibi, çalışanlara dayatılan bir şeydir. Ayırıcı örneği aynı zamanda başka bir görüngüye işaret ediyor: Resmî Standartların ardındaki gizli beklentiler. Kafe zincirinde garsonluk yapan Joanna, tastamam yedi ayırıcı parça takar, ama ona açıkça söylenen, yedinin *resmen* yeterli olmakla birlikte, *aslında* uygunsuz olduğudur –yönetici ona, 'sadece asgariyi yapan' türden bir insan gibi mi görünmek istediğini sorar.

"Ne diyeceğim, biliyor musun Stan, madem 37 parça rozet takmamı istiyordun" diye yakını Joanna, "neden asgariyi 37 parça yapmıyorsun ki?"

"Ne bileyim" diye cevap verir yönetici, "senin kendini ifade etmek istediğini söylediğini anımsıyorum." Yani, yeterli denilen artık yetersizdir. Bu sendrom, bir performans değerlendirmesinde 'yeterli' notunun artık yeterli olmadığını anlamış olabilecek birçok çalışanın aşına olduğu bir olgudur. Örneğin, birçok eğitim kurumunda, eğer bir sınıf teftişinin ardından, bir öğretmen 'yeterli' olarak değerlendirilmişse, bir yeniden değerlendirmeden önce eğitim alması gerekecek demektir.

İlk bakışta, kendilerini anti-bürokratik ve anti-Stalinist olarak sunan neoliberal hükümetler döneminde bürokratik önlemlerin *şiddetlendirilmiş* olması bir gizem gibi görünebilir. Gelgelim aslında yeni bürokrasi türleri –'amaçlar ve hedefler', 'sonuçlar', 'misyon ifadeleri'- mantar gibi çoğalmış, hem de yukarıdan aşağıya olanın sonu hakkındaki neoliberal söyleme karşın, merkeziyetçi denetim öncelik kazanmıştır. Bürokrasinin bir çeşit baskılanmışın geri dönüşü, kaderin cilvesiyle onu yok etmeye yeminli bir sistemin yüreğinde yeniden doğuşu gibi görünüyor. Fakat bürokrasinin neoliberalizmdeki dirilişi, bir atavizm veya anomaliden öteye gidiyor.

Daha önce belirttiğim gibi, 'akıllı olmak' ile yönetim ve düzenlemenin artışı arasında hiçbir çelişki yok: Bunlar Denetim toplumlarında emeğin iki yönü. Richard Sennett, piramidal hiyerarşilerin yassıltılmasının, aslında çalışanların üzerinde daha çok gözetime yol açtığını ileri sürer. "İşin yeni örgütlenmesine ilişkin iddialardan

biri, gücü adem-i merkezileştirmesi, yani örgütün alçak kademe-lerindeki kişilere kendi faaliyetleri üzerinde daha çok denetim vermesidir” diye yazar Sennett. “Şüphesiz bu iddia, eski bürokratik canavarını parçalamak için kullanılan teknikler açısından yanlıştır. Yeni enformasyon sistemleri, en tepe yöneticilere örgütün daha kapsamlı bir resmini vererek, ağın herhangi bir yerindeki bireylere saklanacak daha az yer bırakır.” Fakat yöneticilerin verilere daha geniş erişimini sağlayan, bir tek enformasyon teknolojisi değildir; verilerin kendisi de çoğalmıştır. Bu ‘enformasyon’un büyük bölümünü çalışanların kendileri sağlarlar. Massimo De Angelis ve David Harvie, bir hocanın İngiltere üniversitelerinden lisans derecesi için bir modülü bir araya getirirken razı olması gereken bürokratik önlemlerden bazılarını betimlerler. “Her bir ölçü için”, diye yazarlar De Angelis ve Harvie,

‘modül lideri’ (ML, yani hoca) çeşitli kırtasiye işlerini, özellikle de başka bilgilerle birlikte modülün ‘amaç ve hedefleri’, ‘kurumsal öğretim sonuçları’nın listesini yapan ‘modül tanımı’ (modülün başlangıcında); ve ML’nin modülün güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin bizzat yaptığı bir değerlendirmeye ertesi yıl için önerdiği değişimleri bildirdiği (modülün sonundaki) bir ‘modül değerlendirmesi’; öğrenci geri-besleminin bir özeti; ve ortalama notlar ve dağılımlarını yapmak zorundadır.

Gelin görün ki, bu henüz bir başlangıçtır. Bir bütün olarak lisans programı için, akademisyenler bir ‘program tanımı’ hazırlamanın yanı sıra, ‘ilerleme oranları’, ‘dersi bırakma oranları’, notları dağılımına göre öğrenci performansını kaydeden ‘yıllık program raporları’ üretmek zorundadır. Tüm öğrencilerin notlarının bir ‘matris’te değerlendirilmesi gerekir. Bu oto-gözetim, dışsal yetkililerce yürütülen değerlendirmelerle tamamlanır. Öğrenci ödevlerine verilen notlar, üniversite sektörünün genel standartlarıyla tutarlılığı koruması düşüncesiyle ‘dışsal müfettişler’ tarafından denetlenir. Hocaların kendi meslektaşlarınca gözlenmesi gerekirken, bölümler de Yüksek Öğretim Kalite Kontrol Dairesi’nce yapılan periyodik üç-dört günlük teftişlere maruz kalır. ‘Araştırma aktif’ iseler, Araştırma Değerlendirme Uygulaması’nın (2008’de yerini

aynı derecede tartışmalı Araştırma Başarı Çerçevesi'ne bırakan) parçası olan panel tarafından değerlendirilmek üzere, hocalar her dört beş yılda bir 'en iyi dört yayınlarını' sunmaları gerekir. De Angelis ve Harvie, bunların akademisyenlerin yerine getirmesi gereken, hepsi de kurumların finansmanı açısından sonuçları olan bürokratik ödevlerin bazılarının ancak çok kabataslak anlatıları olduğunu belirtirler. Bu bürokratik işlemler takımı, kesinlikle ne üniversiteler ne de eğitimle sınırlı kalır: Ulusal Sağlık Dairesi ve Emniyet Müdürlüğü gibi başka kamu hizmetleri de kendini benzer bürokratik metastazlara boğazına dek gömülmüş buluyor.

Bu kısmen belirli süreçlerin ve hizmetlerin piyasalaştırmaya karşı doğasında olan direnişin bir sonucu. (Örneğin, eğitimin varsayılan piyasalaştırılması, karışık ve azgelişmiş bir benzetmeye dayanır: Öğrenciler hizmetin *tüketici*leri midir, yoksa *ürün*ü mü?) İdealleştirilmiş piyasanın 'sürtüşmesiz' mübadeleleri yerine getirdiği, tüketicilerin arzularının, düzenleyici araçların müdahalesi veya arabuluculuğuna gerek kalmaksızın, dolaysız olarak karşılandığı varsayılıyordu. Gene de, işçilerin performans değerlendirilmesine ve doğası gereği nicelleştirilmeye direnen emek biçimlerinin ölçülmesine yönelik dürtü, kaçınılmaz olarak ek yönetim ve bürokrasi katmanlarını gerektiriyor. Elinizde olan, çalışanların performansı veya randımanının doğrudan bir mukayesesı değil, o performans ve randımanın denetlenmiş *tasviri* ile yapılan bir karşılaştırmadır. Bu süreçte kaçınılmaz olarak bir kısa devre oluşur ve işin kendisinin resmî amaçlarından çok, tasvirleri üretmeye ve görünüşü kurtarmaya yönelen iş faaliyeti, aslında frenlenmiş olur. Aslına bakılırsa, İngiltere'de yerel yönetim üzerine bir antropolojik araştırma, "Bir yerel yetkenin hizmetlerinin doğru biçimde temsil edilmesinin sağlanmasına harcanan çaba, o hizmetleri gerçekten geliştirmeye harcanandan daha fazla" olduğunu ileri sürer. Önceliklerin bu tersine dönüşü, hiç abartısız 'piyasacı Stalinizm' olarak nitelendirilebilecek bir sistemin ayırıcı özelliklerinden biridir. Geç dönem kapitalizmin, Stalinizmden tekrarladığı şey, tam da bu başarı simgelerine gerçek başarının üzerinde değer verilmesidir. Marshall Berman, Stalin'in 1931-1933 Beyaz Deniz Kanal Projesi'ni değerlendirirken açıkladığı gibi:

Stalin kalkınmanın son derece gözle görülür bir simgesini yaratmaya o kadar niyetliydi ki, projenin *gelişimini* ancak geciktirmeye yarayan yöntemlerle işleri zorladı ve sıkıştırdı. Dolayısıyla işçiler ve mühendislere yirminci yüzyıl kargolarını taşımak için yeterince derin ve güvenli bir kanal inşa etmeye yetecek zaman, para veya teçhizat asla verilmedi; sonuç olarak, kanal Sovyet ticaret veya sanayiinde hiçbir zaman önemli bir rol oynamadı. Kanalin kaldıracabildiği tek seyrüsefer, görünüşe göre, 1930'larda işin başarılarını ilan etmekle yükümlü olan Sovyet ve yabancı yazarlarla dolu turist gemileriydi. Kanal bir reklam başarısıydı; ama halkla ilişkiler kampanyasına gösterilen özenin yarısı işin kendisine ayrılıysaydı, çok daha az kurban verilir ve çok daha fazla gerçek gelişmeler olabilirdi –ve proje, sözde-olaylarla gerçek insanların öldüğü kaba saba bir fars yerine, sahici bir trajedi olurdu.

Tekrarlamaya yönelik tuhaf bir zorakılıkla içinde, görünüşte Stalinizm karşıtı Yeni İşçi hükümeti, gerçek dünya etkilerinin ancak (PR) görünüş düzeyinde oldukları sürece önem taşıdığı girişimleri yürürlüğe koymaya doğru aynı eğilimi göstermiştir. Yeni İşçi hükümetinin onca coşkuyla dayattığı dile düşmüş 'hedefleri' bunun bir örneğidir. Uygulandıkları her yerde demir gibi bir öngörülebilirlikle kendisini yineleyen süreçte, hedefler, çabucak performans ölçüm yöntemi olmaktan çıkıp başlı başına bir amaç haline geldi. Okuldaki sınavlarda düşen standartlar hakkındaki kaygı, şimdi İngiltere'de yaz mevsiminin düzenli bir özelliği haline gelmiştir. Gene de, öğrenciler eğer öncüllerinden daha az becerili ve bilgiliyse, bu başlı başına sınavların kalitesindeki düşüşten değil, öğretimin tamamının sınavları geçmeye göre düzenlenmesinden kaynaklanmaktadır. Dar odaklı 'sınav eğitimi', daha geniş bir öğrenim yükümlülüğünün yerini almakta. Aynı şekilde, hastaneler daha az sayıda ciddi, acil ameliyat yerine çok sayıda rutin işlemleri icra ediyor, çünkü bunlar onların değerlendirilecekleri hedeflere (işlem oranları, başarı oranları ve bekleme süresinin azaltılması) ulaşmalarını daha etkili şekilde sağlıyor.

Bu piyasacı Stalinizm'i kapitalizmin 'gerçek ruhu'ndan bir sapma olarak kabul etmek bir hata olur. Tam tersine, Stalinizm'in temel bir boyutunun sosyalizm gibi bir sosyal projeye ilişkilendi-

rilmesi yüzünden önlendiği ve *ancak* imgelerin özerk bir güç kazanabileceği geç dönem bir kapitalist kültürde doğabileceğini söylemek daha doğru olur. Borsada değerın üretiliş tarzı, kuşkusuz bir şirketin ‘gerçekten yaptığı’na değil, daha çok onun (gelecek) performansına dair algılara veya inançlara dayanır. Başka bir deyişle, kapitalizmde, somut olan her şey PR’da (halkla ilişkilerde) erir, ve geç dönem kapitalizmini tanımlayan şey, piyasa mekanizmalarının dayatılması kadar, PR üretimine yönelik her yerde mevcut bu eğilimdir.

Burada Žižek’in, Lacan’ın “büyük Öteki” kavrayışında yaptığı geliştirme hayati önemdedir. Büyük Öteki, her toplumsal alanda ön kabul gören kolektif kurgu, simgesel yapıdır. Büyük Öteki’ne kendi başına asla rastlanmayabilir; bunun yerine, onun yedekleri veya dublörleriyle karşılaşır dururuz. Bu temsilciler, kesinlikle da-ima liderlerin kendisi değildir. Sözgelimi, yukarıdaki Beyaz Deniz Kanalı örneğinde, büyük Öteki’nin temsilcisi olan Stalin’in kendisinden çok, projenin şan ve şerefine ikna edilmesi gereken Sovyet ve yabancı yazarlardı. Büyük Öteki’nin bir önemli boyutu da, her şeyi bilmemesidir. İşte büyük Öteki’nin bu temel bilgisizliği, halkla ilişkilerin işlev görmesine olanak verir. Aslına bakılırsa, büyük Öteki PR ve propagandanın tüketicisi, hiçbir birey inanmadığı zaman bile inanması gereken güçlü figürdür. Žižek’in örneklerinden birini kullanırsak: Örneğin, Gerçekten Varolan Sosyalizm’in (GVS) süfli ve yozlaşmış olduğunu bilmeyen kimdi? Onun kusurlarının alabildiğine farkında olan halktan biri değildi elbet; bilmekten kaçınamayacak hükümet yöneticileri de değildi. Hayır, GVS’nin gündelik gerçekliğini bilmemeye mahkum edilen –bilmesine izin verilmeyen- büyük Öteki’ydi o. Gene de, büyük Öteki’nin bildiği, yani resmen kabul edilen ile, gerçek bireyler tarafından yaygın şekilde bilinen ve yaşanan arasındaki ayrım, ‘sadece’ önemsiz bir şekilde biçimsel olmaktan ötedir; ‘sıradan’ toplumsal gerçekliğin işlev görmesine izin veren bu ikisi arasındaki farklılıktır. Büyük Öteki’nin bilmediği yanılması artık sürdürülemez olduğu zaman, toplumsal sistemi bir arada tutan cisimsiz kumaş çözülür. Kruşçev’in 1965’te Sovyet devletinin kusurlarını ‘itiraf ettiği’ konuşmanın bu kadar önemli olmasının nedeni budur. Partideki hiç

kimsenin onun adına işlenen vahşetler ve yozlaşmadan habersizmiş gibi yapması tarzında bir şey değil, Kruşçev'in beyanatı artık büyük Öteki'nin bunları bilmediğine inanmayı imkansız kılmıştı.

Gerçekten Varolan Sosyalizm'den bu kadar bahsetmek yeter –fakat Gerçekten Varolan Kapitalizme ne demeli? Kapitalist gerçekçiliğin 'gerçekçiliğini' anlama'nın bir yolu, büyük Öteki'ne inanmayı bırakmış olma iddiası olabilir. Post-modernizm, Lyotard'ın post-modern duruma ilişkin ünlü formülünün –'üst-anlatılara karşı kuşkuculuk'- düşündürdüğü gibi, büyük Öteki'ne inancın gerilemesinin tetiklediği krizler kompleksinin adı olarak izah edilebilir. Elbette Jameson, 'üst-anlatılara karşı kuşku'nun, "geç dönem kapitalizmin kültürel mantığının" bir ifadesi, post-Fordist sermaye birikim tarzına dönmenin bir sonucu olduğunu ileri sürecektir. Nick Land, "kültürün ekonomi içinde post-modern eriyişi"nin en şen anlatılarından birini verir. Land'in eserinde, sibernetik olarak güncellenmiş görünmez bir el, gittikçe artan biçimde merkeziyetçi devlet gücünü bertaraf ediyor. Land'in 90'lar metni, sibernetik, kompleksite kuramı, siberpunk kurgu ve neoliberalizm, büyük gezegensel yapay zekanın bir vizyonunu oluşturacak şekilde sentezlenir: İnsanı modası geçmiş kılacak vâsi, kıvrak, sonsuzcasına bölünebilir bir sistem. Land doğrusal olmayan, adem-i merkezileşmiş Sermaye için bir manifesto niteliğinde olan çalışması *Meltdown*'da [Ergime] kitlesel olarak dağıtılmış, kendilerini İnsani Güvenlik Sistemi olarak küresel çapta yoğunlaştıran tüm makro ve mikro-hükümet kurumlarını destekleyen ROM (okunabilir bellek) kumanda-kontrol programlarını etkisizleştirme amacıyla matris-ağlı eğilime" çağrı yapar. Viral, dijital sinyallerin, Simgesel'i baypas eden, bu nedenle bir garantör olarak büyük Öteki'ne ihtiyaç duymadan kendi kendini sürdüren ağlarda tedavül ettiği, darmadağın olmakta bir Gerçek olarak kapitalizm budur işte. Bu, Deleuze ve Guattari'nin "Adı konulamaz Şey" olarak Sermaye'sidir, ama öne sürdükleri yeniden bölgeselleşme ve üretim karşıtı güçler olmaksızın, kapitalizmin esasıdır. Land'in konumunun sorunlarından biri, bu konumun aynı zamanda en ilginç yönüdür: Bu konum, tastamam 'arı' bir kapitalizm varsayar; içsel olandan çok, ancak *dışsal* unsurlar tarafından ket vurulup bloke edilen bir kapitalizmdir (Land'in mantığına göre, bu unsurlar eninde sonun-

da Sermaye tarafından tüketilip metabolize edilecek atavizmlerdir). Bununla birlikte, kapitalizm bu şekilde ‘arındırılamaz’; üretim karşıtlığı güçlerinden soyarsanız, kapitalizm de onlarla birlikte yok olur. Aynı şekilde, kapitalizmin bir ‘kınından çıkarılmasına’, Sermaye’nin ‘gerçekten’ olduğu haliyle (aç gözlü, kayıtsız, gayri insani) maskesini tedricen düşürmeye doğru ilerici bir eğilim yoktur. Tam tersine, PR’ın icra ettiği ‘cisimsiz dönüşümlerin’ temel rolü, kapitalizmde markalama ve reklamcılık, etkili biçimde işleyebilmek için, kapitalizmin aç gözlülüğüne çeşitli kılıf hazırlama biçimlerine bel bağlar. Gerçekten Varolan Kapitalizme, Gerçekten Varolan Sosyalizmi nitelleyenle aynı bölünme, bir yandan kapitalist girişimlerin toplumsal olarak sorumlu ve özenli olarak sunulduğu bir resmî kültürü, öte yandan, şirketlerin aslında yozlaşmış, acımasız, vb olduğuna dair yaygın bir bilinç arasındaki bölünme damgasını vurur. Başka bir deyişle, kapitalist post-modernlik görüldüğü kadar kuşkucu değildir, şu ünlü kuyumcu Gerald Ratner’in acı bir şekilde öğrendiği gibi. Ratner tam da Simgesel’in çevresinden dolaşmaya çalıştı ve bir akşam yemeği sonrasında yaptığı konuşmada, dükkanlarında satılan pahalı olmayan mücevherleri ‘çerçöp’ diye betimleyerek, ‘olduğu haliyle anlattı’. Fakat bu hükmü *resmen* veren Ratner’in karşılaştığı sonuç ani ve ciddi oldu -şirketi 500 milyon pound değer kaybederken, kendisi de işini kaybetti. Müşteriler önceden de Ratnerlar’ın sattığı mücevheratin düşük kalite olduğunu biliyor olmalıydı, ama büyük Öteki bilmiyordu; öğrendiği anda, Ratnerlar yıkıldı.

Günlük post-modernizm, “simgesel etkinin bunalımı” ile Nick Land’inkinden çok daha az şiddetli bir yolla başa çıkmak zorunda: yazarın işlevi hakkında üst-kurmacasal kaygılar aracılığıyla ve kendi prodüksiyonlarının mekanizmalarını ve kendi emtia statülerini kapsayan televizyon programlarında veya filmlerde. Fakat post-modernizmin varsayılan gizemden arındırma jestleri, incelikli olmaktan çok belli bir naiflik, geçmişte, Simgesel’e *gerçekten* inanan başkalarının olduğuna bir inanç gösterir. Aslında, kuşkusuz, ‘simgesel etki’, tam da maddi-görgül nedensellik ile Simgesel’e has cisimsiz, bir başka manevi bir nedensellik arasında berrak bir ayrımı sürdürmek yoluyla gerçekleştiriliyordu. Žižek yargıç örneğini verir: “Şeylerin benim gördüğüm şekilde olduğunu, bu kişinin

yoğlaşmış bir iradesiz olduğunu gayet iyi biliyorum, ama gene de ona saygılı davranıyorum, çünkü o bir yargıcın nişanlarını taşıyor, bu yüzden o konuştuğunda, onun içinden konuşan Hukuk'un ta kendisi." Bununla birlikte, post-modernizmin

gerçekliğe sinik indirgenişi ... kâfi değildir. Eğer kişi kendisini gördükleriyle sınırlarsa, kişi sadece asıl önemli hususu kaçıır, bir yargıç konuştuğunda, bir bakıma onun sözlerinde (hukuk Kurumu'nun sözleri), yargıcın kişiliğinin dolaysız gerçekliğinde olduğundan daha çok gerçeklik vardır. Lacan 'les non-dupes errent'ında bu çelişkiyi hedefler: Kendilerini simgesel aldatmaca/kurmacaya kaptırmayanlar, kendi gözlerine inanmaya devam edenler, en çok yanılanlardır. 'Sadece kendi gözlerine inanan' bir sinik, simgesel kurmacanın etkinliği, ve bizim gerçeklik deneyimimizi nasıl yapılandırdığını kaçıır.

Baudrillard'ın çalışmasının büyük bölümü, aynı etki üzerine bir yorumdur: Simgesel'in feshedilmesinin, Gerçek'le dolaysız bir karşılaşmaya değil, Gerçek'in bir tür kanamasına yol açması. Baudrillard'a göre, duvardaki sinek belgeselleri ve siyasal görüş anketleri gibi görüngüler –her ikisi de gerçekliği aracısız bir yöntemle sunduğunu iddia eder- daima çözümsüz bir ikilem getirir. Kameraların varlığı filme çekilenlerin davranışını etkiledi mi? Anket sonuçlarının yayımlanması oy verenlerin gelecekteki davranışını etkiler mi? Bu tür sorunlar karar verilemezdir ve bu yüzden 'gerçeklik' daima kolay yakalanmaz bir şeydir: Ham halinde yakalanıyor gibi görüldüğü anda, gerçeklik Baudrillard'ın, çok yanlış anlaşılmış bir yeni terimle 'hiper-gerçeklik' dediği şeye dönüşüyordu. Baudrillard'ın saplantılarını esrarengiz biçimde yansılayacak şekilde, en başarılı realite televizyon programları, duvardaki sinek belgesel unsurlarını etkileşimli oylama içinde eriterek* sona erdi. Aslında, bu şovlarda iki 'realite' düzeyi var-

* Duvardaki sinek (Fly on the wall): Sinema ve televizyonda kullanılan bir belgesel tekniği. Bu isim, olayların olduğu gibi, bir duvardaki sineğin gördüğü şekliyle görülmesi fikrinden kaynaklanır. Duvardaki sinek belgeselciliğinin en katıksız biçiminde, kamera ekibi olabildiğince geri plandadır ve ayrıca bu teknikte kamera dışı bir sesle katılımcılarla söyleşi yapılması da yaygındır -çn.

dır: Ekrandaki ‘gerçek yaşam’ katılımcılarının senaryosuz davranışı ve evlerinden şovu izleyen izleyicinin öngörülemez tepkileri; sırası gelince o da ekrandaki katılımcıların davranışını etkiler. Gene de realite TV sürekli olarak kurmaca ve yanılsamaya dair soruların tasallutu altındadır: Katılımcılar, kendi kişiliklerinin belirli yönlerini bize, izleyiciye daha çekici görünmek için gizlemede midir? Ve izleyicinin oyları doğru şekilde mi sayılmaktadır, yoksa bir çeşit düzeltme var mıdır? *Big Brother* TV şovunun kullandığı slogan -“Siz karar verin”- Baudrillard’a göre, iktidarın eski merkezîyetçi biçimlerinin yerini alan geri-besleme denetim tarzını mükemmelen yakalar. İktidardan boşalan yeri, yanıtlarımızı telefon veya tıklamayla bildirerek biz kendimiz doldururuz. TV’nin *Big Brother*’ı Orwell’in Big Brother’ının pabucunu dama atmıştı. Bu şovda biz izleyiciler, dışarıdan gelen bir iktidara tâbi değiliz; daha çok, bizim arzularımızın ve tercihlerimizin tek yetkili olduğu bir denetim devresine eklemleniyoruz –ama o arzu ve tercihler bize, artık bizim değil, fakat büyük Öteki’nin arzu ve tercihleri olarak geri dönüyor. Açıktır ki, bu devreler televizyonla kısıtlı değil: Sibernetik geri-besleme sistemleri (odak grupları, demografik anketler) artık eğitim ve hükümet dahil tüm ‘hizmetlerin’ dağıtılmasının ayrılmaz bir parçasıdır.

Bu bizi post-Fordist bürokrasi meselesine geri döndürüyor. Elbette bürokrasi –kalemiyenin söylemi- ile büyük Öteki arasında yakın bir ilişki var. Žižek’in büyük Öteki’yle ilgili örneklerinden ikisine bakın: Bir terfi hakkında bilgilendirilmemiş alt düzey bir memur, “Kusura bakmayın, bu yeni önlem hakkında yeterli bilgi almadım, bu yüzden size yardım edemem...” der; evinin uğursuz numarası yüzünden talihsizlik yaşadığına inanan, “bunun sorumlu devlet kurumu tarafından adam gibi yapılması...” gerektiği için kendi başına farklı bir numara yazmaya kalkışmayan bir kadın. Bürokratik libidoya, bazı memurların inkar edilen bu sorumluluk konumundan sağladığı hazza (“Benim yüzümden değil, kurallar böyle”) hepimiz aşınayızdır. Bürokratlarla temasın yarattığı hüsrana, çoğu zaman onların kendi başlarına karar verememeleri yüzünden artar; daha çok, onlara verilen tek yetki, daima-zaten (büyük Öteki tarafından) verilmiş kararlara başvuru-

malarıdır. Kafka, bürokrasi hakkında yazmış en büyük yazardı, çünkü bu yadsıma yapısının bürokrasinin doğasında olan bir şey olduğunu görmüştü. Sonunda K'nın resmî statüsünü ortadan kaldıracak nihai yetkeye ulaşma arayışı asla sona eremez, zira büyük Öteki'nin kendisiyle karşı karşıya gelinemez: Sadece az ya da çok düşmanca, büyük Öteki'nin niyetlerinin ne olduğu konusunda yorumlama edimlerine girişen memurlar vardır. Ve bu yorumlama edimleri, bu şekilde sorumluluktan kurtulma çabaları, büyük Öteki'nin ta kendisidir.

Kafka'nın totaliterlik üzerine yorumlarının çok değerli olmasının nedeni, totaliterliğin despotça buyruk modeliyle anlaşılamayacağı bir boyutunun da olduğunu ortaya çıkarmasıdır. Kafka'nın hiç sonu olmayan Arafı bürokratik bir labirent vizyonu, Žižek'in Sovyet sisteminin Nomenklatura'nın kendisinin bile –Stalin ve Molotov dahil- karmaşık bir toplumsal semiyotik sinyallerin yorumlamasıyla uğraştığı bir 'işaretler imparatorluğu' olduğu iddiasıyla uyumludur. Hiç kimse ne yapmak gerektiğini *bilmiyordu*; bunun yerine, bireyler ancak hangi özgül jestlerin ve talimatların ne anlama geldiğini ancak tahmin edebiliyorlardı. Kesin resmî versiyonu sunabilecek bir nihaî otoriteye başvurma imkanının, ilke olarak bile kalmadığı zaman geç dönem kapitalizmde olan şey, muğlaklığın muazzam bir şiddetlenmesidir. Bu sendromun bir örneği olarak, bir kez daha Yüksek Öğrenime dönelim. Sendika yetkilileri, kolej müdürleri ve parlamento üyeleri, Yüksek Öğrenim finansman labirentinin göbeğindeki Öğrenim ve Beceriler Danışma Kurulu'yla (LSC) bir toplantıda, asıl hücum geldi. Ne hocalar, ne müdürler ne de milletvekilleri, hükümet siyasasının içinde yer aldığından, hangi özgül talimatların çıkarılmış olduğunu kimse bilmiyordu. Bu soruna yanıt, Eğitim ve Beceriler Genel Müdürlüğü tarafından çıkarılan yönergeleri LSC'nin 'yorumlaması'yla verildi. Bu yorumlamalar işte tam da o zaman bürokrasiye özgü tuhaf bir özerkliğe ulaşıyor. Bir yandan bürokratik mevzuatlar, her türlü dışsal yetkeden bağımsız serbestçe yüzerler; fakat benimsedikleri bu özerkliğin ta kendisi ağır bir amansızlık, her türlü ıslaha ve sorgulamaya bir direnç de kazanmış olur.

Post-Fordizmde teftiş kültürünün yaygınlaşması, büyük Öteki'nin göçüşünün abartılmış olduğuna işaret eder. Teftişi anlamının belki en iyi yolu, onun PR ve bürokrasinin bir füzyonu olarak düşünülmesidir, çünkü bürokratik veriler genellikle bir promosyon rolü oynamayı amaçlar: Örneğin, eğitim örneğinde, sınav sonuçları veya araştırma değerlendirmeleri, o kuruluşun itibarını artırır (veya düşürür). Hocanın hüsranı, sanki işinin gitgide bu 'verileri' harmanlayan ve tüketen büyük Öteki'ni etkilemeyi amaçlar hale gelmişe benzemesindendir. 'Veriler' burada tırnak içine alındı, çünkü bu sözde enformasyonun büyük bölümünün teftiş parametrelerinin dışında pek az anlamı veya uygulanabilirliği vardır: Eeva Berglund'un sözleriyle, "teftişin yarattığı enformasyon, yerel ayrıntılardan onca yoksunluğuna, yanıltıcı ve anlamsız olmasına yol açabilecek –teftişin kendisinin estetik ölçütleri dışında- onca soyutluğuna karşın bazı sonuçlara yol açar."

Yeni bürokrasi, belirli çalışanlarca ifa edilen özgül, sınırlanmış bir işlev biçimini almayıp tüm çalışma alanlarını istila ederek –Kafka'nın kehanet ettiği gibi- kendi performanslarını ölçmeye zorladığı işçilerin kendi denetçilerine dönüşmesiyle sonuçlanır. Örneğin, OFSTED'in (Eğitim Standartları Dairesi) Yüksek Öğrenim kolejlerini teftiş etmekte kullandığı 'yeni sistemi' ele alalım. Eski sistemde, bir kolejın dört yılda bir 'ağır' teftiştten, yani pek çok ders gözlemlerini ve koleje gelen çok sayıda müfettişi kapsayan bir denetimden geçmesi gerekirdi. Yeni, 'gelişmiş' sistemde, bir kolej içsel değerlendirme sistemlerinin etkili olduğunu kanıtlayabilirse, ancak 'hafif' bir teftiştten geçecektir. Fakat bu 'hafif' denetimin dezavantajı açıktır –denetim ve gözetim OFSTED'den koleje, nihai olarak da hocaların kendilerine ihale edilmiş ve kolej yapısının (ve her bir hocanın psikolojisinin) kalıcı bir özelliği haline gelmiştir. Eski/ağır ile yeni/hafif denetim sistemi arasındaki fark, tastamam Kafka'nın yukarıda ana hatları verilen, görünüşte aklamaya ile belirsiz süreyle erteleme arasındaki ayrımla örtüşür. Görünüşteki aklamada, size bağlayıcı olmayan bir tecil verinceye kadar alt mahkeme yargıçlarına dilekçe verirsiniz. Sonra davanızı yeniden açılacağı zamana kadar mahkemeden özgür kalırsınız. Bu arada, belirsiz süreyle erteleme, davanızı muhakemenin en alt düzeyinde tutar –ama hiçbir zaman son bulmayacağı kaygısı

pahasına. (OFSTED teftişlerindeki değişiklikler, yüksek öğrenimde Araştırma Değerlendirme Uygulaması'ndan Araştırma Başarısı Çerçevesi'ne olan değişimi de yansıtır: Dönemsel değerlendirmelerin yerini, aynı kaygıyı sürekli yaratmaktan başka bir sonucu olmayacak daimi ve sık görülen ölçme alacaktır.)

Her durumda, 'hafif' denetlemenin elemanlar açısından ağır olana göre tercih edilmesi gibi bir şey kesinlikle söz konusu değildir. Müfettişler eski sistemdekiyle aynı süre boyunca kolejde kalmaktadır. Bunların sayısının azalması gerçeğinin, olası bir gözlem beklentisiyle, kişinin tüm fiili gözlemin kendisinde, yapması gerekenden çok daha fazlasını gerektiren, ekstra bürokratik vitrin süsleme konusunda yapacak çok daha fazla şey olmasıyla, teftişin stresini azaltmakta hiçbir etkisi olmamaktadır. Başka bir deyişle, teftiş tastamam Foucault'nun *Disiplin ve Ceza*'da gözetimin sanal doğası anlatısıyla örtüşür. Foucault fiilen doldurulacak izleme mekanına ihtiyaç olmadığını gözlemler. Gözlenip gözlenmediğinizi bilmemenin etkisi, izleme aygıtının içselleştirilmesini üretir. Her zaman gözlemlenecekmişsiniz gibi edimde bulunmaya başlarsınız. Gene de, okul veya üniversite teftişlerinde, nasıl puanlandırılacağınız birincil olarak bir hoca olarak yeteneklerinize değil, daha çok bir bürokrat olarak hamaratlığınıza bağlıdır. Başka garip etkileri de vardır. OFSTED artık kolejin öz-değerlendirme sistemlerini gözlemlediği için, kolejin üzerinde kendi kendini ve öğretimini aslında hak ettiğinden daha düşük değerlendirmesi yönünde üstü kapalı bir teşvik söz konusudur. Sonuç, işçilerin kendilerini simgesel düzeyde hiç durmadan aşağılamalarını gerektiren Maocu günah çıkarmacılığın post-modern kapitalist bir çeşididir. Bir gün, bölüm müdürümüz yeni, hafif teftiş sistemini göklere çıkarırken, bize bölüm bültenlerimizin sorununun, yeterince özeleştiril olmaması olduğunu söyledi. Fakat endişelenmememiz gerektiğini de belirtti; yapacağımız her türlü özeleştiriyi tümüyle simgesel olacak ve bunlara dayanarak herhangi bir eyleme girişilmeyecekti; sanki katıksız olarak sinik bürokratik itaate biçimci alıştırmanın bir parçası olarak, kendi kendini kırbaçlamak daha az moral bozucu olacakmış gibi.

Post-Fordist derslikte, öğrencilerin otomatik iktidarsızlığı, hocaların otomatik iktidarsızlığının ayna imgesidir. De Angelis ve Harvie'nin belirttiği gibi,

standartlaşmanın ve izlemenin uygulamaları ve gereksinimi, açıktır ki akademisyenlere muazzam bir yük bindirmektedir ve pek azı bu durumdan hoşnuttur. Bir dizi tepkiler olmuştur. Yöneticiler sık sık başka alternatif yok'u (BAY) ileri sürmüşler ve belki de yapmamız gerekenin 'daha sıkı değil, daha akıllıca çalışmak' olduğunu söylemişlerdir. Çalışma koşullarında (koşullarımızda) yıkıcı etkileri olan değişimlerin daha fazlasına çalışanların direnişini hafifletmek için uydurulan bu baştan çıkarıcı slogan, 'değişim' ihtiyacını (yeniden yapılandırma ve yenilikçilik) bütçe baskısını karşılamak ve 'rekabetçiliği' artırmak için, yalnız iş koşullarını kötüleştirmekle kalmayıp aynı zamanda 'değişimlerin' eğitsel ve akademik 'anlamsızlığı' pahasına, çalışan direnişiyle birleştirmeye çalışır.

'Başka alternatif yok' (BAY) düşüncesinin dile getirilmesi ve "daha sıkı değil, daha akıllı çalışma" tavsiyesi, post-Fordizmde kapitalist gerçekçiliğin emek anlaşmazlıklarına nasıl yaklaştığını da gösterir. Bir hoca acı bir alayla, teftiş rejimine son vermenin, köleliğe son vermekten daha imkansız olduğuna işaret etmişti. Böylesi bir kaderciliğe, ancak yeni (kolektif) bir siyasal öznenin doğuşuyla meydan okunabilir.

7

“... bir gerçekliğin diğeriyle üst üste binmesini seyredebilirsen”: Ayakta Düş Görme ve Bellek Bozukluğu Olarak Kapitalist Gerçekçilik

‘Gerçekçi olmak’ bir zamanlar yaşanan somut ve sabit gerçekliği kabullenmek anlamına gelmekteydi. Ne ki, kapitalist gerçekçilik, kişinin sınırsızca plastik, her an kendisini yeniden şekillendirmeye muktedir bir gerçekliğe itaat etmesini gerektirir. Jameson’ın “The Antimonies of the Postmodern” başlıklı denemesinde, “uzam gibi, psikelerin de dilendiği gibi işlenebileceği ve yeniden yapılabileceği katıksız anlamda *ikame* bir şimdiki zaman” adını verdiği şeyle karşı karşıyayız. Burada ‘gerçeklik’, hiçbir kararın nihai olmadığı, gözden geçirmelerin her zaman mümkün olduğu ve herhangi bir önceki anın herhangi bir zaman anımsanabileceği dijital bir belgede mevcut opsiyonların çokluğuna yakın bir şeydir. Yukarıda değindiğim orta düzey yönetici, bu ‘ikame’ gerçekliğe uyarlanmayı adeta güzel sanata dönüştürmüştü. Tam bir güvenle, kolej ve günün birindeki geleceği hakkında bir hikaye anlatıyordu –teftişin sonuçlarının ne olabileceğini; üst düzey yönetimin ne düşünüyor olduğunu; derken sözcüğün *gerçek* anlamıyla hemen ertesi gün,

önceden söylediğine taban tabana zıt olan hikayeyi olanca keyifle ileri sürüyordu. Önceki hikayesini *tekzip edişi* diye bir sorun yoktu; sanki başka bir hikaye olduğunu bile güç bela hatırlar gibiydi. Sanıyorum, bu ‘iyi yönetim’ oluyor. Aynı zamanda, belki de, kapitalizmin aralıksız istikrarsızlığının göbeğinde, sağlıklı kalmanın tek yoludur. Görünüşe göre, söz konusu yönetici ışık saçan bir ruhsal sağlık örneği, bütün varlığı dost canlısı-kafa dengi sıcakkanlı bir insan. Böylesi bir şen şakraklık, ancak kişide bürokratik yetkiden gelen her talimata sinik biçimde itaat etmek konusunda her türlü eleştirel düşünce ve kapasitenin, tıpkı ondaki gibi, neredeyse toptan bulunmayışı sayesinde mümkün olabilir. İtaatin *sinikliği* temeldir, elbette; 60’ların liberal öz-imgesini koruması, onun böylesine işgüzarca uyguladığı denetim süreçlerine ‘gerçekten inanmayışına’ dayanıyordu. Bu yadsımanın neye dayandığı, yukarıda ele aldığım iç öznel tutum ile dışsal davranış arasındaki ayrıma dayanır: Kendi iç öznel tutumu açısından, yönetici nezaret ettiği bürokratik süreçlere husumet besler, hatta bunları küçümser; fakat dışsal davranışı bakımından, mükemmelen uyumludur. Gene de, çalışanların anlamsız ve moral bozucu işi sürdürmelerini sağlayan da, işte teftiş ödevlerinden bu öznel uzaklaşmalarıdır.

Yöneticinin bir gerçeklikten diğerine kolaycacık göç etme yeteneği, bana en çok Ursula Le Guin’in *Rüyanın Öte Yakası*’nı hatırlattı. Bu, düşleri sözcüğün gerçek anlamıyla gerçekleşen bir adam olan George Orr hakkında bir romandır. Geleneksel peri masalı tarzında, ne ki, dilek gerçekleşme eylemleri çarçabuk travma ve felakete dönüşür. Örneğin, terapisti Dr. Haber tarafından aşırı nüfus artışı sorununun çözülmesi düşünüyormuş görmeye teşvik edildiğinde, Orr veba salgını yüzünden milyarlarca insanın yeryüzünden silindiği bir dünyaya uyanır; bu, Jameson’ın roman hakkındaki incelemesinde belirttiği gibi, “yakın geçmişe dair kronolojik belleğimizde çarçabuk yerini bulan o zamana dek hiç var olmamış bir olay” olan bir vebadır bu. Romanın gücünün büyük bölümü, mekanizması hem çok aşına –çünkü bunları her gece düş görürken ifa ederiz- hem de son derece garip olan bu retrospektif boşluk doldurmalarından gelir. Birbirine bu kadar açıkça ters düşen zincirleme veya hatta aynı anda varolan hikayelere inanmamız

nasıl mümkün olabiliyordu? Gene de Kant, Nietzsche ve psikanalistlerden, düş görmek kadar *uyanma* deneyimini de, aynen onlar gibi anlatıların perdeye yansıtılmasına dayandığını biliyoruz. Eğer Gerçek tahammül edilemez ise, bina ettiğimiz *her* gerçekliğin bir tutarsızlıklar dokuması olması gerekir. Kant, Nietzsche ve Freud'u, 'hayat bir rüyadan ibarettir' şeklindeki sıkıcı klişeden ayıran, yaşadığımız boşluk doldurmaların rızaya dayalı olmasıdır. Yaşadığımız dünyanın zihinlerimizin içinden yansıyan tekbenci bir aldatmaca olduğu fikri, bizi rahatsız etmekten çok rahatlatır, çünkü bebekliğimizin her şeye kadirlik fantezileriyle uyumludur; ama içselliğimiz denen şeyin varlığını kurgusallaştırılmış bir mutabakata borçlu olduğu düşüncesi, daima meşum bir yük taşıyacaktır. Bu fazladan meşumluk düzeyi, Le Guin, Orr'un gerçeklik-çarpıtan düşlerine başkalarının da –Orr'un yeteneğini manipüle ve kontrol etmeye çalışan terapisti Haber ve avukatı Heather Lelache'ın- tanık olmasını sağladığı zaman *Rüyanın Öte Yakası*'nın alanına da girer. O zaman, *başka birinin rüyasında* yaşamının gerçekleşmesi midir bu?

[Haber] konuşmaya devam edemedi. Hissetti: Kayma, varış, değişim. Kadın da onu hissetti. Korkmuş görünüyordu. Pirinç kolyesini bir tılsım gibi boğazına kaldırmış, yılgınlık, şok, dehşetle pencereden görüntüye bakıyordu.

[...] Bunun kadın için anlamı neydi? Anlayacak mıydı, delirecek miydi, ne yapacaktı? Anılarının her ikisini de saklayacak mıydı, kendisinin yaptığı gibi, gerçek olanı ve yenisini, eski olanı ve gerçeğini?

'Delirir' mi? Hayır, hem de hiç: Birkaç dakikalık afallamış fünün ardından, Heather Lelache sütur noktasını temizleyerek, 'yeni' dünyayı 'gerçek' dünya olarak kabul eder. Bağdaşmaz ve anlamsız olanı sorgusuz sualsiz kabullenme stratejisi, aslında oldum olası örnek alınacak akıl sağlığı tekniği olmuştur, ama 'gelmiş geçmiş her şeyin alacalı bulacalı bir resmi', toplumsal kurmacaları icat edip çöpe atması neredeyse malların üretimi ve atılması kadar hızlı gelişen geç dönem kapitalizminde, bu stratejinin oynayacak daha da özel bir rolü vardır.

Bu ontolojik *precarity* koşullarında, unutmak bir uyum sağlama stratejisi haline gelir. Gordon Brown örneğini düşünün, kolektif bir unutuşu teşvik etme girişimiyle siyasal kimliğini pek becerikli bir şekilde yeniden icat edişini. *International Socialism*'deki bir makalesinde, John Newsinger bu süreci hatırlar:

Brown, İngiliz Sanayiciler Konfederasyonu konferansında, "iş dünyası benim kanımda var" demişti. Annesi bir şirket müdürüydü ve "Ben iş dünyası söz konusu olduğunda neler olduğunu tastamam bildiğim bir atmosferde büyüdüm." Aslına bakılırsa, o her zaman onlardan biri olmuştur. Tek sorun, bunun doğru olmamasıydı. Annesi sonradan kendisini hiçbir zaman 'bir iş kadını' olarak adlandırmadığını itiraf etti: Sadece 'küçük bir aile şirketi' için bazı 'hafif yönetsel görevler' yapmış ve evlendiği için işi bırakmasından üç yıl sonra küçük Gordon doğmuştu. Eskiden İşçi Partili siyasetçiler kendilerine işçi sınıfından bir geçmiş icat etmeye çalışırken, Brown kapitalist bir geçmiş icat etmeyi deneyen ve bunu yapan ilk örnektir.

Newsinger, Brown'ı rakibi ve İngiltere başbakanı olarak öncülü, ondan çok farklı bir örnek olan Tony Blair'la karşılaştırır. Bir post-modern Mesihçiliğin tuhaf bir manzarasını sunan Blair'in vazgeçmek zorunda olduğu hiçbir inancı yokken, Brown'ın Presbiteryen sosyalist'ten Yeni İşçi yüce önderine geçişi uzun, meşakkatli ve acılı bir reddetme ve tekzip süreciydi. "Vazgeçmek zorunda kalacağı hiçbir eski inancı olmadığından Blair açısından, neoliberalizmin kucaklanması hiçbir büyük kişisel mücadele gerektirmezken" diye yazar Newsinger, "Brown açısından bu, taraf değiştirmek için düşünüp taşınmayı gerektiren bir karara varmak anlamına geldi. İnsan bu çabanın onun kişiliğine hasar verdiğinden kuşku duyuyor." Blair doğası ve eğilimi gereği Son İnsan idi; Brown ise, irade gücüyle Son İnsan, Tarihin Sonu'ndaki cüce haline geldi.

Blair yükü olmayan bir adamdı, düzgün satıcı görünümlü şakacı isterik yüzüyle, partinin iktidara gelmek için ihtiyaç duyduğu dışarıdan biriydi; Brown'ın inanılması güç kendini yeniden icat etme eylemiyse, bizzat partinin içinden geçmek zorunda olduğu bir süreç, sahte gülücüklü ekşi yüzü, İşçi Partisi'nin kapitalist ger-

çekliğe tümüyle teslim olduğu şimdiki halidir: Bıkkın ve yüreksiz, bir zamanlar parlak görünen ama artık yerini on yıllık bilgisayar teknolojisine sahip gölgesine bırakmış içyüzü.

Gerçekliklerin ve kimliklerin tıpkı yazılımlar gibi güncellendiği koşullarda, bellek bozukluklarının kültürel kaygının odağına dönüşmesi şaşırtıcı değildir –örneğin *Bourne* filmleri*, *Akıl Defteri*, *Sil Baştan*'a bir bakın. Bourne filmlerinde, Jason Bourne'un kimliğini geri kazanma arayışı, her türlü yerleşik benlik anlayışından sürekli bir kaçışla beraber yürür. "Beni anlamaya çalış..." der Bourne, filmin dayandığı Robert Ludlum'un romanında,

Belirli şeyleri bilmek zorundayım ... bir karar vermeme yetecek kadarını ... ama belki her şeyi değil. Bir parçam yürüyüp gidebilmek zorunda, ortadan kaybolabilmek. Kendi kendime, eskiden olanın artık olmadığını, ve hiç anısına sahip olmadığımı göre *asla* da olmamış olma olasılığının bulunduğunu söyleyebilmeliyim. Bir insanın hatırlayamadığı şey ... onun için ... olmamış demektir.

Filmlerde, Bourne'un uluslar-ötesi göçebeliliği, bir tür anti-bellek olarak işlev gören, izleyiciyi, Jameson'ın post-modern geçiciliğin ayırıcı özelliği olduğunu ileri sürdüğü "kesintisiz şimdiki zaman" baş dönmesine kaptıran bir ultra hızlı kurgu stilinde verilir. Ludlum'un romanlarının karmaşık olay örgüsü, anlaşılabilir bir anlatıda güç bela bağdaşabilecek fani bir dizi olay-şifreleri ve eylem parçalarına dönüşür. Kişisel tarihi elinden alınan Bourne, *anlatısal* bellekten yoksundur, ama *biçimsel* bellek dediğimiz şeyi alıkoyar: Sözcüğün gerçek anlamıyla bir dizi fiziksel refleks ve tiklerde tecessüm eden –teknikler, uygulamalar, eylemler-belleği. Burada, Bourne'un hasarlı belleği, Fredric Jameson'ın betimlediği, içerik düzeyinde çağdaş, daha doğrusu fütüristik göndermenin, biçim düzeyinde yerleşik veya antikalaşmış modelleri perdelediği post-modern nostaljiyi yansılar. Öte yandan, imtiyazların ancak şimdi ve hemen olduğu –geriye doğru uzanan uzun vade gibi, zamanda ileriye doğru uzantıları tümüyle çekip

* The Bourne Identity (Geçmiş Olmayan Adam), The Bourne Supremacy (Medusa Darbesi), The Bourne Ultimatum (Son Ültimat) –yn.

çıkaran (örneğin, bir haftalığına dikkati tekellerine alıp ardından aynı hızla unutulmuş medya hikayeleri) bir kültürdür; öte yandan, retrospektife teslim olan, hiçbir otantik yenilik üretmeye muktedir olmayan aşırı ölçüde nostaljik bir kültür. “Antimonies of the Postmodern”da, “Yola koyulmamız gereken çelişki” diye ileri sürer,

toplumsal yaşamın her alanında eşi görülmemiş bir değişim oranı ile her şeyde –tüketici mallarıyla birlikte duygular, inşa edilmiş uzamla birlikte dil- eşi görülmemiş bir standartlaşma arasındaki, böylesi bir değişkenlikle bağdaşmaz gibi görünen bir eşitlik... O zaman ortaya çıkan, hiçbir toplumun bugüne kadar böylesine standartlaşmadığı ve insani, toplumsal ve tarihsel geçicilik ırmağının hiçbir zaman böylesine türdeş akmadığı kavrayışıdır... Şimdi hissetmeye başladığımız da –ve post-modernliğin kendisinden, en azından geçici boyutunda daha derin ve daha temel bir oluşumun doğaya başlaması- dolayısıyla her şeyin artık moda ve medya imgesinin daimi değişimine teslim olduğu bu durumda, hiçbir şeyin değişemeyeceği olduğudur.

Kuşkusuz bu, Deleuze ve Guattari’nin ileri sürdüğü yersiz-yurtsuzlaştırma ve yeniden-yurtlaştırma güçleri arasındaki mücade- lenin aslında kapitalizmin bir bileşeni olduğuna başka bir örnektir. Muazzam toplumsal ve ekonomik istikrarsızlığın, tıpkı Bourne’un çekirdek tepkilerine döndüğü tarzda döneceğimiz aşına kültürel biçimlere özlemle sonuçlanması şaşırtıcı olmaz. Bu durumun bağ- ıntısı olan bellek bozukluğu, *Akıl Defteri*’nde Leonard’a musallat olan hastalık, kuramsal olarak katıksız anteregrad amnezi. Bu- rada, hastalığın başlangıcından önceki anılar bozulmamış olarak kalır, fakat hasta, yeni anılarını uzun dönemli belleğe aktarmayı başaramaz; bu yüzden yeni anılar düşmanca, uçup kaçan, gidiş- geliş elverişsiz bir sis gibidir ve hasta eskinin güvenliğine sığınır durur. *Yeni anıları yapma yetersizliği*: Post-modern açmazın ne ka- dar da veciz bir formülasyonu...

Bellek bozukluğu kapitalist gerçekçiliğin kusurlarının ilginç bir analojisi ise, düzgün işleyişinin modeli ayakta rüya görmek olabilir.

Düş gördüğümüz zaman unuturuz, ama bunu yaptığımızı derhal unutturuz; bu yüzden belleğimizdeki boşluklar ve eksikler Photoshop'la çıkartılır, bize dert olmaz, bize eziyet etmezler. Ayakta rüya görmenin yaptığı, anomalilerimizi ve çelişkilerimizi örten bir boşluk doldurucu tutarlılık üretmektir ve çağdaş iktidar biçimlerini anlamının en iyi modelinin, düpedüz ayakta hayal kurmak olduğunu ileri sürdüğü zaman Wendy Brown'ın yakaladığı da budur. "American Nightmare: Neoconservatism, Neoliberalism, and De-democratization" başlıklı denemesinde, Brown, 2008'e kadar Amerikan tarzı kapitalist gerçekçiliği oluşturan yeni-muhafazakarlık ile neoliberalizm arasındaki ittifakı çözmüştü. Brown, neoliberalizm ile yeni-muhafazakarlığın, tutarsız olmakla kalmayıp doğrudan doğruya çelişkili olan bir çevrede işlediğini gösterir. "Nasıl olur da" diye sorar Brown,

gerek amaçlar gerek araçlar düzeyinde açıkça gayri ahlaki olan bir mantık (neoliberalizm) açıkça ahlaki ve düzenleyici bir mantıkla (yeni-muhafazakarlık) kesişebilir? Dünyayı anlamından boşaltan, yaşamı ucuzlatan ve kökünden söken ve açıkça arzuyu sömüren bir proje nasıl olur da, anlamları sabitlemeye ve uygulamaya, belirli yaşam tarzlarını muhafaza etmeye ve arzuyu bastırıp düzenlemeye çalışmaya yoğunlaşan biriyle kesişir? Şirket modelini ve normatif bir öz-çıkar toplumsal dokusuna olan destek, kilise yetkesini ve normatif öz-fedakarlık toplum yapısı ile uzun dönemli evlat bağlılığını örnek alan bir yönetim anlayışına destekle bir araya gelebilir?

Fakat Brown'ın 'siyasal rasyonalite' olarak adlandırdığı düzeyde tutarsızlık, siyasal öznellik düzeyindeki ortakyaşamı önlemek konusunda hiçbir şey yapmaz ve her ne kadar çok farklı kılavuz varsayımlardan ilerleseler bile, Brown neoliberalizm ve yeni-muhafazakarlığın kamusal alanı ve demokrasiyi baltalamak üzere birlikte çalışarak, çözümlerini siyasal süreçlerde değil, ürünlerde arayan bir yönetilen yurttaş ürettiklerini ileri sürer. Brown'ın ileri sürdüğü gibi,

seçen özne ile yönetilen özne, birbirinin karşıtı olmaktan çok uzaktır... Frankfurt ekolü entelektüelleri ve onlardan önce, Eflatun, bireysel tercih

ile siyasal hakimiyet arasında açık bağdaşırılığı kuramlaştırdılar ve tam olarak da özgürlük saydıkları bir seçme yetkisine ve ihtiyaç-tatminine kapıldıkları için, siyasal despotluk ve otoriterliğe elverişli demokratik öz-neleri betimlediler.

Brown'ın argümanlarını biraz daha ilerleterek, yeni-muhafazakarlık ile neoliberalizm arasındaki tuhaf sentezi bir arada tutan şeyin, ortak nefret ettikleri nesneler olduğu varsayımında bulunabiliriz: Dadı Devlet ile muhtaçları. Devletçilik karşıtı bir söylem geliştirmesine karşın, neoliberalizm uygulamada devletin kendisine karşı değildir -2008 banka kurtarmalarının gösterdiği gibi- daha ziyade, devlet fonlarının belirli kullanımlarına karşıdır; bu arada, yeni-muhafazakarlığın güçlü devleti, askeri ve polisiye işlevlerle sınırlı kalır ve kendisini bireysel ahlaki sorumluluğu baltalayacak bir refah devletine karşı olarak tanımlar.

8

“Merkezi Mübadele Diye Bir Şey Yok”

Gerek neoliberalizm gerek yeni-muhafazakarlık tarafından yerden yere vurulsa da, Dadı Devlet kavramı kapitalist gerçekçiliğe musallat olmaya devam ediyor. Büyük devletin hayaleti, kapitalist gerçekçilik açısından temel bir *libido* işlevi görür. Merkezîyetçi bir güç olarak hareket etmedeki *başarısızlığından* suçlanmak üzere oradadır, tıpkı söylendiğine göre Thomas Hardy’nin var olmadığı için Tanrı’ya tükürdüğü zaman duyduğu öfke gibi. James Meek İngiltere’de suyun özelleştirilmesi hakkında bir LRB [*London Review of Books*] yazısında “Muhafazakar ve İşçi hükümetleri özel şirketlere güçleri verdikleri ve o özel şirketlerin işleri” diye gözlemler, “tekrar tekrar berbat ettiği zaman, seçmenlerin ellerindeki gücü yanlış kullandıkları için o şirketleri değil, iktidarı dışarıya vermekle hükümetleri suçladığını keşfettiler.” Meek, 2007’de büyük bir sel felaketinin kurbanı olan İngiliz kasabalarından biri olan Tewkesbury’yi, felaketten bir yıl sonra ziyaret etmekteydi. İlk bakışta, sel ve onu izleyen hizmetlerdeki yetersizlik, özelleştirilmiş su şirketlerinin ve konut inşaat şirketlerinin hatasıydı, ama Meek, yerel sakinlerin çoğunun işi böyle görmediğini fark etti. “Tewkesbury’de” diye yazdı Meek,

genelde konut inşaatçıları durdurmamaları yüzünden hükümete, danışma kuruluna ve Çevre Genel Müdürlüğü'ne, bu evleri inşa eden şirketlere veya bunları satın alan alıcılara olduğundan daha büyük düşmanlık var. Sigortacılar primleri yükselttikleri zaman, sele karşı önlemlere yeterince para harcamadığı için hükümete yöneltilen suçlama, primleri yükselttikleri için sigortacılara veya sel baskınına açık bir vadiye yaşamayı seçen, fakat bunun için ekstra ödeme yapmayı istemeyen insanlara yöneltilenden çok daha fazla.

Bu sendrom, farklı türden bir afetle çok daha büyük çapta yinelenildi -2008 bankacılık krizi. Medya, krizin sistemik nedenlerinden çok, tekil bankacıların aşırılıklarına ve hükümetin krizle başa çıkma tarzına odaklandı. Bir an bile, böyle felaketlerdeki rolü için Yeni İşçi Partisi'ni mazur görmüyorum, ama hükümete odaklanmak, tıpkı ahlaksız bireylere odaklanmak gibi, bir saptırmadır. Aciz bir hükümeti (iş dünyasından dostlarının yaptığı rezaletleri toparlamak için koşuşturan) günah keçisi yapmak, her şeye karşın küresel kapitalizmde hükümetin işlerini ihale etmesinin sonuçlarını kabullenmeye yönelik bir itirazla yan yana yürüyen Dadı Devlet'e sürüp giden bir düşmanlıktan, bir sahtekarlıktan doğar –belki de, siyasal bilinçdışı düzeyinde, genel hiçbir denetleyicinin olmadığı, bugün elimizde yönetici iktidarlara yakın şeyin, şirket sorumluluğuyla hareket eden belli belirsiz, hesap vermeyen çıkarlar olmasını kabul etmenin imkansız olduğunun bir işaretidir bu. Belki de fetişist bir inkar örneğidir –“hükümetin dizginleri çekmediğini gayet iyi biliyoruz, gene de...” İnkâr kısmen küresel kapitalizmin merkezsizliğinin hepten düşünülemez olmasından ileri gelir. Halk bugün tüketici olmaya itilse de –ve Wendy Brown ve başkalarının işaret ettiği gibi, bizzat hükümet bir çeşit mal veya hizmet gibi sunulsa da- insanlar gene de kendilerini sanki yurttaş (imişler) gibi görmekten vazgeçemiyorlar.

Birçoğumuzun kapitalizmin merkezsizliğinin dolaysız deneyimine en yakın şey, bir çağrı merkeziyle iletişim kurmaktır. Geç dönem kapitalizmde bir tüketici olarak, gittikçe artan şekilde, birbirinden farklı iki gerçeklikle var oluyoruz: Biri, hiç aksamadan

hizmetlerin sağlandığı gerçeklik ve tamamen farklı diğeryse, çağrı merkezlerinin çıldırtıcı Kafkaesk labirentleri, belleksiz bir dünya, neden ve sonucun gizemli, kavranılamaz şekilde birbirine bağlandığı, herhangi bir şeyin olmasının bir mucize olduğu ve işlerin düzgün yürüyor gibi görüldüğü karşı tarafa geçebileceğiniz konusunda her türlü umudunuzu yitirdiğiniz yerdir. Neoliberal dünyanın kendi PR'ının düzeyine erişmekteki başarısızlığını çağrı merkezinin daha iyi örnekleyecek bir şey olabilir mi? O zaman bile, çağrı merkezleriyle yaşanan kötü deneyimlerin evrenselliği, kapitalizmin doğası gereği etkili olduğuna dair yürürlükteki varsayımı sarsmak konusunda hiçbir şey yapmaz; sanki çağrı merkezleriyle yaşanan sorunlar, örgütlerin size fiilen hiçbir şey satamayacak kadar kâr etmeye saplandıkları anlamına gelen bir Sermaye mantığının sistematik sonuçları değilmiş gibi.

Çağrı merkezi deneyimi, geç dönem kapitalizmin politik görüngübilimini damıtır: PR'ın neşeli cıvıltılarıyla beneklenen sıkıntı ve hüsrana, aynı iç karartan ayrıntıların birçok kez kötü eğitilmiş ve yetersiz bilgilendirilmiş operatörlerce tekrar edilişi, zira -arayana çarçabuk belirtildiği gibi- bilen hiç kimsenin olmadığı ve ellerinde olsaydı bile, hiç kimsenin bir şey yapamayacağından, mantıklı bir nesnesi olamayacağı için aciz kalmaya mahkum biriken öfke. Öfke ancak bir yanardağ ağzı meselesi olabilir; sistemin kurbanı olan başka birine, ama iletişim kurma imkanı olmayan birine yöneltilmiş, vakum içindeki bir saldırganlıktır. Öfkenin adamakıllı bir nesnesi olmadığı gibi, etkisi de yoktur. İhtiyacı karşılamayan, gayri şahsi, merkezsiz, soyut ve parçalı bir sistemin bu deneyiminde, siz bizzat Sermaye'nin yapay aptallığıyla karşılaşmaya en yakın olduğunuz yerdesinizdir.

Çağrı merkezi *angst*ı Kafka'nın özellikle totaliterlik üzerine yazan bir yazar olarak biraz yetersiz anlaşılmış olmasının bir diğer örneğidir; adem-i merkezileşmiş, piyasacı Stalinist bürokrasi, merkezi bir yetkenin olduğu yerden çok daha Kafkaesk'tir. Söz gelimi, K'nın Şato'daki telefon sistemiyle karşı karşıya gelmesinin iç karartıcı farsını ele alın; bunu çağrı merkezi deneyiminin tekinsiz denecek kadar isabetli bir kehaneti olarak görmemek elde değil.

Şato'yla aramızda bir telefon bağlantısı yok; telefonlarımızı bağlayacak bir santral yok; buradan telefonla şatoyu aradığınızda şatonun en alt birimlerindeki cihazlar çalar, ya da hepsinin sesi kısılmamış olsaydı –bunun böyle olduğunu kesinlikle biliyorum- çalabilirdi. Ama şatonun kimi yerinde, yorgun düşmüş şu ya da bu memur birazcık kendini toparlama gereksinimi duyunca, bu özellikle akşamları ya da geceleri olur, telefonun sesini açar; böylece bir yanıt alırsınız biz de, ama şakadan başka bir şey değildir bu. Doğrusu oldukça anlaşılır bir şey bu. Çok önemli ve hızla akıp giden işlerin arasında özel, küçük işleri için kim telefonu çaldırma hakkını kendinde görebilir ki? Hem anlayamadığım bir şey daha var; bir yabancı nasıl olur da, örneğin Sordini'yi aradığında, gerçekten de yanıtlayanın Sordini olduğunu sanır?*

K'nın yanıtı, çağrı merkezi labirentinde bireyin sersemlemiş hüsrânını önceden görür. Çağrı merkezi operatörleriyle konuşmaların birçoğu Dadaistik derecede anlamsız görünse de, aslında öyle bakılmaları, önemsizmiş gibi bir kenara atılmaları imkansızdır.

“Bunun böyle olabileceğini hiç düşünmemiştim,” dedi K., “bu ayrıntıları bilemezdim; bu telefon görüşmelerine pek güvenim yoktu ve şatodan doğrudan doğruya elde edilecek ya da ulaşılabilecek şeylerin yalnızca gerçek bir anlamı olduğunu sanıyordum.”

“Hayır” dedi muhtar, K'nın bir sözcüğüne takılarak, “bu telefonların gerçek bir anlamı elbette var, niye olmasın ki! Şatodan bir memurun vereceği yanıt nasıl anlamsız olabilir?”†

Kafka'nın üstün dehası, Sermaye'ye özgü *ateolojiyle uzlaşmazlığı* keşfedecekti: Merkez kayıptır, ama onu aramaktan veya varsaymaktan vazgeçemeyiz. Orada hiçbir şey olmaması değildir, orada olanın sorumluluğu ifa etmek konusunda yetersiz olmasıdır mesele.

Bu soruna, Campbell Jones tarafından “The Subject Supposed To Recycle” başlıklı bir makalede değinilir. “Geri dönüşüm yapacağı varsayılan özne kimdir?” sorusunu sorarken Jones, buna

* Franz Kafka, *Şato*, çev.: Şükrü Çorlu, İthaki Yay., 2006, s. 86 -yn.

† A.g.e. s. 86 -yn.

direnmenin, ahlak dışı olması bir yana, anlamsız olduğu şeklinde şimdi son derece kabul gören zorunluluğu yerinden eder. *Herkesin geri dönüşüm yapması gerekir*; siyasal görüşü ne olursa olsun, *hiç-kimse* bu buyruğa direnmemelidir. Geri dönüştürmemiz talebi, tastamam bir pre- veya post- ideolojik zorunluluktur; başka bir deyişle, ideolojinin her daim işini gördüğü uzama konumlanır. Fakat geri dönüşüm yapacağı varsayılan özne, diye öne sürüyordu Jones, geri dönüşümü varsaymayan yapıyı varsayıyordu: Geri dönüşümü ‘herkesin’ sorumluluğuna dönüştürerek, kendisi görünmezliğe gerileyen yapı, kendi sorumluluğunu tüketicilere ihale eder. Şimdi, bireysel ahlaki sorumluluğa başvurunun hiç bu kadar şirret olmadığı bir dönemde –*Frames of War* adlı kitabında Judith Butler bu görüngüden bahsederken ‘sorumlulaştırma’ terimini kullanır- bunun yerine, artık bahsi en toptanlaştırmacı haliyle yapı üzerine oynamak gerekir. İklim değişikliğinden *herkes* –yani *kişi*- sorumlu demek yerine, hepimizin kendi üzerimize düşen parçayı yapmamız gerekir, hiç kimse demek daha iyidir ve sorunun kendisi de buradadır. Eko-felaketin nedeni, gerçi her türlü etkiyi yaratmaya muktedir olsa da, tastamam sorumluluğu ifa etmeye yeterli bir özne olmayan, gayri şahsi bir yapıdır. Gereken özne –kolektif bir özne- mevcut değildir, gene de, şimdi karşı karşıya olduğumuz tüm diğer küresel krizler gibi, bu kriz de onun bina edilmesini talep eder. Gene de, en azından –Live Aid’in rızaya dayalı duygusalılığının Madenciler Grevi’nin uzlaşmazlığının yerini aldığı- 1985’ten beri İngiliz siyasal kültürüne girmiş ahlaki dolaysızlığa başvuru, böyle bir öznenin doğuşunu sürekli olarak erteler.

Armin Beverungen’in, Alan Pakula’nın 1974 yılı filmi *Parallax Esrarı* üzerine yazdığı, *Parallax Esrarı*’nı belirli bir (iş dünyası) ahlak modelinin ters gittiği yolun bir tür diyagramı olarak gören makalesinde benzer meselelere değinilir. Sorun, bireysel sorumluluk modelinin, çoğu ahlak versiyonunda Sermaye veya şirketlerin davranışı üzerinde pek az nüfuzu olduğunu varsaymasıydı. *Parallax Esrarı*, bir anlamda aşırı uçta komplocu bir filmidir: Yalnız komplo teorileri değil, onları ortaya çıkarma girişimlerinin acizliği hakkında bir film; veya bundan çok daha kötüsü, özgül soruşturma türlerinin, ortaya çıkarmaya niyetlendikleri komploların ta

kendisini besleme yöntemi hakkındadır. Mesele sadece Warren Beatty karakterinin, soruşturduğu suç yüzünden, onu büyük bir beceriyle bertaraf edilip soruşturmalarının şirket suikastçilerinin tetiklediği tek bir hareketle baltalanması ve kendisinin de tuzağa düşürülmesi/öldürülmesi değildir; Jameson'ın *The Geopolitical Aesthetic*'te film hakkında yazdığı yorumda değindiği gibi, onun tuttuğunu bırakmama kararlılığı, sosyopatik bireyciliği, entrikaya kurban gitmeye uygun hale getirmesidir.

Parallax Esrarı'nın olay örgüsünün dehşet verici doruğu –anonim suikastçi göz kamaştırıcı beyazlıktaki uzamda belirttiği zaman ki Beatty'nin silüeti- bana göre çok farklı bir filmin, Peter Weir'in yaptığı *Truman Show*'un sonundaki açık kapıyla kafiyevidir. Fakat Weir'in filminde ufukta siyah bir uzama açılan kapı, bütüncül bir determinizm evreninde bir kırılmayı, varoluşçu özgürlüğün dayandığı hiçliği çağrıştırırken, *Parallax Esrarı*'nın “son açık kapı[sı] ... komploculukla örgütlenen ve göz görebildiğince denetlenen bir dünyaya açılır” (Jameson). Kapının girişindeki bu tüfekli anonim figür, komployu (olduğu gibi) en yakından görebileceğimiz andır. *Parallax Esrarı*'ndaki komplo, bir izahını asla vermez. Tek bir habis bireye odaklanmaz asla. Her ne kadar şirket olsa da, *Parallax Esrarı*'ndaki komplonun çıkarları ve güdülerini hiçbir zaman (hatta belki bu işe fiilen karışmış olanlara ve onlar tarafından bile) açık açık anlatılmaz. Kim bilir, Parallax Şirketi ne istiyordur? Siyaset ve ekonomi arasındaki paralaksın[†] ta kendisi olarak durur. Siyasal çıkarlar için ticari bir cephe midir, yoksa hükümetin tüm mekanizması onun için bir cephe mi? Şirket'in gerçekten varolup olmadığı bile açık değildir –daha da ötesi, amacının mevcut değilmiş gibi mi, yoksa mevcutmuş gibi mi görünmek istediği de açıkça anlaşılmaz.

Kapitalizmde komploların varlığı su götürmez, ama asıl mesele, komplonun kendisinin, sadece onun işleyişine izin veren daha derin düzey yapıların varlığıyla mı mümkün olabildiğidir. Sözgelimi, tüm yönetim ve bankacılık sınıfını tümüyle yeni ('daha iyi') bir grup insanla değiştirsek, işler düzelirdi diye düşünen kimse var mı gerçekten? Elbette, bunun tam tersine, ahlak bozukluklarına

† Paralaks: Bir tıp terimi olan paralaks, gözlemcinin (müşahit) yeri değişikliğe cismen görünüşünde meydana gelen değişiklikler anlamına gelir –çn.

yapının yol açtığı, ve yapı kaldığı sürece bu ahlak bozukluklarının da kendilerini yeniden üretecekleri açıkça ortadadır. Pakula’nın filminin gücü, tastamam bir şirket komplosuna uygun gölge gibi, merkezsiz gayri şahsiliği aktarmasıdır. Jameson’ın gözlemlediği gibi, Pakula’nın *Parallax Esrarı*’nda mükemmelen yakaladığı şey, şirket etkisel tonlamanın özgül bir türüdür:

Komplonun failleri için, *Sorge* [kaygı] gülümseyen bir özgüven meselesidir ve meşguliyet şahsi değil, şirkete özgü, şebekenin veya kurumun canlılığına yönelik kaygı, kurbanların enerjilerini tüketen sakarca kestirimler olmaksızın, bizzat kolektif örgütün boş uzamını birbirine bağlayan sahipsiz bir dikkat dağılması veya dalgınlıktır. Bu insanlar *bilmektedirler* ve bu yüzden de, ağırlık merkezleri başka yerde olan, yoğun ama gene de ilgisiz bir dikkat içinde karakterler olarak varlıklarını kurmayı başarırlar: Aynı zamanda ilgisizlik olan esrik bir meşguliyettir bu. Gene de, aynı derecede gayri şahsileştirilmiş çok farklı tipteki bu ilgi, kendine özgü bir kaygıyı da beraberinde taşır; sanki tek tek kötü adamlar açısından hiçbir sonuç getirmeyecekmiş gibi, bilinçdışı ve şirket düzeyinde bir kaygıdır.

... tek tek kötü adamlar açısından hiçbir sonuç getirmeden...
Bu ibare tam şu anla nasıl da uyumlu çınıyor –Jean Charles De Menezes[§] ve Ian Tomlinson’ın[¶] ölümlerinden ve bankacılık fiyaskosundan sonra. Ve Jameson’ın burada betimlemekte olduğu şey, şirket yapısının çürüten kozasıdır –korurken zayıflatan, içini boşaltan, tüketen yönetim, dikkatlerinin her zaman başka yerde

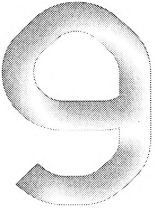
§ Jean Charles De Menezes: (7 Ocak 1978 - 22 Temmuz 2005) Londra metrosunda, polisin hatalı bir şekilde, aynı yılın 7 Temmuz’unda 56 kişinin öldüğü Londra metrosu saldırganlarından biri olarak teşhis edip başından yedi kurşunla vurarak öldürdüğü Brezilyalı göçmen -çn.

¶ Ian Tomlinson: (7 Şubat 1962 - 1 Nisan 2009), 2009 G-20 zirvesi protestoları esnasında evine giderken düşüp ölen bir İngiliz gazete bayiydi. Ölümünden sonra yapılan ilk muayene, kalp krizi sonucu öldüğünü göstermişti. Ölümü, *The Guardian* gazetesinin bir hafta sonra, Tomlinson’ın son anlarını gösteren bir videoyu yayımlamasından sonra tartışmalı hale geldi. Video, Tomlinson’ın bir polisin copuyla bacağının arkasından bir darbe aldığını, ardından aynı polis tarafından yere düşürüldüğünü gösteriyordu. Videoda Tomlinson’ın ne protestocu ne de provokatör ama sadece oradan geçen bir birey olduğu görülüyordu -çn.

olduğunu, dinlemelerinin mümkün *olmadığının* anlaşılmasını sağlar. Yönetim büyük umutlarla giren birçoklarının hezeyanı, işte kendilerinin, birey olarak, şeyleri değiştirebilecekleri, *kendi* yöneticilerinin vaktiyle yapmış olduklarını yapmayacakları, işlerin bu kez farklı olacağıdır; ama yönetimde yükselen birini seyredin: İktidarın gri fosilleşmesinin onları içine çekmeye başlaması çok sürmeyecektir. İşte tam burada, yapı elle tutulurdur –insanları teslim alışını neredeyse görebilir, onun donuklaşmış/donuklaştırıcı hükmünün bu insanların ağzından dile getirildiğini duyabilirsiniz.

Bu nedenle, şirket yapısının yönünü değiştirdiği bireysel ahlaki sorumluluğu alelacele dayatmak bir hatadır. Bu, Žižek’in ileri sürdüğü gibi, kapitalist sistemin kredi krizinin başlangıcında kendisini korumakta kullandığı ahlakının baştan çıkarıcılığıdır –suçun, sistemin kendinden çok, ‘sistemi suiistimal eden’ sözde patolojik bireylere atılması. Fakat bu kaytarma, aslında iki adımlı bir işlemdir –yapı çoğu zaman (ister üstü kapalı olsun ister açıkça) şirket yapısına mensup bireylerin cezalandırılma olanağı bulunduğu, tam da bu noktayı dile getirecektir. Bu noktada, ansızın suiistimalin veya kötülüğün nedenleri o kadar sisteme özgü, o kadar yaygındır ki, hiçbir bireyin sorumlu tutulması mümkün olmaz. Hillsborough futbol felaketinde** Jean Charles De Menezes farsında ve daha birçok örnekte olan buydu. Fakat bu açmaz –eylemlerinden dolayı sadece bireyler ahlaki olarak sorumlu tutulabilirken, bu suiistimallerin ve hataların nedenleri şirkete ait, sisteme özgü olması- sadece bir hatalarını saklama değildir: Tastamam kapitalizmde eksik olanı gösterir. Hangi failer gayri şahsi yapıları düzenleyecek ve denetleyecek yetkinliğe sahiptir? Bir şirket yapısını adam etmek nasıl mümkün olur? Evet, şirketler hukuk önünde bireylermiş gibi muamele görür –ama sorun, kesinlikle [tüzel] varlıklar olmalarına karşın, şirketlerin bireysel insanlar gibi olmaması ve şirketleri cezalandırmak ile bireyleri cezalandırmak arasındaki her türlü analojinin de kaçınılmaz olarak yetersiz olmasıdır. Ve bu, şirketlerin sanki her şeyin ardındaki derin ajanlar olmaları gibi bir şey de değildir: Şirketlerin kendisi de, özne olmayan bir nihai nedenin ifadeleri tarafından kısıtlanmışlardır: Sermaye.

** Hillsborough Felaketi: 15 Nisan 1989’da Hillsborough Stadyumu’nda 96 kişinin izdiham sonucu ölümüyle sonuçlanan kaza -çn.

Marksist Süperdadı

Žižek'in Baba işlevi fiyaskosu olarak tanımladığı, geç dönem kapitalizmin babaya özgü süperego krizinin, *Supernanny*'nin [Süperdadı] tipik bir yayınından daha açık bir örneği olamaz.* Program, kuşkusuz üstü kapalı olmakla birlikte, post-modernitenin mûsama-hakar hazcılığına amansız bir saldırıdır. Süperdadı, Spinoza gibi, çocukların bir sefillik halinde olduğunu verili kabul ettiği ölçüde, Spinozacı'dır. Çocuklar kendi çıkarlarını tanıyamaz, kendi eylemlerini veya bunların (genellikle muzır) sonuçlarını kavrayamazlar. Fakat Süperdadı'nın karşı karşıya geldiği sorunlar, çocukların –ancak aptal hazcılardan beklenebilecek- eylemleri veya kişiliğinden gelmez. Ailelerde yaşanan mutsuzluğunun çoğuna yol açan, haz ilkesi yörüngesini izleyen, en ufak direnç yolundan şaşmayan ebeveynidir. Çabucak aşına hale gelen bir kalıp içinde, anne-babaların kolay yaşam çabası, onları gitgide daha çok tiranlaşan çocuklarının her talebine boyun eğmeye iter.

* Supernanny: İngiltere'de çocuklarının davranışlarıyla boğuşan anne-babalar hakkındaki, 2004'ten beri Channel 4'da yayınlanan bir realite şov -çn.

Eskiden daha çok ‘kamusal hizmet’ olarak adlandırılan alanda çalışan birçok öğretmen ve diğer görevliler gibi, Süperdadı da ailenin artık çözemediği toplumsallaşma sorunlarını halletmek zorundadır. Kuşkusuz bir *Marksist* Süperdadı, tek tek ailelerin sorunlarını çözmeye sırt çevirerek, aynı tekrarlanan sonucu yaratan yapısal nedenlere bakardı.

Sorun, geç dönem kapitalizmin anne-babalığın eskiden reddetmeye dayandığı çıkarlarla arzu denkleminin ta kendisinde ısrar etmesi ve ona bel bağlamasıdır. ‘Babacıl’ görev kavramının ‘an-necil’ zevk alma buyruğunun kapsamına dahil olmaya başladığı bir kültürde, çocuklarının mutlak zevk alma hakkına engel olmaya kalkmaları halinde, anne-babalar *başarısız oluyor* gibi görünmektedir. Bu kısmen gitgide artan şekilde her iki ebeveynin çalışmak zorunda olmasının bir sonucudur; bu koşullar altında, ebeveyn çocuğu çok küçük gördüğü zaman, eğilim genellikle çocuğa ne yapması gerektiğini söylemenin ‘baskıcı’ işlevini reddetmek olacaktır. Ebeveynin bu rolü yadsıması, ‘bekçilerin’ izleyicilere zaten istiyor (gibi gözüktükleri) olduklarını vermekten başka bir şey yapmayı reddetmesiyle kültürel üretim düzeyinde iki katına çıkar. Somut soru şudur: Babacıl süperegoya bir dönüş –evde asık suratlı baba, yayıncılıkta Reith’vari bir tepeden bakış-† ne mümkün ne de arzu edilir olduğuna göre, o zaman zorluk çıkarma veya eğitme konusunda bir yadsımadan doğan tekdüze zayıf boyun eğme kültürünün ötesine nasıl geçmeli? Kuşkusuz elinizdeki gibi kısa bir kitapta nihai olarak cevaplanamayacak kadar geniş kapsamlı bir soru ve bundan sonra okuyacaklarınız, bu sorunun yanıtlanmasında ancak bazı başlangıç noktaları ve öneriler olacak. Bununla birlikte, kısaca ‘babasız bir paternalizm’ olarak tanımlanabilecek bir şey hakkında düşünmenin en iyi kaynaklarını sunan, yine Spinoza’dır.

Tarrying with the Negative’de Žižek, geç dönem kapitalizm ideolojisinin belirli bir tür Spinozacılık olduğunu ileri sürer. Žižek, Spinoza’nın sağlık kavramı çevresine temellenmiş bir ahlak için deontolojiyi yadsıması, iddiaya göre kapitalizmin ahlak dışı duygusal mühendisliğiyle aynıdır. Burada en ünlü örnek, Spinoza’nın

† BBC’nin ilk genel müdürü, İngiliz devlet adamı Baron Reith (1889-1971) –çn.

Cennet'ten Kovulma ve Kanun'un temeline ilişkin okumasıdır. Spinoza'nın anlatısına göre, Tanrı elma yiyen Adem'i bu eylemin yanlış olması yüzünden cezalandırmamıştır; elmayı yememesi gerektiğini, çünkü elmanın onu zehirleyeceğini söyler. Žižek'e göre bu, Baba işlevinin sona ermesini dramatize eder. Bir eylem, Babacık öyle söylediği için yanlıştır; Babacık bunun hakkında bize sadece 'yanlış' der çünkü eylemin ifası bize zarar verecektir. Žižek'in görüşüne göre, Spinoza'nın hamlesi hem Kanun'un sadistçe bir kesme (iğdiş etmenin zalim kesişi) eylemini temellendirmekten yoksundur hem de öznenin, her şeyin sorumluluğunu üstlendiği katıksız bir istenç ediminden koparılmasını yadsır. Aslına bakılırsa, Spinoza'nın geç dönem kapitalizmin duygusal düzenini, Burroughs, Philip K. Dick ve David Cronenberg tarafından betimlenen, özneliğin psişik ve fiziksel sarhoş edici maddelerin fantazmagorik sisinde eriyip gittiği bir video-drom-denetim aygıtını çözümlemek için muazzam kaynakları vardır. Burroughs gibi, Spinoza da bağışlılığın, beklenmedik bir durum olmanın çok uzağında, alışıldığı üzere (kendilerinin ve dünyanın) donmuş imgeleri tarafından tepkisel ve yinelemeli davranışlara köleleşen insanoğlu için standart durum olduğunu gösterir. Spinoza özgürlüğün, bizi esriten ve kendimizden geçiren 'üzücü tutkuları'nı bir kenara bırakabildiğimiz zaman, eylemlerimizin gerçek nedenlerini kavrayabildiğimiz zaman, işte ancak o zaman *gerçekleşebilecek* bir şey olduğunu gösterir.

Geç dönem kapitalizmin ihtarlarının birçoğunu sağlığa (belirli bir versiyonuna) başvurmak yoluyla aktardığına şüphe yoktur. Kamusal alanlarda sigara içmenin yasaklanması, *You Are What You Eat* ('Yediklerini Söyle, Sana Kim Olduğunu Söyleyeyim') gibi programlarda işçi sınıfı diyetini bıkıp usanmadan canavarlaştırmak, bizim halihazırda Baba'sız bir paternalizmin huzurunda olduğumuzu işaret ediyor gibi görünür. 'Yanlış' olan sigara içmek değildir, sigaranın uzun ve keyifli bir yaşam sürmemize engel olmasıdır. Fakat sağlığın iyi olmasına bu vurgu sınır tanımaz: Örneğin, ruh sağlığı ve entelektüel gelişme bir özellik bile sayılmaz. Bunun yerine gördüğümüz şey, tümüyle 'iyi hissetmek ve görünmek' hakkındaki indirgemeci, hazcı bir sağlık modelidir. İnsanlara nasıl kilo vereceklerini veya evlerini nasıl dekore etmeleri gerektiğini

anlatmak kabul edilebilirdir; fakat herhangi türden bir kültürel gelişmeye çağrı, baskıcı ve seçkinci görülür. Bu sözde seçkincilik ve baskıcılık, bir üçüncü tarafın kişinin çıkarını kendisinden daha çok bilebileceği kavrayışına dayanır, çünkü herhalde sigara içenler ya kendi çıkarlarının farkında değillerdir veya onlara uygun davranmakta yetersiz. Hayır: Sorun, ancak belirli çıkar tiplerinin önemli kabul edilmesidir, zira bunlar rızaya dayalı kabul edilen değerleri yansıtır. Kilo vermek, evinizi dekore etmek, görünüşünüzü düzeltmek, '*consentimental*' rejime girer.

Register.com'daki mükemmel bir söyleşide, belgesel film yapımcısı Adam Curtis, bu duygu yönetim rejiminin ana hatlarını çizer:

Artık ne hissetmeniz gerektiğini TV söylüyor.

Artık size ne düşüneceğinizi söylemiyor. EastEnders'tan tutun realite formatına kadar tüm yayınlar, insanların duygusal yolculuğunda olduğunuzu –ve yayına hazırlama aracılığıyla, nazikçe size hangisinin kabul gören duygu biçimi olduğunu bildiriyor. Ben buna 'Kucaklaşmalar ve Öpücükler' diyorum.

Bu adı, televizyonu analiz ederseniz bir rehberlik sistemi olduğuna dair çok güzel bir yazı yazan Mark Ravenhill'den aldım –TV bu şekilde size kimin Kötü Duygulara kimin İyi Duygulara sahip olduğunu anlatıyor. Ve Kötü Duyguları olan kişi, en sonda yapılan bir 'kucaklaşmalar ve öpücükler' anıyla kefareтини ödüyor. Bu gerçekte ahlaki değil, duygusal bir rehberlik sistemi.

Ahlakın yerini duygu aldı. 'Benliğin imparatorluğu'nda, herkes 'aynı hissediyor', tekbencilik durumundan bile kaçmaksızın. 'İnsanların ıstırabı' diye ileri sürüyor Curtis,

kendi içlerinde tuzağa düşmüş olmalarından ileri geliyor –herkesin kendi duygularının, kendi hayal güçlerinin kapanına kısıldığı bir bencillik dünyasında. Kamu yayıncıları olarak bizlerin görevi, insanları kendi benliklerinin sınırlarının ötesine geçirmek; biz bunu yapıncaya kadar bu gerileme sürüp gidecek.

BBC'nin bunu anlaması gerekiyor. Benim idealist bir bakışım var, ama BBC bunu yapabilseydi, insanları kendi benliklerinin ötesine çekebilseydi, kendisini rekabetin üzerine sıçrayan bir şekilde yenileyecekti. Rekabet saplantısı, hizmet eden insanları kendi küçük benliklerine kapatıyor. Ve bir anlamda, Murdoch bile, olanca kudretine karşın, aslında kendi benliğinin kapanına kısılmış durumda. Onun işi bu, benliği beslemek. BBC'de, bu ileriye doğru bir sonraki adım. 1950'lere dönelim ve insanlara nasıl giyinmeleri gerektiğini söyleyelim demiyorum, bizim yapacağımız 'seni kendinden özgürleştirebilirim' demek –ve insanlar buna bayılacaktır.

Curtis internete hücum ediyor, çünkü düşüncesine göre, internet bir diğerinin varsayımlarına ve önyargılarına meydan okumaktan çok, onları onaylayan tekbenci toplulukları, kafa dengi kişilerin interpasif ağlarını kolaylaştırıyor. Çekişmeli bir kamusal alanda başka görüş açılarıyla çatışmak yerine, bu topluluklar kapalı devrelere çekiliyor. Fakat, diyor Curtis, internet lobilerinin Eski Medya'ya etkisi felaket niteliğinde, çünkü yalnız tepkici proaktifliğin, medya mensuplarının eğitmek ve öncülük etmekteki işlevinden biraz daha feragatte bulunmasına yol açmakla kalmıyor, aynı zamanda gerek solda gerek sağda, medya programcılarına yatıştırıcı etkisi yapan ve vasat nitelikteki programcılığına dönmeleri için 'zorbalık ettiren' popülist akımlara olanak veriyor.

Curtis eleştirilerinde haklı, ama bu eleştiride internette meydana gelmekte olan şeyin önemli boyutları eksik. Curtis'in internet günlükleri anlatısının tersine, bloglar siberuzay dışında toplumsal alanda bağıntısı olmayan yeni söylem ağları üretebiliyor. Eski Medya gittikçe artan şekilde PR'a çekildikçe ve eleştirel denemenin yerini tüketici raporları aldıkça, siberuzayın bazı bölgeleri, başka her yerde karamsarlık yaratacak ölçüde yayılğan olan bir 'kritik sıkışma'ya direniş gösteriyor. Bununla birlikte, post-modern medyada interpasif katılım simülasyonu, MySpace ve facebook'un ağ narsizmi, çoğunlukla yineleyici, asalaksı ve konformist bir içerik üretiyor. Medya sınıfının paternalistik olmayı reddetmesinin nefes kesici çeşitlilikte bir aşağıdan-yukarıya kültürünü değil, gittikçe bebensileşen bir kültür yaratması da acı bir alay gibi. Tam tersine, izleyiciyi karmaşık ve entelektüel olarak talepkar kültürel ürün-

lerle başa çıkabileceklerini kabul ederek, onlara yetişkin olarak davranan paternalistik kültürlerdi. Odak grupları ve kapitalist geribeslem sistemlerinin, son derece popüler mallar ürettiği zaman bile başarısız olmasının nedeni, insanların ne istediklerini bilmesidir. Bu yalnızca insanların arzusunun halihazırda mevcut olmasından, kendilerinden saklanmasından (gerçi durum çoğunlukla böyledir) değildir. Daha çok, arzunun en güçlü biçimlerinin tam da yabancı, beklenmedik, acayip olana özlem duymasındır. Bunu da sadece insanlara halihazırda onları tatmin edenlerden farklı bir şey vermeye hazır olan sanatçılar ve medya profesyonelleri tarafından tedarik edebilir; başka bir deyişle, bir tür risk almaya hazır kişilerce. Marksist Süperdadı, yalnız sınırları koyan, kendimiz onları tanımakta yetersiz olduğumuz zaman bizim çıkarımıza hareket eden değil, aynı zamanda bu tür bir riske girmeye, tuhaf olana ve bizim ona karşı duyduğumuz açlığa bahis oynamaya hazır olandır. Kapitalizmin 'risk toplumu'nun bu tür riske girme ihtimalinin, savaş-sonrası toplumsal mutabakatının hantal, merkeziyetçi olduğu ileri sürülen kültüründen daha düşük oluşu da bir başka ironidir. Köstebek, Pinter oyunları ve Tarkovski lezzetleriyle kafamı karıştıran ve zevk almamı sağlayan, kamu hizmeti yönlenimli BBC ve Channel 4 idi; sessel deneyciliği gündelik yaşama sokan BBC Radiophonic Workshop'ın avangardizmi de yine aynı BBC tarafından finanse edilmişti. Bu tür yenilikler, kamunun yerini tüketicinin aldığı günümüzde artık düşünülemez bile. Kalıcı yapısal istikrarsızlığın, 'uzun vadenin iptali'nin etkisi, yenilikçilik değil, değişmez bir biçimde durağanlık ve muhafazakarlık oluyor. Bu bir çelişki de değil. Adam Curtis'in yukarıdaki sözlerinin açıkça ortaya koyduğu gibi, geç dönem kapitalizmine egemen olan duygulanımlar, korku ve sinizmdir. Bu duygular cesurca düşünüşü veya girişimsel sıçramayı esinlemez, konformizmi ve asgari çeşitlenme kültürünü, zaten başarılı olanlara çok benzeyen ürünler çıkarmayı besler. Bu arada, daha önce değiniler Tarkovski'nin *Solaris* ve *İz Sürücüsü -Alien* ve *Bıçak Sırtı* kadar eski ürünlerinden beri Hollywood tarafından yağmalanıp duran- gibi filmlerse, SSCB'nin Hollywood için bir kültürel girişimci olarak davrandığı anlamına gelecek şekilde, Brejnev Sovyet devletinin görünüşte can çekişen koşullarında üretilmişti.

Artık kültürel canlılık için belirli bir istikrar düzeyinin gerekli olduğu açıkça anlaşıldığına göre, sorulması gereken soru şu: Bu istikrar nasıl ve hangi failerle sağlanabilir?

Solun ihtiraslarını büyük bir devlet kurmakla sınırlamaktan vazgeçmesinin üzerinden bayağı zaman geçti. Ama 'devletten belirli bir mesafede' olmak, ne devletten vazgeçmek ne Žižek'in haklı olarak neoliberalizmin devlete hakimiyetini mükemmelen tamamladığını ileri sürdüğü uygulamaların ve çeşitliliğin mahrem alanına çekilmek anlamına gelir. Sahici bir yeni solun hedefinin devleti devrilmek değil, devleti genel iradeye tâbi kılmak olduğunu kabullenmek demektir. Bu da, doğal olarak, bir genel irade kavramının diriltilmesini, bireylerin ve çıkarlarının bir kümesi olmaya indirgenemeyecek bir kamusal alan düşüncesinin canlandırılmasını –ve modernleştirilmesini- gerektirir. Kapitalist gerçekçi dünya görüşünün 'metodolojik bireyciliği', kamu gibi kavramları 'hortlaklar', içerikten yoksun hayaletimsi soyutlamalar olarak görmesinde, Adam Smith veya Hayek kadar Max Stirner'in felsefesini önceden varsayar. Gerçek olan her şey bireydir (ve aileleridir). Bu dünya görüşünün başarısızlığının belirtileri her yeredir –yeniyetmelerin birbirine ateş etmesinin yaygın bir şey olduğu, hastanelerin antibiyotiklere dirençli bakterileri ürettiği, çözülüp dağılmış bir toplumsal alandadır; yapılması gereken bu etkinin yapısal nedenle bağlantısının kurulmasıdır. Post-modernist üst-anlatı kuşkularına karşı, izole edilmiş, rastlantısal sorunlar olmanın çok uzağından, bunların tümüyle tek bir sistemik nedeni olduğunu yeniden savunmamız gerekiyor: O da Sermaye'dir. Sanki ilk kez yapıyormuşçasına, kendisini coğrafi olarak olduğu gibi ontolojik olarak da her yerde ve her zaman gibi sunan bir Sermaye'ye karşı stratejiler geliştirmeye başlamamız gerekiyor.

Başlangıçtaki görünüşe (ve umutlara) karşın, kapitalist gerçekçilik, 2008 kredi kriziyle yıpranmadı. Kapitalizmin yakında çökmenin eşliğinde olabileceğine dair spekülasyonlar asılsız çıktı. Kısa sürede açıkça anlaşılan şey, kapitalizmin sonunu getirmekten çok uzak olan banka kurtarmaları, başka hiç alternatif olmadığındaki kapitalist gerçekçi ısrarın muazzam bir yeniden ifadesi olduğuydu. Bankacılık sisteminin çözülmesine izin vermek, *düşünülemez* kabul edildi

ve bunun ardından kamusal fonların özel ellere delice bir akıtılması geldi. Bununla birlikte, 2008’de gerçekten olan şey, 1970’lerden bu yana kapitalist birikimin ideolojik kılıfını oluşturan çerçevenin çökmesiydi. Banka kurtarmalarından sonra neoliberalizm, her anlamda itibar kaybetti. Bu, neoliberalizmin bir gece içinde bertaraf olduğu anlamına gelmiyor; tam tersine, varsayımları siyasal ekonomiye hakim olmayı sürdürüyor, ama şimdi artık bunu kendinden emin bir ileriye doğru ivmeye sahip ideolojik bir projenin parçası olarak değil, atıl, zombi varsayılanlar olarak yapıyor. Artık şunu görebiliyoruz: Neoliberalizm kaçınılmaz olarak kapitalist gerçekçi idi, oysa kapitalist gerçekçiliğin ille de neoliberal olması gerekmiyor. Kendisini kurtarmak için, kapitalist gerçekçilik, bir sosyal demokrasi modeline veya *Son Umut*-tarzı bir otoriterciliğe dönüşebilir. Kapitalizme güvenilir ve tutarlı bir alternatif olmaksızın, kapitalist gerçekçilik siyasal-ekonomik bilinçdışında hükümranlılığını sürdürecektir.

Fakat artık kredi krizinin kapitalizmin sonunu getirmeyeceği açıkça anlaşılmış olsa bile, kendi başına kriz belirli bir tür ruhsal felcin gevşemesine yol açmış durumda. Artık Alex Williams’ın ‘ideolojik moloz’ dediği şeyle dolu bir siyasal manzara içindeyiz –yine sıfır yılına girdik ve uzam, eski dil ve geleneklere ille de bağlı olması gerekmeyen yeni bir anti-kapitalizmin doğuşu için temizlenmiş durumda. Sol’un kötü yanlarından biri, gerçekten inandığı bir geleceği planlamak ve örgütlemekten çok, tarihsel tartışmalarda sonu gelmez provalara, Kronştad veya Yeni Ekonomi Politikası (NEP) üzerine konuşmaya devam etme eğilimidir. Anti-kapitalist siyasal örgütlenmenin önceki biçimlerinin başarısızlığı, bir çaresizlik nedeni olmamalıdır; ama solun arkasında bırakması gereken şey, başarısızlık siyasetine, yenilgiye uğramış bir marjinalliğin rahatlığına bu romantik bağlılıktır. Kredi krizi bir fırsattır –ama bunun heybetli bir spekülative meydan okuma fırsatı, bir geri dönüş değil bir yenilenmeye doğru mahmuz vurmak şeklinde ele alınması gerekmektedir. Badiou’nun şiddetle üzerinde durduğu gibi, etkili bir anti-kapitalizm, Sermaye’ye karşı bir tepki değil, ona bir rakip olmalıdır; pre-kapitalist egemenlik alanlarına geri dönüş olanaksızdır. Anti-kapitalizm, Sermaye’nin küreselliğine, kendisine ait, otantik evrenselliğiyle muhalefet etmelidir.

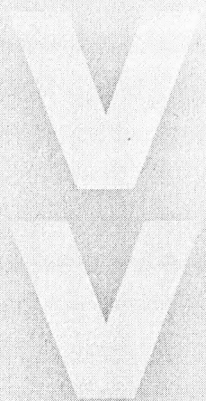
Gerçekten dirilmiş bir solun, burada kabataslak (iğreti olarak) çizdiğim yeni siyasal alanı güvenle işgal etmesi hayati önemdedir. Hiçbir şey doğuştan siyasal değildir; siyasallaşma, çantada keklik kabul edileni, elde etmeye uyguna dönüştürecek bir siyasal fail gerektirir. Madem neoliberalizm 68 sonrası işçi sınıfının arzularını kendisine eklemleyerek zafer kazandı, yeni bir sol da, neoliberalizmin ürettiği ama karşılamayı başaramadığı arzulara dayanarak işe koyulabilir. Örneğin sol, neoliberalizmin açıkça çuvalladığı şeyi gerçekleştirebileceğini ileri sürebilir: bürokrasinin muazzam bir küçülmesini. Gereken şey, çalışma hayatı ve onu kimin kontrol ettiği konusunda yeni bir mücadeledir; işçi özerkliğinin (yönetim tarafından denetlenmeye karşı çıkılarak) savunulmasıyla birlikte, belirli tür emeğin (post-Fordizmde işin bunca merkezi bir özelliğine dönüşmüş olan aşırı teftiş gibi) reddidir. Bu, kazanılabilecek bir mücadeledir –ama ancak yeni siyasal özne yekvücut olursa. Ama (sendikalar gibi) eski yapılar bu özneliği beslemeyi başarabilecek mi; yoksa bu mücadele tümüyle yeni siyasal örgütlenme biçimi mi gerektirecek? Bunlar henüz yanıtı olmayan sorular. Sanayi ey-
leminin yeni biçimlerinin, işletme anlayışına karşı oluşturulması gerekiyor. Sözceliği, öğretmenler ve üniversite hocaları örneğinde, grev taktiğinden (veya hatta not verme yasaklarından) vazgeçil-meli, çünkü bunlar sadece öğrencilere ve hocalara zarar veriyor (benim çalıştığım kolejde, bir günlük grevler yönetim tarafından iyi karşılanıyordu, çünkü bordrolarda tasarruf sağlarken, öğretime göz ardı edilebilir bir ara veriyordu). Gereken şey, yönetim tarafın-
dan ancak fark edilebilir olan emek biçimlerinin stratejik durdu-
rulmasıdır: Eğitimin verilmesinde kesinlikle hiçbir etkisi olmayan, fakat işletmeciyi yaklaşımın onsuz yapamayacağı kendi kendini izleme mekanizmaları terk edilmelidir. Filistin gibi (soylu) daval-
ların çevresinde iyi niyet gösterileriyle muhteşem siyaset yerine, sendikalara çok daha dahili şeyleri elde etmesini öğretmen ve kamusal hizmetlerden işletme ontolojisini çıkarmaya girişmenin zamanı gelmiştir. İşletmeler bile işletmeler gibi çalıştırılmazken, kamu hizmetleri neden böyle işlesin?

Çok yaygın ruh sağlığı sorunlarını tıbbi sorunlarmış gibi ele alınmaktan çıkarıp fiili çelişkilere dönüştürmemiz gerekiyor. Duy-

gudurum bozuklukları, tutsak edilmiş hoşnutsuzluk biçimleridir; bu antipati dışarıya doğru, gerçek nedenine, yani Sermaye'ye kanalize edilebilir, edilmelidir de. Dahası, geç dönem kapitalizmde belirli ruhsal hastalık türlerinin mantar gibi çoğalışı, yeni bir sadeliği gerektirmektedir; bu, çevresel felaketle başa çıkmanın gittikçe artan aciliyetinin de gerektirdiği bir yaklaşımdır. Kapitalizmin, insani mal ve hizmet ihtiyaçlarını karşılamının ötesinde büyümeye yönelik asli şartına karşı koyan yoktur. Gene de, tüketimi öz-düzenleme ve piyasanın, kendi kendilerine çevre felaketini önlemeye yeterli olmayacağı, rahatsız edici şekilde gittikçe açık hale gelmektedir. Kendine hakim olmaya ilişkin bu yeni gereğin, pratik olduğu kadar libidoyla ilgili bir nedeni vardır. Oliver James, Žižek ve *Supernanny*'nin gösterdiği gibi, sınırsız yetki mutsuzluk ve hoşnutsuzluğa yol açıyorsa, o zaman arzuya konulan sınırlamalar, muhtemelen onu zayıflatmaktan çok diriltecektir. Mesele, bunun kolektif olarak mı yönetileceği, yoksa çok geç kalındığı için otoriterce araçlarla mı dayatılacağıdır. Bu kolektif yönetimin alabileceği biçimler de, kişinin ancak uygulamasal ve deneysel olarak çözebileceği, tamamen yanıtsız sorulardır.

Tarihin sonunun uzun, karanlık gecesinin, muazzam bir fırsat olarak yakalanması gerekiyor. Kapitalist gerçekçiliğin baskıcı yayılancılığının ta kendisi, alternatif siyasal ve ekonomik olanaklarının hafif ışıklarının bile, oransız ölçüde büyük bir etkiye sahip olabileceği anlamına geliyor. En küçük olay, kapitalist gerçekçilik döneminin olanaklar ufkuna damgasını basan gri tepki perdesinde bir delik açabilir. Hiçbir şeyin olamayacağı bir durumdan ansızın yine her şeyin mümkün olduğu bir yere doğru.

kitaplarımız

Geveze bir basının zafer kazanmış bir edayla dünyaya Marx'ın öldüğünü bildirmesinin üzerinden bir hayli zaman geçti. Pek belli etmek istemeseler de, Marx'ın ölümünün verdiği iç rahatlığı ve geri dönebilirliğinden duydukları kaygı dışarıya yansıyor.

Günümüzdeyse Marx'ın geri dönüşü, ödleri koparan bir gök gürültüsü etkisi yaratıyordu: Kapital'in Almanca baskısının satışı bir yıl içinde üçe katlanmış, manga versiyonu Japonya'da çok satan kitaplar arasına girmişti; Time dergisi Marx'ı sislerin ortasında yükselen devasa bir kuleye benzetmiş ve nihayet Wall Street'ten bile "Marx haklıymış!" çılgınlıkları yükselir olmuştu.

"İstesinler ya da istemesinler, bilsinler ya da bilmesinler insanların tamamı bir ölçüde Marx'ın mirasçılarıdır" diye belirtiyordu Jacques Derrida. Çünkü netice itibarıyla, insanlar farkında olmasalar da Marksizm'in ilkeleri doğrultusunda hareket ediyorlardı.

Elinizdeki Marx kitabı da, bu bağlamda, hem Marx'ın eserlerine eğlenceli bir giriş kılavuzu, hem hafıza tazeleyici bir liste hem de düşünmek ve harekete geçmek için bir alet çantası niteliğinde. Marksizmin militan kuşağına ait Bensaid'in "yaklaşan engibeli gelecek ve sonucu belirsiz direnişler için orak ve çekiçlerimizi bilemeye katkıda bulunacak" bir çalışması olan Marx-Kullanım Kılavuzu'nun, Charb'ın çizimleriyle, Türkiyeli okuyuculara gerçek bir rehber olacağı düşüncesindeyiz.

"MARX ÖLDÜ" HA-
AH! AH! SİZİ GİDİ
AHMAKLARI!

DANIEL BENSAÏD
ÇİZİMLERİ: CHARB

K
A
R
X

KULLANIM
KILAVUZU

YENİ
SERİ

Berlin'e yolumuz düşmeden, Brecht'le herhangi bir karşılaşma yaşamamışken ya da hayatımız tiyatroya şu kadarcık değmemişken bile Brecht hakkında her şeyi nasıl bilebiliriz?

Peki Nazi döneminin sert koşullarındaki komünizm fikriyatının oluşumuna, oyunları yazma sürecine, sürgün yıllarına ve en zor koşullarda bile yitip gitmeyen muzip hallerine nasıl şahit olacağız?

İşte, Yeni Başlayanlar İçin Brecht gerçek anlamıyla bu deha adamın hayatta yaşadığı tüm karşılaşmaları, oyunlarını, düşüncelerini, kısacası onun hakkında her şeyi kapsıyor...

Kitap bir yandan kişisel bir hikayeye tanıklık ederken diğer yandan Brecht'in bir arada yaşadığı, temas ettiği, konuştuğu tarihsel figürlerin ve dönemlerinin de tarihini içeriyor. Tiyatrosu kadar 'diyalektik' bir yöntemle kaleme alınmış elinizdeki kitap eğlenceli, komik ve her anlamda devrimci bir adamın politik, teatral mücadelesini içeriyor.

Tarihsel olayların ve kişiliklerin dışında, modern dramaturjinin köklerini arayanlara, 'yeni başlayanlar'a dediysek de, konuyu yalamış yutmuşlara ve konuyu bir türlü bitiremeyenlere gerçek bir kaynak...

Yeni başlayanlar için

BRECHT

michael thoss | patrick boussignac

habitus

Elinizdeki kitap 20. yüzyılın başından itibaren oyunculuk sanatını yöntemleştirme çabasına giren ve günümüze kadar uygulanacak başlıca oyunculuk biçimlerinin yaratıcıları sayılabilecek tiyatro insanlarının, çalışma alanlarında yüzleştikleri paradokslara getirdikleri çözümler üzerine yoğunlaşmıştır: Stanislavski, Grotowski, Meyerhold ve Brecht. Bugün isimlerini zikretmeden sahne üstünde yeni herhangi bir şeyden bahsedemeyeceğimiz bu dört büyük tiyatro insanı, ele aldıkları sorunlara dönük yaklaşımlarıyla, kendi içinde tutarlı ve net birer dramaturjik bağlam inşa eden, uyguladıkları yöntemler ve sergiledikleri prodüksiyonlar aracılığıyla başka yönetmenlerin ya da oyunculuk eğitmenlerinin yönelimlerini belirlemiş isimlerdir.

Oyunculuk Sanatında Yöntem ve Paradoks adlı elinizdeki kitap, oyunculuğun ABC'sine farklı farklı ipuçları veren, birbirlerine olan yakınlıkları kadar mesafeleri de işaret eden bütünlüklü bir analizi, bir arada ve karşılaştırmalı olarak veriyor. Bu çerçevede tiyatroyla ilgilenen herkesin mutlaka faydalanacağı, yeni başlayanlar içinse tiyatro deryasına bir 'giriş' niteliği taşıyan ender çalışmalardan biri...

**HA
Bİ
TUS**

oyunculuk sanatında

yöntem ve paradoks

**KEREM
KARABOĞA**

Kemankes Mahallesi Muynhane Caddesi No: 39/39 Karaköy 34425 Beyoğlu - İstanbul
+90 212 244 48 87 info@habituskitap.com www.habituskitap.com

MARK FISHER
**KAPİTALİST
GERÇEKÇİLİK**
BAŞKA ALTERNATİF YOK MU?

Günümüzde kapitalizm, tek geçerli siyasal ve ekonomik sistem olarak kendini göstermektedir. Öyle ki dünyanın sonunun geldiğini hayal etmek, kapitalizmin sonunu hayal etmekten bile kolay hale geldi. Özellikle 1989'dan sonra 'yegane gerçekçi sistem' olarak her türlü siyasal, ekonomik, kültürel alanda hakimiyetini kabul ettirmiş, kendisine alternatif bir sistemi imkansız hale getirmiştir. Peki bu 'gerçekçi kapitalizm'in iş, kültür, eğitim ve ruh sağlığı üzerindeki etkilerini ne yapacağız? Yıl açtığı sonuçları ya da kriz anlarındaki tercihlerini hangi özgürlükler içerisine yerleştireceğiz? İşte **Kapitalist Gerçekçilik** bu ve bunun gibi sorulara radikal ama bir o kadar da elzem cevaplar arıyor.

Lafı dolandırmayalım: Fisher'ın insanı bir şekilde dürtten okunmaya değer kitabı, içinde bulunduğumuz durumun sahip olduğumuz teşhislerinin en iyisi! Günlük yaşamdan ve popüler kültürden örneklerle, ancak teorik sıkılığı da feda etmeden ideolojik sefilliğimizin amansız bir tasvirini yapıyor. Kitap radikal sol bir perspektiften yazılmış olsa da Fisher'ın önerdiği çözümler pek kolay değil. **Kapitalist Gerçekçilik** azimli teorik ve politik bir iş için ayılma çağrısı; yapışkan atmosferimizde özgürce nefes almamızı mümkün kılıyor.

Slavoj Žižek

Geleceğimize ne oldu? Mark Fisher bir kültürel teşhis erbabı ve **Kapitalist Gerçekçilik**'te günümüz kültür kaygısının belirtilerini inceliyor. Başka Bir Alternatifin Olmadığının bize telaffuz ettiği tekrar anlatıldığı bir dünyada yaşıyoruz. "Tam zamanında" piyasasının acımasız talepleri tüm ümidimizi ve inancımızı tüketti. Sonsuz Bir Sınırdaki yaşadığımızdan ero' bugünkünden farklı bir geleceği tahayyül etmeyi beceremiyoruz gibi. Bu kitap içine battığımız insanların iyi olduğuna inanmamaya dair yaygın kanının parlak bir sunarı ve hatta panzehir olasılığını da gösterir.

Steven Shaviro

kitapsan
10.00 ₺

